

3821.

Ի. ՄԻՆՑ

ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ
ՄԵԾ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԽՍՀՄ-ՈՒՄ

9(47), 1917

Լ- 72

Պ Ե Տ Հ Ր Ա Տ

ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ • 1989

30 JUL 2011

ՊՐԻՆՏԱՐՆԵՐ ԲՈՂՈՐ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ ՄԻԱՅԵՐ

9(47).1817

Ի. ՄԻՆՑ

24 JAN 2006

5772

ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ
ՄԵԾ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԽՍՀՄ-ՈՒՄ

Handwritten scribble

~~4357~~

ՊԵՏՀՐԱՏ

ԲԱՂԱԲԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ • 1939

1246
39

И. МИНЦ
ВЕЛИКАЯ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ
РЕВОЛЮЦИЯ В СССР

Армгиз—Издательство полит. литературы
Ереван, 1939

1917 թվի հոկտեմբերի 25-ին (նոյեմբերի 7-ին) Ռուսաստանում կատարվեց Սոցիալիստական մեծ հեղափոխություն: Բանվորներն ու ամենաչքավոր գյուղացիները տապալեցին կալվածատերերի և բուրժուազիայի իշխանությունը և հաստատեցին խորհուրդների իշխանություն:

Հին Ռուսաստանում ֆեոդալները, գործարանները, հանքերն ու հանքահորերը, յերկաթուղիներն ու շոգենավերը պատկանում էին կալիտալիստներին: Միլիոնավոր բանվորներ աշխատում էին հարուստների համար, իրենք մնալով աղքատներ: Գործարանատերերի պահեստները տրաքվում էին ապրանքների առատությունից, իսկ նրանք, ովքեր ստեղծել էին այդ հարստությունը՝ դատապարտված էին քաղցածություն: Գործադուլները սպառնում էր բանվորներին՝ նրանց ամբողջ կյանքում:

Հողը պատկանում էր կալվածատերերին: 30 հազար կալվածատերեր ավելի քան 60 միլիոն հեկտար հող ունեյին: Մեկ կալվածատեր միջին հաշվով այնքան հող ուներ, վորքան ունեյին յերեք հարյուր գյուղացիական տնտեսություններ: Սակավահողությունն ու չափից դուրս հարկերը խեղդում էին աշխատավոր գյուղացիությանը:

Հին Ռուսաստանը ժողովուրդների բանտ էր: Ամբողջ բնակչության կեսից ավելին կաղմում էին ճնշված ազգությունները: Ֆարական իշխանությունն անարդում էր այդ ժողովուրդների լեզուն ու սովորությունները, արգելում էր դպրոցներում յերեխաներին մայրենի լեզվով սովորեցնելը: Չինովնիկ-հարստահարիչներն Ուկրաինային արհամարհանքով «Մալոռուսիա» էին անվանում, իսկ բոլոր վոյեպոմոսներին—«այլազգիներ»: Ֆարիզմը մի ազգությունը մյուսի դեմ էր գրգռում՝ խանդարելու համար տարբեր ազգությունների աշխատավորների միացումը՝ ինքնակալության դեմ մղվող պայքարում:

Գյուղացիները չատ անդամ են ապստամբել ցարի ու կալվածատերերի դեմ: Ժամանակ առ ժամանակ ժողովրդական ապստամբության ալիքները մինչև իսկ դահն են հասել, ցնցելով ամբողջ կալվածատիրական պետությունը: Այդպես յեղալ այն ա-

պըստամբությունների ժամանակ, վերոնք ղեկավարում էին Սո-
փան Ռադինը, Յեմելյան Պուգաչևը: Բայց գյուղացիների յերեթ-
ները տարերային ու անկազմակերպ էին: Միայն պրոլետարիատի
ու նրա կուսակցության—բոլշևիկների կուսակցության հանդես
գալով ժողովուրդների ապստամբությունները վերածվեցին հին
կարգերի դեմ մղվող կազմակերպված պայքարի:

Բոլշևիկների ղեկավարութամբ ժողովրդական մասսաները
գրոհեցին ցարիզմի վրա առաջին հեղափոխության ժամանակ՝
1905—1907 թվերին: Հեղափոխությունը պարտություն կրեց:
Ֆարիզմը դիմացավ և ապստամբների հետ գաղանաբար դատա-
տան տեսավ: Բայց Լենինի—Ստալինի կուսակցությունը ջախ-
ջախված չեր: Բոլշևիկները կազմակերպեցին բանվոր դասակար-
գը, գյուղացիությունը սերտորեն համախմբեցին նրա շուրջը և
ժողովրդին նորից վռնեցին հանեցին պայքարի: 1914 թվի հուլիսին
Պետերբուրգում բանվորները դուրս գեկան ցարական իշխանու-
թյան դեմ: Մայրաքաղաքի փողոցները ծածկվեցին բարիկադ-
ներով:

ԻՄՊԵՐԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՅԵՎ ՓԵՏՐՎԱՐՅԱՆ ԲՈՒՐՃՈՒԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

1914 թվի բարեկադային կռիվը հեղափոխութամբ չվերջա-
ցավ: 1914 թվի հուլիսի 19-ին սկսվեց համաշխարհային պատե-
րազմը: Հնձի յեռուն ժամանակ յերիտասարդությանը ուղղակի
դաշտերից բանակ քեցին: Հառաչանքն ու խուլ հեծկաոցը բռնե-
ր ամբողջ գյուղերը: Մայրերն ու կանայք դեպի Ֆրոնտ ե-
լին ճանապարհ գցում իրենց աղաներին ու կերակրողներին: Բեռ-
նավորված յերկու փիթանոց առդմական հանգերձանքով, փոշուց
չնչասպառ յեղած ուսական զինվորները դժկամութամբ ըն-
թանում էին դեպի Ֆրոնտի դիմը: Սահմանի մյուս կողմում
նույնպես դժկամութամբ շարժվում էին մորիլիկացիայի յեն-
թարկված գերմանացիները: Վոչ մեկը, վոչ մյուսը չգիտեր, թե
ինչու համար և կռվում ինքը: Ռուսական զինվորներին ասում
էին, թե գերմանացիները հարձակվել են Ռուսաստանի վրա, իսկ
գերմանական զինվորներին հավատացնում էին, վոր ուսական
ցարն անսպասելի կերպով գրոհել և իրենց յերկրի վրա: Ձրան-
սական ու անդլիական զինվորներին նույնպես ներչնում էին,
թե նրանք կանչված են պաշտպանելու իրենց յերկիրը:

Իրականությունն այդպես չեր: Տեր ու տնորենները խոչոր
կապիտալիստներն էին: Կառավարությունները միայն նրանց
կամքն էին կատարում: Վիթխարի ֆաբրիկաները դուրս էին թա-
փում հսկայական քանակությամբ ապրանքներ: Հարկավոր եր
այդ ապրանքը վաճառել: Գյուղացիները, վորոնց կողապտել ե-
լին կալվածատերերը, բանվորները, վորոնք ցածր աշխատավարձ
էին ստանում, չէին կարող արտադրվող ամբողջ ապրանքը
դնել: Կապիտալիստները պետք և ոտար յերկրներում վաճառելին
այդ ապրանքը: Փաբրիկաների ու գործարանների համար հու-
մույթ եր պետք՝ կաուչուկ, բամբակ, կանեփ: Պետք եր վառե-
լանյութ՝ նավթ, ածուխ: Բոլոր յերկրների կապիտալիստներն
աղահույթամբ նոր հողեր էին փնտռում նրա համար, վորպեսզի
այնտեղից դուրս քաշեն հումույթն ու վառելանյութը, այնտեղ

նոր ֆարքիկաներ ու գործարաններ կառուցեն և միաժամանակ
այնտեղ վաճառահանեն պատրաստի արտադրանքի ավելցուկները:

Բոլոր յերկրները կապիտալիստները կողոպտիչ նվաճողական
պատերազմներ եյին մղում: Կապիտալիզմի համար այդ պատե-
րազմները նույնպես անխուսափելի յեն, ինչպես բանվոր դասա-
կարգի շահագործումը: Գերմանական, անգլիական, Ֆրանսական,
ամերիկական, ռուսական կապիտալիստներն անպատկառորեն ամ-
բողջ մարդեր եյին հափշտակում Ասիայում, Աֆրիկայում, Ալբ-
անիայում: Ամեն մի առիթից ոգտվում եյին, վորպեսզի ա-
զատ յերկիրը դադուր ղարձեն: Յերկար ժամանակ տեւեց ուրիշի
հողերի ու ժողովուրդների հափշտակումը: Միլիոնավոր աշխա-
տավորներ ընկան Անգլիայի, Գերմանիայի, Ֆրանսիայի, Ռու-
սաստանի կապիտալիստների իշխանության տակ: Այլևս աղաս
հող չմնաց: XX դարի սկզբներին ամբողջ հողը հափշտակված ու
բաժանված եր խոշոր պետութիւնների միջև: Նոր դադութներ
կարելի յեր ստանալ միայն խլելով դրանք մի վորեւս պետու-
թիւնից:

Կապիտալիզմի պայմաններում առանձին յերկրներ համաշխար-
հէն դարձանում—վոր թե այնպես, վոր մի յերկիր, մի անգամ
գրավելով առաջին տեղը, յերկար ժամանակ մնա իբրև առաջա-
վոր: Մի յերկիրը մյուսից առաջ ե անցնում: Առանձնապես ան-
համաչափորեն, թուրքներով են դարձանում կապիտալիզմի յեր-
կրները XIX դարի վերջերից և XX դարի սկզբներից: Այդ ժամա-
նակներին կապիտալիզմն աճեց, թեւակոխեց իր բարձրագույն և
վերջին ստադիան՝ իմպերիալիզմի ստադիան: Կապիտալիստների
հսկա միավորումները (մենաշնորհները) և վիթխարի բանկերը
իմպերիալիզմի պայմաններում վճռական դեր են խաղում: Մի
բոլոր բանկիրներ ու արդյունաբերողներ գերիշխում են մի ամ-
բողջ յերկրի վրա:

Մինչև XX դարն Անգլիան խոշորագույն ծովային պետու-
թիւն եր: Նրան եր պատկանում դադութների մեծ մասը: Անգ-
լիայում ընդամենը 40 միլիոն բնակչութիւն կար, իսկ նրա դա-
դութներում՝ 400 միլիոն: Գերմանիան բավականաչափ դադութ-
ներ չունեի կողոպտելու համար: Գերմանական իմպերիալիստնե-
րը վորոշեցին մեծ նավատորմի կառուցել և խլել անգլիացիներ-
ի դադութները: Անգլիան, վորի բանակն ավելի փոքր եր, քան
Գերմանիայի բանակը, սկսեց իր համար դաշնակիցներ փնտռել,
գերմանացիների բանակն ու նավատորմը ջախջախելու նպատա-
կով:

Ֆրանսիայի և Գերմանիայի կապիտալիստները միջև նույն-
պես վաղուց ի վեր վեճեր կային: Ֆրանսական բուրժուազիան
չատ յերկաթահանք ուներ, բայց քիչ ածուխ, իսկ գերմանացի-
ները սահմանին շատ մոտ՝ Ռուրի մարզում, շատ ածուխ ունե-
յին, իսկ յերկաթահանք չունեյին: Ով մի ձեռքում կմիացնի ա-
ծուխը յերկաթահանքի հետ, կամ հանքը ածխի հետ, նրա մոտ
ավելի արագ կդարձանա արդյունաբերութիւնը: Նա ավելի շատ
չահույթ կստանա: Ֆրանսիայի ու Գերմանիայի միջև դատավեճ
սկսվեց՝ ո՛վ ումնից կխլի պակասող յերկաթահանքը կամ ա-
ծուխը:

Կային և ուրիշ վիճելի հարցեր. Ֆրանսիան ավելի շատ դա-
դութներ եր գուրել, քան Գերմանիան: Գերմանական կապիտա-
լիստները պահանջում եյին, վոր Ֆրանսիական կապիտալիստներն
այդ դադութներից բաժին հանեն գերմանացիներին:

Ֆրանսիան Անգլիայի հետ համաձայնութեան յեկավ Գերմա-
նիայի դեմ կռիւիւ համար: Այդ համաձայնութիւնը Ֆրանսերեն
կոչվում եր «անտանտ կորդիալ» — «սրտադին համաձայնու-
թիւն», — այստեղից ել առաջանում ե Անտանտ անունը:

Ռուսաստանը դեռ ավելի առաջ եր համաձայնվել Ֆրան-
սիայի հետ: Ռուսական կալվածատերերին ու կապիտալիստնե-
րին արդեն քիչ եյին թվում թալանված հողերը. նրանց նոր հո-
գեր եյին հարկավոր: Նրանք իրենց ձեռքը մեկնում եյին դեպի Գա-
լիցիա: Նրանք ցանկանում եյին հափշտակել Թյուրքիայի մայրա-
քաղաքը՝ Կոստանդնուպոլիսը, վորը գտնվում ե Սև ծովի հենց
մուտքին: Կոստանդնուպոլիսի մոտով եյին անցնում հացով ու
նավթով բեռնված ռուսական նավերը: Պատերազմների ժամանակ
Թյուրքերը հաճախ փակում եյին նեղուցը ռուսական նավերի ա-
ռաջ:

Բայց Գալիցիան գտնվում եր Ալստրո-Հունգարիայի ձեռ-
քում, իսկ Կոստանդնուպոլիսը ցանկանում եյին գրավել նաև
գերմանացիները: Գերմանիան հանդես յեկավ Թյուրքիայի ու
Ալստրո-Հունգարիայի կողմից: Հենց այդպես ել կազմվեց Թըշ-
նամական յերկու կողմ՝ Անգլիա, Ֆրանսիա, Ռուսաստան, իսկ
նրանց դեմ՝ Գերմանիա, Ալստրո-Հունգարիա, Թյուրքիա:

Պատերազմը պատրաստում եյին շատ տարիներ ընթացքում:
Կառուցում եյին նավեր, հավաքում եյին պաշարեղէն և ուշա-
դուրս յամբ հետեւում եյին մեկը մյուսին, սպասելով հարմար մո-
մենտի՝ հարձակման համար: Պատերազմ հայտարարելու համար
առիթ հանդիսացավ ալստրիական թագաժառանգի սպանութիւնը

1914 թվի հունիսին, վորը կատարվեց մի սերբ ուսանողի ձեռքով :

Ավստրո-Հունգարիան պատերազմ հայտարարեց Սերբիային: Սերբիային պաշտպան կանգնեց Ռուսաստանը, Ավստրո-Հունգարիային՝ Գերմանիան: 1914 թվի հուլիսի 19-ին (ոգոստոսի 1-ին) Գերմանիան պատերազմ հայտարարեց Ռուսաստանին: Ռուսաստանը պատերազմի մեջ մտավ: Պատերազմն սկսվեց, իսկ միջանկյալ ամիս հետո արդեն մոտ 70 միլիոն յերիտասարդ, առողջ մարդիկ կանգնեցին հրացանի տակ: Յերբ պատերազմն սկսվեց, յերկու կողմերին ել հարեցին նոր յերկրներ՝ Գերմանիային հարեցին Բուլղարիան և Թյուրքիան, իսկ Անտանտին՝ Բելգիան, Իտալիան, Ֆրանսիան, Ռումինիան և Ամերիկան:

1914 թվի պատերազմը կողոպտիչ ու հափշտակողական պատերազմ եր ինչպես Անգլիայի, Ֆրանսիայի ու Ռուսաստանի կողմից, այնպես ել Գերմանիայի ու նրա դաշնակիցների կողմից: Բոլոր յերկրները կապիտալիստներն ել հալածարարական հարձակման եյին պատրաստվում: Նրանք նոր հողերի, նոր շահույթների հետևից եյին ընկել:

ԼԵՆԻՆԸ ԻՄՊԵՐԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԴԵՄ ՄԱՎՈՂ ՊԱՅՔԱՐՈՒՄ

Լենինը բանվոր դասակարգին վաղուց նախազգուշացնում եր, վոր կապիտալիստները պատերազմ են նախապատրաստում: Պատերազմը սկսվելիս Լենինը գտնվում եր Գալիցիայի Պորոնինո կոչվող փոքր գյուղում, վորն այն ժամանակ Ավստրո-Հունգարիայի կազմի մեջ եր մտնում: Լենինը ցարական ժանդարմների հետապնդումներից ստիպված եր թաղնվել արտասահմանում: Լենինը Պորոնինո յեր տեղափոխվել Ռուսաստանին մոտիկ լինելու համար: 1914 թվի հուլիսի 25-ին մի ժանդարմ մտավ Լենինի բնակարանը և սկսեց խուզարկություն կատարել: Լենինին ձերբակալեցին ու բանտ նստեցրին: Ավստրիական ժանդարմները Լենինին ուսական ցարի լրտես հայտարարեցին: Լենինի մասին ասում եյին, թե նա ման ե յեկել սարերում և նկարահանել և ճանապարհները: Այդպիսի մեղադրանք չպրտեցին մի մարդու, վորն իր ամբողջ կյանքը նվիրել եր ցարի դեմ մղվող պայքարին: Լենինին զնդակահարություն եր սպառնում:

Լենինի կինը՝ Կրուպսկայան, նախազգուշացրեց բոլշևիկյան կենտրոնական Կոմիտեյի անդամներին Լենինի ձերբակալման մասին: Սկսվեցին միջամտություններ: Ավստրիական մինիստրներ-

բին ապացուցում եյին, վոր Լենինն իր ամբողջ կյանքում ցարին թշնամի յե յեղել:

«Դուք հավատացած եք, վոր Ռւլյանովը ցարական կառավարությանը թշնամի յե»,—հարցնում եր մինիստրն այն ընկերոջը, վորը բարեխոսում եր Լենինի համար:

«Ո՛ր, այո՛: Շատ ավելի վոխերիմ թշնամի, քան Չերդ զերպանցությունը»,—պատասխանեց նա:

Լենինին բաց թողին: Հեղափոխության առաջնորդը տասնեակ ուր նստեց բանտի հեղձուցիչ, կեղտոտ, լեփլեցուն կամբարայում: Նրա հետ միասին նստած եյին տեղական շատ գյուղացիներ՝ վրձանք հարկերը չվճարելու համար, մյուսները կուլակների դեմ ունեցած յեղութների համար: Լենինը, ինչպես անում եր նա Սիբիրի Շուշենսկոյե գյուղում աքսորական յեղած ժամանակ, այստեղ ևս ոգնում եր գյուղացիներին խորհուրդներով: զրում եր դիմումներ: Գյուղացիները շատ եյին հարգում Լենինին, անվանելով նրան՝ «ամուր մուծիկ»:

Լենինն Ավստրիայից Շվեյցարիա տեղափոխվեց: Նա այդ տեղից Ռուսաստան՝ բոլշևիկների կուսակցության ղեկավարներին ցուցումներ եր ուղարկում, թե ինչպես պետք և պայքարել պատերազմի դեմ:

Բոլշևիկները դեմ չեն յեղել ամեն տեսակ պատերազմի: Լենինը սովորեցնում եր, վոր պատերազմները լինում են արդարացի և վո՛չ արդարացի՝ կողոպտիչ, հափշտակողական: Այն պատերազմը, վոր մղում և ժողովուրդը կապիտալիզմի ստրկությունից ազատելու համար, արդարացի պատերազմ և: Այն պատերազմը, վոր մղում և ժողովուրդն արտաքին հարձակման դեմ ու ժողովրդին ստրկացնելու փորձերի դեմ, արդարացի, ադատադրական պատերազմ և: Այն պատերազմը, վոր մղում են զաւթային ժողովուրդներն ու կախյալ յերկրներն իմպերիալիզմի դեմ՝ արդարացի պատերազմ և: Այսպիսի պատերազմները բոլշևիկները պաշտպանում են:

Այլ բան և իմպերիալիստական պատերազմը: Այդ պատերազմն առաջացրել են կապիտալիստները, նա օկդրից մինչև վերջը կողոպտիչ և: Պրոլետարիատը չի կարող այդ կողոպտիչ պատերազմին զնալ բուրժուազիային պաշտպանելու, կալվածատերերի ու կապիտալիստների հայրենիքը պաշտպանելու: Բայց այդ չի նշանակում, վոր բանվորները պետք և դատալքեն Ֆրոնտը: Ամենևին վոչ: Բանվոր դասակարգը պետք և բանակ զնա կրակել սովորելու, վորպեսզի յերկրների միջև մղվող կողոպտիչ պատեր-

բաղձը վերածի քաղաքացիական պատերազմի, վերածի պրոլե-տարիատի պատերազմի՝ բուրժուազիայի դեմ, վերածի հեղափո-խութեան: Այդպես պետք է վարվեն բոլոր աշխիւ պրոլետարները՝ բոլոր պատերազմող յերկրներում:

Լենինը ցույց տվեց, թե ինչ պետք է ասեն պրոլետարական հասնայք իրենց զավակներին՝ «Դու չդատով կմեծանաս: Քեզ հրացան կտան: Վերցրու հրացանը և լավ սովորիր ռազմական գործը: Այդ գիտութիւնն անհրաժեշտ է պրոլետարներին՝ վոչ թե նրա համար, վորպեսզի կրակես ջո յեղբայրների՝ ուրիշ յեր-կրներէի բանվորների դեմ, ինչպես այդ արվում է այժմյան պա-տերազմում և ինչպես քեզ խորհուրդ կտան անելու սոցիալիզմի դավաճանները, — այլ նրա համար, վորպեսզի կովես ջո սեփական յերկրի բուրժուազիայի դեմ, վորպեսզի վերջ դրվի շահագործ-ման, աղքատութեան ու պատերազմների — վոչ թե բարի ցանկու-թյունների միջոցով, այլ բուրժուազիայի վրա հաղթանակ տա-նելով և նրան զինաթափ անելով» (Լենին, հատ. XIX, էջ 328):

Հեղափոխութեան նախապատրաստումը կը վարացնի բուր-ժուազիայի դրութիւնը բոլոր յերկրներում, այդ թվում նաև Ռուսաստանում և կարող է յերկրը ռազմական պարտութեան մատնել. իսկ բուրժուական պետութեան պարտութիւնը կհեշ-տացնի և կարազացնի հեղափոխութիւնը: Մենք չենք պաշտպա-նում բուրժուազիայի հայրենիքը, այլ պետք է կովենք բուրժու-ազիայի պետութեան դեմ, — սովորեցնում եր Վլադիմիր Իլյիչը:

Այնպիսի քաղաքականութիւն, վորի նպատակն է պարտու-թեան մատնել իր իմպերիալիստական կառավարութիւնը, պետք է անցկացնեն վոչ միայն բոլշևիկները, այլև բոլոր պատերազմող յերկրների հեղափոխականները: Պատերազմն աշխատավորներին անհաշիւ զօրախտութիւն պատճառեց: Ամենուրեք աճում է բանվորների բողոքը իմպերիալիստների դեմ: Ուժեղացել է դա-րութեային ու կախալ յերկրների ժողովուրդների հուզմունքը՝ իմպերիալիստական դիշատիչների դեմ: Միաժամանակ պատե-րազմը թուլացրեց իմպերիալիստների ուժերը, հնարավոր դարձ-րեց ձեռքէլ իմպերիալիզմի ֆրոնտն աշտեղ, վորտեղ նա թուլա-ցել է: Ուսումնասիրելով իմպերիալիզմը, Լենինը յեկավ այն յեղրակացութեան, վոր սոցիալիզմի հաղթանակը բոլոր յերկրնե-րում միաժամանակ հնարավոր չէ, վորովհետև յերկրները զար-բանում են անհամաչափ, թուլացնելով: Ճեղքվածքը հնարավոր է թույլ տեղում: Սոցիալիզմի հաղթանակը հնարավոր է նախապես մի քանի յերկրներում կամ, առանձին վերցրած մի յերկրում:

Լենինը «տվեց նոր թեորիական դրույթ, վորի համաձայն սո-ցիալիզմի հաղթանակը բոլոր յերկրներում միաժամանակ ան-հնարին է համարվում, իսկ սոցիալիզմի հաղթանակն առանձին վերցրած մեկ կապիտալիստական յերկրում՝ հնարավոր է ընդուն-վում» («Համամիութենական կոմունիստական (բոլշևիկներ) կու-սակցութեան պատմութեան համառոտ դասընթաց», էջ 163, հայ-հրատ., էջ 229):

Լենինի այդ թեորիան չափազանց հարստացրեց մարքսիս-տներին: Նա սովորեցնում է մարքսիստներին ողտագործելու պա-տերազմը, իրենց բուրժուազիայի դեմ կովելու համար: Նա ար-ձակում է հեղափոխականների ուժերն ամեն մի յերկրում: Այդ թեորիան ամրացնում է հավատը դեպի պրոլետարական հեղա-փոխութեան հաղթանակը:

Ղեկավարվելով այդ թեորիայով, բոլշևիկները վոչ մի բուլ-շաքարեցրին իրենց հեղափոխական աշխատանքը: Նրանք կոչ եյին անում պրոլետարիատին՝ իմպերիալիստական պատերազմը վերածելու քաղաքացիական պատերազմի:

Յարական կառավարութիւնն իր ամբողջ ուժով նետվեց բու-շևիկյան կուսակցութեան վրա: Յարը կուսակցութեան լավագույն մարդկանց աքսորեց տաժանակիր աշխատանքի: Ստալինը, Սվեռդլովը, Ջերժինսկին, Պրոնոգեն տանջվում եյին աքսորում կամ նստած եյին բանտի ամուր պարիսպների հետևում: 1913 թվին Ստալինը ձերբակալվեց, Սիբիրից փախչելուց հետո: Այս անգամ ցարիզմը Լենինի զինակցին շատ ավելի հեռու աքսորեց՝ դրեթե բուն բևեռային շրջանի մոտ՝ Արևելյան Սիբիրի փոքրիկ կուրեյկա գյուղակը: Ստալինին հսկելու համար նրա մոտ յերկու պահուրդ եյին կանդնեցրել: Այդտեղ, Սիբիրի բոսկալի պայման-ներում, լամպի ալոտ լույսի տակ աշխատում էր Ստալինը: Կերոսինը հարկավոր եր խնայել, վորովհետև նրա ձեռքերը ծայր առտիճան դժվար եր: Հեռու աքսորում Ստալինը հոգւած-ներ եր դրում՝ ճնշված աղգութիւնների կողմից ցարիզմի դեմ ժգլող պայքարի մասին:

Հարյուրավոր լավագույն բոլշևիկներ շղթայակապ աքսոր-վում եյին տաժանակիր աշխատանքի: Բայց ձերբակալութիւն-ներն ու մահապատիժները չեյին կարող կանդնեցնել բոլշևիկների աշխատանքը: Նրանք բանակ եյին դնում, վորտեղ ըլիշներ եյին տեղծում գնդերում: Բոլշևիկներն անձնվիրաբար աշխատում ե-յին գործարաններում ու ֆարրիկաներում: Վոստիկանութիւնը բանում եր համարձակ բոլշևիկներին: Ձերբակալվածների փոխա-

բնն վառանդավոր աշխատանքի ելին անցնում կուսակցութեան նոր անդամներ:

Պետական դուման, վորտեղ նստել էյին կալվածատերերի ու բուրժուազիայի ներկայացուցիչները, պաշտպանում էր ցարին: Միայն հինգ բուլճարիներ, բանվոր դասակարգի ներկայացուցիչները, համարձակ և վճռականորեն հանդես յեկան ցարի դեմ: Բռնությունների պատգամավորներ՝ Գ. Ի. Պետրովսկուն, Մ. Կ. Մուրանովին, Ա. Յ. Բադայևին, Ֆ. Ն. Սամոյլովին և Ն. Ռ. Շադովին արտոբեցին տաժանակիր աշխատանքի: Միայն բուլճարիկներն էյին, վոր պատերազմի դժվար տարիներին իրենց համարձակ պայքարով ցույց տվին պրոլետարիատին, թե ինչպես պեճ է վերջ դնել կողոպտիչ, արյունահեղ պատերազմին:

Մենչևիկներն ու եսերները պաշտպանում էյին ցարին ու բուրժուազիային, ժողովրդի թշնամիների հետ համաձայնութեան դալու, միութեան կազմելու կոչ էյին անում: Այդ պատճառով ել մենչևիկներին ու եսերներին համաձայնողականներ էյին անվանում: Նրանք բանվորներին առաջարկում էյին դադարեցնել բուրժուազիայի դեմ մղվող պայքարը և ամբողջ ուժը նվիրել ցարական Ռուսաստանի պաշտպանութեանը: Մենչևիկներն ու եսերները պաշտպանողականներ էյին:

Այդպես վարվեցին նաև II Ինտերնացիոնալի բոլոր կուսակցութիւնները: Փրանսական սոցիալ-դեմոկրատներն ողնում էյին Փրանսական բուրժուազիային, դերմանական սոցիալ-դեմոկրատները՝ դերմանական բուրժուազիային: Միայն մի քանի համարձակ, ազնիվ հեղափոխականներ չլքեցին բանվորներին: Դրանք էյին՝ Կարլ Լիբկնիխտը, Ռոզա Լուքսեմբուրգը, Կլարա Յեռկինը, Ֆրանց Մերինյը:

ՅԱՐԱԿԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՊԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Յարական Ռուսաստանը հետամնաց յերկիր էր: Այդ յերևան յեկավ նաև պատերազմի հենց առաջին սրերը: Հետամնաց արդյունաբերութիւնն առանց արկի թողեց բանակը: Գյուղատնտեսութեան հետամնացութեան պատճառով քաղաքներում հացը չեք բաժանականում բանվորներին: Ամբողջ իրադակարգի հետամնացութիւնը հասցրեց այն բանին, վոր բանակի դուրս կանգնեցին վատ հրամանատարներ—կալվածատերերի և բուրժուաների փախկալաց գալակները, վորոնք գերադասում էյին թիկունքում նստել, քան թե իրենց զոհել Փրոնտում: Նիկոլայ II-ի անշնորհ միջնորդները յենթադրում էյին, վոր պատերազմը չորս-հինգ

ամիս կտեի: Ռազմաթերը էյին պատրաստել կարճ ժամանակ—վա համար: Շուտով բանակը մնաց առանց հանդերձանքի, առանց հրացանի ու փամփուշտի: Գնդերի վերջին շարքերը գնում էյին առանց հրացանի և վերցնում էյին սպանված ընկերների հրացանը: Վաճառված գեներալները չկարողացան կազմակերպել պատերազմը:

Գերմանական զնդացիները հնձում էյին ռուսական տնդն գլխավորներին: Ծանր հրետանին վոչնչացնում էր ռուսական մարտկոցները: Թունավոր զաղերը խեղդում էյին հազարավոր ղինվորների, վորոնք հակազաղեր չունէին: Մի պարտութեան հետեւում էր այլ պարտութիւն:

Թիկունքում ալիլի լավ չեք: Յարը պատերազմի համար մորիկցայիայի յենթարկեց մոտ 14 միլիոն մարդ: Գյուղը մնաց առանց աշխատողների: Դաշտերն ամառացան: Շատ ֆաբրիկաներ ու գործարաններ փակվեցին: Մնացած ֆաբրիկաները, չթի ու կոչի փոխարեն, արտադրում էյին ռումբեր ու թնդանոթներ: Բոլոր մթերքները թանդացել էյին: Վրա յեր հասնում սարսափելի սովը: Սպեկուլանտներն ու կուլակները հացը թանդ գնով էյին վաճառում:

Իսկ պատերազմը դեռ չարունակված էր. ֆրոնտում վոչքեւանում էյին միլիոնավոր մարդիկ: Զորքի պակասը լրացնելու համար նոր մորիկցայիաներ էյին հայտարարում: Սկսեցին վերցնել գրեթե յերեսներին: Ամենուրեք աճում էր զժգոհութիւնը: Դադաքներում սկսվեցին բանվորական գործադուլներ: Գյուղերում նորից սկսեցին՝ դիչերները «կարմիր աքաղաղ» բաց թողնել՝ հրկիզել կալվածատերերի դուլքը:

Ճնշված ազգութիւնների մեջ ապստամբութիւն սկսեց ցարիզմի դեմ:

1916 ԹՎԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹՅՈՒՆԸ

1916 թվին Միջին Ասիայում ապստամբեցին զաղանները, կերդիզները, տաջիկները, ուզբեկները: Յարական չինովնիկները պաղարեր հողերից դեպի ամայի տափաստաններն էյին քշում նրանց: Յարական սպասավորներն իրենք էյին վերցնում կերդիզները հողերը: Պատերազմի ժամանակ ցարական կառավարութիւնը հրամայեց մորիկցայիայի յենթարկել կերդիզներին և ուզբեկներին՝ բանակի թիկունքային աշխատանքների համար: Նրանց հազարներով ուղարկում էյին հարադատ փայրերից հեռու,

Մերձբալթյան շրջանները կամ Բելոռուսիա՝ խրամատներ փորելու համար: Հարուստները կաշառքով աղատվում էին մոբիլիզացիայից: Բայց ժողովրդական մասսաները պետք է իրենց վրա կրեին մոբիլիզացիայի ամբողջ ծանրությունը:

Ճնշված ազդեցությունների համբերությունը հատուկ: Ասլըտամբուլյուն բռնկեց: Կիրգիզները դուրս հանեցին հին հրացանները, զինվեցին իրենց ձեռքով պատրաստած նիզակներով, դերանդները վերածեցին թրերի: Կիրգիզներին ունեցին ուղբեկները, զազախները, թուրքմենները:

Ցարական կառավարությունը դաժանորեն դատաստան տեսավ ապստամբների հետ: Ստեղծվեց հատուկ պատժիչ բանակ, վորի գլուխ կանգնեց ղեներալ Կուրոպատկինը: Ռուս-յապոնական պատերազմի ժամանակ նա ռուսական զորքերի հրամանատարն էր Սապոնացիները Կուրոպատկինին ջախջախել էին: Պատերազմում երկրած իր օլարտությունը ղեներալ Կուրոպատկինը ցանկանում էր «քալել» ապստամբների հետ դատաստան տեսնելով: Կուրոպատկինն այրում էր գյուղերը, գլխովին վռնեցանում էր ամբողջ բնակչությունը: Միայն Պրեմյալսկ քաղաքում Կուրոպատկինը վորնչացրեց 700 մարդ: Ապստամբությունը ջախջախելուց հետո, ղեներալ Կուրոպատկինը ապստամբների դեմ դատ կադմակերպեց: 347 հոգի զազախ, կիրգիզ, ուղբեկ ու թուրքմեն կախաղան բարձրացվեցին, հարյուրավոր մարդիկ քաղաքները տաժանակիր աչխատանքի: Ցարական չինովնիկները խլում էին ապստամբների հոգերը: Կողոպուտը մինչև այն տեղը հասավ, վոր մի դավառում 2 հազար հեկտար պողաբեր հող խլեցին: Հաղարավոր ապստամբներ ցարական դատաստանից փախչում էին դեպի հարևան Ձինաստանը:

Ռուսական ցարը արյան մեջ խեղդեց ապստամբությունը: Բայց այժմ արդեն բոլոր աչխատավորների համար պարզ յեղավ, վոր ժողովուրդներին ցարական բանտի պատերը ճաքճքում են, վոր ճնշված ազգերն ամեն բոլե պատրաստ են պաշտպանելու հեղափոխությունը:

ՓԵՏՐՎԱՐՅԱՆ ԲՈՒՐԺՈՒԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՂԹԱՆԱԿԸ

1917 թվի փետրվարին Պետրոգրադում գործադուլ արին պատիվովները՝ այդ խոշորագույն գործարանի բանվորները: Դիրեկտորը սպառնաց «խուլարարներին» ֆրոնտ ուղարկել բայց բանվորները գործադուլը շարունակում էին: Փետրվարի

22-ին գործարանատերերը բոլոր բանվորներին արձակեցին: Հաջորդորը 30 հազար պուտիլովցիներ շարժվեցին դեպի քաղաքի կենտրոնը: Փետրվարի 23-ին (նոր տոմարով մարտի 8-ին)՝ այն օրը, յերբ կանայք ամբողջ աշխարհում ցույց են կադմակերպում ընդդեմ կապիտալիստական իրավազրկության ու ստրկության, բանվորուհիները դուրս յեկան փողոց և միացան պուտիլովցիներին: Յերեացին կարմիր դրոշակներ: Պետրոգրադի փողոցներում թընդում էին հեղափոխական յերգերն ու «Հա՛ց», «խաղաղություն» բացականչություններ:

Յուլյերը կրկնվեցին փետրվարի 24-ին և 25-ին: Բանվորները գնում էին գործարանները և գործադուլի էին հրավիրում: Տեղ-տեղ վոստիկանություն հետ ընդհարումներ սկսվեցին: Փետրվարի 25-ի յերեկոյան Պետրոգրադի բոլշևիկները վորոշեցին շարունակել գործադուլը և կապվել զինվորների հետ: Կայազորում մոտ 200 հազար մարդ կար:

Ձինվորները մինչ այդ դեռ մնում էին ցարիզմի կողմը: Նրանց դուրս բերին բանվորների դեմ: Փողոցներում զինվորներին շրջապատեցին բանվորուհիները: Նրանք բռնում էին հրացանների սլիկները և աղերսում էին զինվորներին՝ չկրակել:

Ձինվորները հոնքերը կիտած լուծում էին. նրանք վախենում էին սպաներից: Բայց տեղ-տեղ կարգապահություն սկսեց խախտվել: Հրապարակներից մեկում պրիստավը թրով հարվածեց մի բանվորուհու, վորը կարմիր դրոշակ էր կրում: Իսկույն պրիստավի մոտ թռավ մի կաղակ և սրախողխող արեց նրան:

Ուշ զիշերին պահնորդական բաժինն սկսեց ձերբակալել բոլոր կասկածելիներին: Կալանավորեցին միքանի հարյուր մարդ և նրանց հետ՝ բոլշևիկների կուսակցության Պետրոգրադի կոմիտեյի հինգ անդամներին: Շարժման դեկավարությունն անցավ բոլշևիկների վիրորդյան կոմիտեյի ձեռքը:

Փետրվարի 26-ի առավոտն արտաքուստ հանգիստ սկսվեց: Քաղաքի ղեներալ-նահանգապետը նույնիսկ հեռադրեց ցարին՝ վորը գտնվում էր ռադմաճուկատի շտաբում. «Այսօր առավոտվանից ամեն ինչ հանգիստ է»: Բայց ղեներալը սխալվեց: Յերեկը բանվորների խմբերը փողոց դուրս յեկան ու շարժվեցին դեպի քաղաքի կենտրոնը: Յերեացին դրոշակներ ու սլակասներ՝ «Կորչի՛ պատերազմը», «Կորչի՛ ցարը»: Ձինվորները կրակ բացին ցուցարարների դեմ: Մոտ 40 մարդ սպանվեց ու վիրավորվեց: Բաղմությունը ցրվեց: Ցարական սպասավորները դարձյալ հաղթանակ էին տոնում: Միայն մի լուր անհաճո կերպով ապշեցրեց

կառավարութեանը՝ Պալլոսկի գնդի մի վաշտ զնդակոծել եր
վաստիկանութեանը։ Այդ գնդի զինվորներին զինաթափ արին։
Կատարված սպաները ձերբակալեցին նախաձեռնողներից տասնինը
հոգու։ Նրանց զնդակահարութիւն եր սպանում։ Բայց միքանի
հրացան պակաս դուրս յեկավ։ Քսանմեկ զինվոր զենքը ձեռքին
անցել էյին Ժողովրդի կողմը։

Լույս փետրվարի 27-ի դիշերը դրեթե վոչ վոք չընեց։ Բան-
վորները պատրաստվում էյին յեկույթի։ Բուլչեիկները մտել էյին
դորանոցները՝ զինվորներին մոտ, և կոչ էյին անում նրանց հան-
դես գալ րանվորների հետ միասին։ Զինվորների մեծ մասը գյու-
ղացիներ էյին։ Նրանք առում էյին իրենց հրամանատարներին,
փորձեք հիմնականում կարվածատեր-ազնվականներ էյին։

Ուշ գիշերին Վոլինսկի գնդի գորանոցի մի կիտամութ ան-
կյունում համարվել էյին մի վաշտից տասնհինգ-քսան զինվոր։
Նրանք խոք մեկ արին, վոր հրաժարվեն րանվորների վրա կրա-
կելուց։

Փետրվարի 27-ի առավոտյան, յերբ վաշտի շենքը մտավ
ապան և կռուտ կերպով բարեկեց, զինվորները նրան չպատասխա-
նեցին։ Ապան դուրս քաշեց ատրճանակը, բայց հենց տեղն ու աե-
ղը սպանվեց։ Վերցնելով մարտական փամփուռաները, զինվորնե-
րը, առանց սպաների, դուրս յեկան փողոց, վորպեսզի միանան
աղտամբ րանվորներին։ Վոլինեցների աղտամբութեան լուրը
կայծակի արագութեամբ տարածվեց ամբողջ քաղաքում։ Վոլինեց-
ներին օկսեցին միանալ նոր զնդեր։ Ապստամբ զինվորները
չարժվեցին զեպի Վերբորդի չըջանը։ Վերբորդի չըջանի րանվորնե-
րը ճեղքեցին-անցան վոստիկանութեան ջոկատներէ միջով։ Բան-
վորների հեղափոխութեանը միացավ զինվորներէ ապստամբու-
թիւնը։ Բանվորները զինվորներին առաջնորդեցին վոստիկանու-
թեան ու Ժանդարմերիայի դեմ։ Յերեկը քաղաքը դտնվում եր ա-
պրտամբ րանվորների ու զինվորական շինել հագած գյուղացիներ-
բի ձեռքում։

Ապստամբների պաշարը զեկտարում եր բուլչեիկների կենտ-
րոնական կոմիտեյի բյուրոն՝ Վյաչեսլավ Միխայլովիչ Մոլոտովի
գլխավորութեամբ։

Մոլոտովը ծնվել է 1890 թվին։ 16 տարեկան հասակում նա
մտել է բուլչեիկների կուսակցութեան մեջ։ Կազան քաղաքում նա
կանգնած եր ուսանողութեան հեղափոխական մասի գլուխ։ Յե-
րիտաւարը հեղափոխականները փող էյին համարում րանտարկ-
ված բուլչեիկների համար, խմբակներ էյին կազմակերպում րան-

վորների մեջ։ 1909 թվի դարնանը վոստիկանութիւնը ձերբակա-
լեց Մոլոտովին և աքսորեց Վոլոգդա քաղաքը, վորտեղ նա ան-
դուլ աշխատանք եր կատարում յերկաթուղայինների մեջ։ Աք-
սորը լրանալուց հետո Մոլոտովն աշխատում եր Պետերբուր-
գում ուսանողների մեջ։ 1912 թվի սկզբներից Մոլոտովը մաս-
նակեց բուլչեիկյան «Правда» թերթի կազմակերպմանը։ Մոլո-
տովը, վորը խմբագրութեան քարտուղար եր նշանակված, աշխա-
տում եր թերթի անմիջական ղեկավարի՝ Ստալինի ղեկավարու-
թեամբ, վարում եր գրադրութիւն Լենինի հետ։ Թերթը դաս-
տիարակեց տասնյակ-հազարավոր բուլչեիկներ, վորոնք հեղափո-
խութեան պատմութեան մեջ մտան վորպես «սլոյզիստներ» սե-
րունդ։ Վոստիկանութիւնը միքանի անգամ ձերբակալեց Մոլո-
տովին, բայց նա փախչում եր աքսորավայրից և նորից յերեւում եր
Պետերբուրգում, կատարելով բուլչեիկյան կուսակցութեան աշխա-
տանքը։

Պատերազմի Ժամանակ Մոլոտովն աքսորված եր Սիբիր, բայց
նա փախավ աշտեղից և մայրաքաղաք վերադարձավ։ Փետրվարի
27-ի յերեկոյան Մոլոտովը փողոցային մարտերից ուղղակի
մեկնեց զեպի Տավրիկյան պալատը. աշտեղ էյին գնում րանվոր-
ների և զինվորների ցույցերը։ Միքանի գործարաններ և ֆաբրի-
կաներ արդեն ուղարկել էյին իրենց ղեկուսատաներին՝ Բանվոր-
ների պատգամավորների խորհուրդ տեղծելու համար։ Մոլոտո-
վը միքանի բուլչեիկ զինվորներ հրավիրեց և նրանց առաջարկեց
չտապ կերպով տեղեկացնել կայազորի բոլոր զնդերին, վորպեսզի
յուրաքանչյուր մաս իր ղեկուսատան ուղարկի խորհուրդի կազմի
համար։ Պետրոգրադի բոլոր զնդերն ուղարկեցին իրենց ղեկու-
սատները։

Այդպես 1917 թվին Պետրոգրադում կազմվեց Բանվորների ու
զինվորների ղեկուսատաների խորհուրդ՝ ի տարբերութիւն 1905
թվից, յերբ գոյութիւն ունեյին միայն Բանվորների ղեկուսատա-
ների խորհուրդներ։ Ըստ էյութեան, զնդերի ղեկուսատաները զին-
վորական շինել հագած գյուղացիական ղեկուսատաներ էյին։ Բան-
վորները՝ դաշն կնքած գյուղացիութեան հետ, ինքնակալութեանը
հաղթեցին։ Բանվորների ու զինվորների ղեկուսատաների խոր-
հուրդներն այդ դաշինքի որդանները դարձան։

Յարը ռադմաճակատից պատժիչ ջոկատ ուղարկեց մայրա-
քաղաքի ապստամբների դեմ, բայց զինվորները հրաժարվեցին
կրակել և րանվորների հետ յեղբայրացան։ Բոլորի կողմից լըք-

ված Ներկույ Սրբունարբուն ստիպված եր հրաժարվել դահից՝
թե՛ իր և թե՛ իր վորդու կողմից:

ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՀԱՂԹԱՆԱԿԸ ՄՈՍԿՎԱՅՈՒՄ

Պետերբուրգում տեղի ունեցող հեղափոխութեան լուրը Մոսկ-
վա հասավ 1917 թվի փետրվարի 27-ի յերեկոյան: Տեղեկու-
թյունները կցկտուր ելին. ապստամբել ելին բանվորներն ու զին-
վորները, փողոցներում կռիվ եր մղվում: Մայրաքաղաքների մի-
ջև հեռախոսը չեր աշխատում: Հեղափոխութեան լուրն արագու-
թյամբ տարածվեց ամբողջ քաղաքում: Մոսկվայի բոլշևիկները
կոչ արին բանվորներին՝ աջակցութիւն ցույց տալ Պետրո-
ղբադում տեղի ունեցած անստամբութեանը: Փետրվարի 28-ի ա-
ռավոտյան խոշորագույն դործարանների բանվորները դործադու-
արին: Յուշերը դիմեցին դեպի քաղաքի կենտրոնը: Հեծյալ
ու հետևակ վոստիկանութիւնը ջանում եր ներս խրվել բաղ-
մութեան մեջ: Գործողութիւնների վրա տեղացին դայկաներ, բոլ-
տեր, բանվորները հանում ելին սալահատակի քարերը և շարտում
եյին վոստիկանների վրա:

Բոլշևիկները բանվորներին առաջարկում եյին դնալ դորա-
նոցները՝ զինվորներին միացնելու հեղափոխութեանը: Միքանի
հարյուր բանվորներ, բոլշևիկների ղեկավարութեամբ, ուղևորվե-
ցին դեպի Սպասսկի դորանոցները (նախկին Սուխարյովա հրա-
պարակի վրա), վորտեղ կանգնած եր 192-րդ պահեստի հետևակ
գունդը: Ջարդելով դարպասը, բանվորները ներս մտան դորա-
նոցների բակը: Հենց այդտեղ ել միտինգ կազմակերպվեց: Բոլ-
շևիկները պատմեցին Պետերբուրգում տեղի ունեցած հեղափո-
խութեան հաղթանակի մասին: Ճառերն ընդունվեցին խանդավառ
բացականչութիւններով:

Մարտի 1-ին ամբողջ քաղաքը դործադուր եր արել: Հրետա-
նին ու ամբողջ կայազորն անցավ ժողովրդի կողմը: Մարտի 1-ի
յերեկոյան հսկայական բազմութիւն հավաքվեց Բուտիրսկայա
բանտի մոտ: «Ազատեցե՛ք հեղափոխականներին», — պահանջում
եր բազմութիւնը, վրա տալով դարպասին: Բազմութեան
ճնշմակ տակ բանտի պետը դուրս բերեց բանտարկյալի խալաթ
հագած մի խումբ ընկերներին:

Նրանց մեջ եր հնագույն հեղափոխական Ֆելիքս Եղմուն-
դովիչ Չերժինսկին, վորն իր կյանքի քառորդ մասն անց եր կաց-
րել բանտերում՝ բանվոր դատակարգի դործի համար: Բանվոր-
ները ձեռքի վրա բարձրացրին ազատվածներին և տարան դեպի

քաղաքային դումայի շէնքը, վորտեղ այժմ գտնվում ե Լենինի
թանգարանը: Չերժինսկուն ներս տարան մի լուսավառ դահլիճ:
Անտոյոր, աչք ծակող լույսից աչքերը կկոցելով, Չերժինսկին
հրաբորբք, կրակոտ ճառ արտասանեց: Նա կոչ եր անում պայ-
քարը շարունակել:

Պետրոգրադից ու Մոսկվայից հետո անմիջապէս բանվոր-
ներն ու դյուղացիները տապալեցին ցարական իշխանութիւնն
ամբողջ յերկրում:

ՅԵՐԿԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Բանվորներն ու զինվորները հաղթանակ եյին տոնում, նրանք
անձնիրաբար կռվում եյին բարիկադներում և ցարիկմին հաղ-
թեցին: Իսկ փետրվարի 28-ի առավոտյան նրանք անսպասելի
կերպով իմացան, վոր բուրժուազիան ե անցել իշխանութեան
դուրս: Բուրժուական թերթերը հաղորդում եյին, վոր յերկրում
կազմված ե նոր իշխանութիւն, վորը բուրժուազիան անվանել ե
Ժամանակավոր կառավարութիւն: Մինիստրներ եյին նշանակ-
ված խոշորագույն կապիտալիստներ՝ հարձուտ հողատեր իշխան
Լվովը, Մոսկվայի բանկիր ու տնտեր Գուչկովը, շաքարի մի-
լիոներ դործարանատեր Տերեչչենկոն, տեքստիլ Փարրիկանտ
հարուստ Կոնովալովը, բուրժուական պրոֆեսոր Միլյուկովը:
Նրանք բոլորն ել բուրժուական կուսակցութիւնների աչքի
ընկնող ղեկավարներն եյին: Նրանց մեջ եր նաեւ եսեր Ալեք-
սանդր Կերենսկին: Սրան կառավարութեան մեջ եյին մըտ-
ցրել իբր թե ժողովրդի կողմից: Բայց իրականում, Կերենսկին,
ինչպէս նաեւ նրա ամբողջ կուսակցութիւնը, կանգնած եր բուր-
ժուազիայի կողմը: Յերկրում առաջ եր յեկել յերկու իշխանու-
թիւն՝ Բանվորների ու զինվորների ղեկուստատների Խորհուրդը
և բուրժուական Ժամանակավոր կառավարութիւնը: Ուժն ու
զենքը բանվորների ու դյուղացիների ձեռքումն եր, իսկ իշխա-
նութիւնը՝ բուրժուազիայի ձեռքում:

Իսկ այդ բանն այսպէս պատահեց: Այն Ժամանակ, յերբ բոլ-
շևիկները բանվորների հետ միասին կռվում եյին փողոցներում,
զինաթափ եյին անում վոստիկանութեանն ու Ժանդարմերիային,
համաձայնողականները՝ մենշևիկներն ու եսերները, Խորհուրդում
նիստ եյին անում: Հին բանվորները լավ եյին ճանաչում մեն-
շևիկներին ու եսերներին, բայց պատերազմի Ժամանակամիջո-
ցում դործարաններն ու Փարրիկանները նոր բանվորներ ելին յեկել:
Նրանք միանդամից չհասկացան, թե համաձայնողականներն ում

կողմն են քաշում: Խոսում ե կարգին, իր կուրծքն ե ծեծում ե հեղափոխութեանն «ուռա՛» յե կանչում—հենց նրան ել ընտրում եյին Խորհրդի պատգամավոր:

Շատ զինվորներ նոր միայն յեկել եյին դշուղից ե առաջին անգամն եյին լսում «հեղափոխութուն» խոսքը: Նրանք Խորհուրդներն մեջ բալականաչափ սպաներ եյին ուղարկել: Այդպիսով, Խորհուրդներն մեջ ավելի շատ թշու մենչեիկներ ու եսերներ դուրս յեկան, քան բոլշեիկներ: Մենչեիկներն ու եսերները միշտ կանգնած եյին բուրժուազիայի կողմը: Հենց նրանք ել Խորհուրդներում վորոշեցին իշխանութիւնը հանձնել բուրժուազիային, ե դեռ խոստացան համոզել ժողովրդին, վոր նա հնազանդի նոր միւնիստներին: Ահա թե ինչու հանկարծ իշխանութեան դուռն եյին անցել կնալիտալիստները: Բոլշեիկներն այդ լսանք բացատրում եյին ժողովրդին:

ՍՏԱԼԻՆԸ ՊԵՏՐՈԳՐԱԴՈՒՄ

Մարտի 5-ին Պետրոգրադին մոտիկ՝ Սեստրորեցկում միտինգ կար: Հսկայական զահլիճն ու վերնահարկը, վորտեղ տեղավորվում եր ավելի քան 5 հազար մարդ, լցված եյին բանվորներով ու զինվորներով: Բոլորն ազահուլթամբ լսում եյին բոլշեիկյան հռետորին, վորը պատմում եր հեղափոխութեան հաղթանակի մասին: Հանկարծ նախադահուլթեան մեջ յերեաց նամակարերը՝ հետը մի կապոց թերթ: Միտինգի նախադահը բացեց թերթը, ե շատերը կարդացին բանվորների համար վաղուց ծանոթ ե սիրելի թերթի անունը:

«Կեցցե՛ հարութիւն առած պրոլետարական «Правда»-ն, — հնչեցին խանդավառ բացականչութիւնները:

Նախադահը կարդաց բոլշեիկների Կենտրոնական Կոմիտեյի բյուրոյի մանիֆեստը, վորը հրապարակված եր «Правда»-յի առաջին համարում: Դահլիճում ովացիա առաջացաւ:

Այդպէս զիմալորեցին «Правда»-ն, վորը լույս եր տեսել յերեք տարվա հարկադրյալ լռութիւնից հետո: Պատերազմի նախորդակին ցարը «Правда»-ն փակել եր, վախենալով, վոր նրա հեղափոխական հոգովածները բաց կանեն մասսաների աչքը, հասկացնելով կալվածատերերի ու կապիտալիստների կողոպտիչ քաղաքականութիւնը:

Մարտի 12-ին իր վերջին աքսորավայրից Պետրոգրադ վերադարձավ բոլշեիկների Կենտրոնական Կոմիտեյի անդամ Ստալինը: Ստալինը մտցվեց «Правда»-յի խմբագրութեան կազմի մեջ: Տեղ

հասնելուց հետո, տառացիորեն հենց հաջորդ օրը, առանց հանդրտանալու աքսորի զրկանքներից ե յերկար ճանապարհին կրած նեղութիւններից, Ստալինն անմիջապէս հեղափոխական աշխատանքի անցաւ: Մարտի 14-ին Ստալինը «Правда»-յում զետեղեց իր առաջին հոգովածը: Պարզ, հսկայական խոսքերով Ստալինը բանվորներին ու զինվորներին բացատրում եր, թե ինչու եսերներն ու մենչեիկները Խորհուրդներում մեծամասնութիւն կազմեցին: Ստալինը մերկացնում եր բուրժուազիայի հետ եսերոմենչեիկների կազմած բլոկի ելութիւնը: Ստալինը զրում եր, վոր ժամանակավոր կառավարութիւնը բուրժուազիայի ե կալվածատերերի կառավարութիւնն ե, նրան վստահել չի կարելի: Ստալինը հանդես եր գալիս պաշտպանողականութեան դեմ ե կոչ եր անում պաշարելու իմպերիալիստական պատերազմի դեմ:

Ստալինի՝ Լենինի հավատարիմ զինակցի ղեկավարած «Правда»-ն հսկայական կազմակերպական աշխատանք կատարեց: Նա բոլշեիկների կուսակցութեան նոր ուժեր եր հավաքում իր շուրջը: Թերթի թղթակիցները դառնում եյին կուսակցութեան կազմակերպիչներ, իսկ ընթերցողները՝ կուսակցութեան անդամներ:

Ստալինի հոգովածները կոչ եյին անում մասսաներին՝ պաշարելու բուրժուական կառավարութեան դեմ, մոտեցնում եյին նրանց այն համոզմանը, վոր յերկիրը պատերազմի ու սովի սարսափներից կարող են ազատել միայն բոլշեիկները, Լենինի կուսակցութիւնը:

ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՄԵԾ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ

Լենինը տեղեկացավ հեղափոխութեան մասին, յերբ գտնուում էր Շվեյցարիայում: Նա տենչում էր Ռուսաստան դնալ: Նա ցանկանում էր վերջան կարելի յե շուտ մասնակցել հեղափոխութեանը, վորի համար աշխատել էր իր ամբողջ կյանքում: Բայց Ռուսաստան դնալու ճանապարհն անցնում էր Փրանսիայի և Անգլիայի վրայով, իսկ անգլիական ու Ֆրանսական կառնտալիստները վախենում էին Լենինին անցկացնելուց: Նրանք գիտեցին, վոր Ռուսաստանում Լենինը կապաքարի իշխանութիւնը բանվորների ու դուռդացիների ձեռքը հանձնելու համար:

Վլադիմիր Իլյիչը հուլիսում էր: Զերմուրեն ձգտելով դեպի հեղափոխական Ռուսաստան, նա իր տեղափոխման համար շատ պլաններ էր ստեղծում: Կար նաև այսպիսի մի պլան՝ համը ձեռնալ և անցնել չվեղացու անցադրով: Համը՝ այն պատճառով, վոր Լենինը չվեղերեն չգիտեր: Բայց Կրուպսկայան, ծիծաղելով, ասում էր նրան. «Յերազումդ կաղեաներ կերան, կսկսես քնիւ մեջ հայհոյել նրանց և քեզ կմասնեն»:

Մնում էր միայն մի ճանապարհ՝ Գերմանիայի վրայով, վորի հետ Ռուսաստանը պատերազմում էր: Ռուսաստանում շատ դերմանացի գիւնդերական դերիներ կային: Ռուսական հեղափոխականների անցումը կարելի յեր կազմակերպել դերմանական դերիներին հետ փոխանակելու միջոցով:

Հեղափոխութիւնը ղեկավարութիւն էր պահանջում, և Իլյիչը յերեսուն ընկերների հետ վորոշեց մեկնել Գերմանիայով: 1917 թվի ապրիլի 3-ին Լենինը ժամանեց Պետրոգրադ:

Բուրժուական թերթերն Իլյիչին դիմավորեցին լուսանկարով, զրպարտութեամբ: Մենչևիկներն ու եսերները ժողովրդին համոզում էին՝ Լենինին չլսել: Բայց բանվորներն ու գիւնդներն այլ ձևով դիմավորեցին իրենց առաջնորդին:

Դեպի կայարան դնացին հաղարավոր աշխատավորներ: Բարեկազային կոխների մասնակիցները, կուսակցութեան դժուր դի-

մակիցները, բանվորները, գիւնդները, նախաստիններն անվերջ շարքերով, դրոշակներով ու նվաղախմբերով հրապարակը բռնեցին: Զինվորներն իրենց հետ զրահապատ ավտոներ բերին: Արդեն յերեկո յեր, լապտերները վառեցին: Զինվորները կայարանի աստիճանները զրահապատներից լուսավորեցին պայծառ լուսարձակներով: Սպասում էին առաջնորդին, վորը, ցարի կամքով, արդեն տասը տարի յե Ռուսաստանում չէր յեղել: Դնացքը մոտեցավ: Ինչ-վոր մեկը բացականչեց՝ «Յեկա՛վ»: Դռանը, լուսարձակների պայծառ լույսի մեջ յերևաց Վլադիմիր Իլյիչը: Հնչեց վողջույնի «ուռա՛»-ն: Իլյիչին ձեռքի վրա տարան և բարձրացրին զրահապատը: Այստեղից Լենինն արտասանեց իր ստաշին ճառը՝ հեղափոխութեան մասին: Այնուհետև ամբողջ ցուցքը շարժվեց դեպի այն տունը, վորտեղ գտնուում էր բոլշևիկների Կենտրոնական Կոմիտեն:

ԼԵՆԻՆԻ ԱՊՐԻԼՅԱՆ ԹԵԶԻՍՆԵՐԸ

Ապրիլի 4-ին Լենինը բոլշևիկներին ղեկուցում կարգաց այն նյութի մասին, թե ինչպես պետք է պայքարել սոցիալիստական հեղափոխութեան համար: Իր ղեկուցման հիմնական կետերը Լենինը գրել էր թեղիաների հակիրճ, ճշտորոշ ֆորմուլաների ձևով: Այդ թեղիաները պատմութեան մեջ մտան «Ապրիլյան թեղիաներ» անունով:

Այժմ Ռուսաստանում հաղթանակել և բուրժուական հեղափոխութիւնը, ասում էր Լենինը, իշխանութեան դուռն է կանգնել բուրժուական կառավարութիւնը: Այդ կառավարութիւնը տանջված ժողովրդին խաղաղութիւն չի տալիս, վորովհետև թուրքուաղիային պատերազմը ձեռնառու յե: Այդ կառավարութիւնը հողագուրդ դուռդացիներին հող չի տալիս, վորովհետև բուրժուազիան, կալվածատերերի հետ միասին, հանդիսանում է հողի սեփականատերը: Կառավարութիւնը հաց ել չի տա: Ժողովուրդը խաղաղութիւն, հող ու հաց կստանա, յերբ իշխանութիւնն ինքը վերցնի իր ձեռքը: Մեզանում այժմ յերկելիսանութիւն է: Բուրժուական կառավարութեան կողքին դոյութիւն ունեն Բանվորների ու գիւնդների պատգամավորների Խորհուրդները, միոսնք իշխանութիւնը կամավոր կերպով հանձնել են բուրժուազիային: Պետք է ձգտել, վոր ամբողջ իշխանութիւնը Խորհուրդներին հանձնի: «Ամբողջ իշխանութիւնը Խորհուրդներին», — այս պետք է լինի բոլշևիկների լողունը:

Ճիշտ է, Խորհուրդներում այժմ նստած են մենչևիկներն ու

եսերները: Բայց մենք, ապացուցում եր Լենինը, պետք է, առանց ձեռքներս ծալելու, աշխատենք բանվորներին և դյուղացի չքավորության մեջ: Հարկավոր է բանվորներին ու դյուղացիներին բացատրել, վոր մենչեիկներն ու եսերները միայն ոգնում են բուրժուազիային: Մենք բաց կանենք ժողովրդի առաջ մենչեիկների խակական դեմքը, ժողովուրդը յերես կդարձնի նրանցից և կաշտապանի բոլշևիկներին: Խորհուրդներում մեծամասնությունն ստանալով, մենք ձեռք կբերենք խաղաղություն, հող, հաց: Նոր իշխանությունը հողը կբռնադրավի կալվածատերերից և յերկրի ամբողջ հողը հանրային ունեցվածք կդարձնի, կպետականացնի: Բանվորներին ու զինվորներին Խորհուրդները հսկողություն կսահմանեն արտադրության ու մթերքների բաշխման վրա: Բոլոր բանկերը կձուլվեն՝ դառնալով մի ազգային բանկ, վորը կլինի Խորհուրդների հսկողության տակ:

Լենինի Ապրիլյան թեզիսները պայքարի հանճարեղ ծրագիր էյին. բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունից դեպի սոցիալիստական հեղափոխության անցումն սկսելու կոնկրետ պլան էյին:

Բոլշևիկներն իրենց ամբողջ պայքարով պատրաստված էյին այդ հոյակապ առաջադրանքն իրադրծելու ուղղությամբ: Դեռ 1905 թվին Լենինն ասում էր, վոր ցարիզմը տապալելուց հետո պրոլետարիատը կանցնի սոցիալիստական հեղափոխության իրագործմանը: «Թեզիսների մեջ նորն այն էր, — կարդում ենք մենք Համկ(բ)Կ պատմության համառոտ դասընթացում, — վոր նրանք տալիս էյին դեպի սոցիալիստական հեղափոխություն անցումն սկսելու թեորիապես հիմնավորված, կոնկրետ պլանը» (Եջ 177): Լենինը թեզիսներում ասում էր.

«Ընթացիկ մոմենտի առանձնահատկությունը Ռուսաստանում հանդիսանում է անցումը հեղափոխության առաջին ետապից, վորը պրոլետարիատի անբավարար գիտակից և անբավարար կադմակերպված լինելու պատճառով իշխանությունը տվել է բուրժուազիային, դեպի նրա յերկրորդ ետապը, վորն իշխանությունը պետք է հանձնի պրոլետարիատի և դյուղացիության չքավոր խավերի ձեռքը» (Լենին, հատ. XX, Եջ 88):

1917 թվի ապրիլի 24-ին Պետրոգրադում դոմարմեց բոլշևիկներին կուսակցության կոնֆերենցիան: Ապրիլյան կոնֆերենցիան ներկայացնում էր բոլշևիկների կուսակցության 80 հազար կադմակերպված անդամներին: Կոնֆերենցիան քննության առավ պատերազմի ու հեղափոխության հիմնական հարցերը, այն է՝

իմպերիալիստական պատերազմի մասին, Ժամանակավոր կառավարության մասին, հողի մասին, Խորհուրդների մասին: Հիմնական հարցերի առթիվ զեկուցեց Լենինը: Նա մանրամասնորեն զարգացրեց իր Ապրիլյան թեզիսները:

Կոնֆերենցիայում Լենինի դեմ դուրս յեկան Կամենեք, Ռիկովը, Ջինովյեվը, վորոնք հետագայում դնդակահարվեցին վորպես ժողովրդի թշնամիներ: Նրանք, ինչպես նաև մենչեիկները, ասում էյին, վոր Ռուսաստանը պատրաստ չէ սոցիալիստական հեղափոխության համար: Նրանք կողմնակից էյին կապիտալիզմի պահպանմանը, բուրժուազիայի իշխանության պահպանմանը:

Կոնֆերենցիայի պատգամավորները միահամուռ կերպով պաշտպանեցին Լենինին: Կոնֆերենցիան Լենինի պլանը հաստատեց:

Կոնֆերենցիան հսկայական ուշադրություն նվիրեց ցարիզմի կողմից ճնշված ազգությունների ճակատագրի հարցին: Լենինն ու Ստալինը դեռ հեղափոխությունից առաջ էլ սովորեցնում էյին, վոր բոլշևիկները պետք է պաշտպանեն իմպերիալիզմի դեմ ուղղված ազգային աղատադրական շարժումը: Բոլշևիկները պաշտպանում էյին ճնշված ժողովուրդներին՝ իրենք իրենց բախտը մորոշելու իրավունքը, անջատվելու և ինքնուրույն պետություն կազմելու իրավունքը: Բոլշևիկները պայքարում էյին ազգությունների լիակատար իրավահավասարության համար, ազգային ճնշումը վոջնացնելու համար:

Բոլշևիկների այդ ծրագիրն էր պաշտպանում Ստալինը՝ կոնֆերենցիայում տված իր զեկուցման մեջ: Ստալինի դեմ յեկույթ ունեցան Պյատակովն ու Բուխարինը, վորոնք նույնպես հետագայում ժողովրդի թշնամիներ դուրս յեկան: Նրանք պայքարում էին ազգությունների ինքնորոշման իրավունքի դեմ: Նրանք իրականում պաշտպանում էյին ազգային ճնշումը, ժողովուրդների ցարական բանտի պահպանումը: Կոնֆերենցիան մերկացրեց այդ հակալենինյան դիժը:

Բոլշևիկները կոնֆերենցիայից մասսայի մեջ տարան Լենինի ու Ստալինի դադախարները:

ՄԱՍՍԱՆԵՐԸ ԲՈՒՐՃՈՒԱԶԻԱՅԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ

1917 թվի ապրիլի 18-ին (նոր տոմարով մայիսի 1-ին) Ռուսաստանի աշխատավորներն առաջին անգամ բացահայտորեն դուրս յեկան մայիսմեկյան ցույցին: Վոտիկանություն չկար, կադակները բազմությանը նադալաններով չեյին հալածում: Հա-

զարնեքով բազմութիւնը խանդավառ կերպով կրում եւ կարմիր զրուշակներ: Դրուշակներէ մեծ մասը խաղաղության պահանջն եր դնում: Ժողովուրդը հողենէ եր արյունահեղ պատերազմից: Զին-
վորները յերազում եյին վերջ տալ սարսափելի պատերազմին եւ
վերադառնալ զեպի խաղաղ աշխատանք: Բոլորն էլ հույս ունե-
ցին, վոր յերկար պատերազմ կարիք չկա: Յարը տապալում եւ
հարկավոր եւ վերջ տալ նաեւ ատելի պատերազմին:

Բոլոր հրապարակներում դումարվում եյին միտինդներ: Հանդես եյին դալիս մենչեիկներն ու եսերները: Նրանք շատ ե-
յին խոսում խաղաղության մասին, խոստանում եյին վերջ տալ
անխնայ պատերազմին: Բայց մենչեիկներն ու եսերները չէյին
խոսում, թե ինչպէս պետք ե հասնել դրան: Միայն բոլշեիկներն
ամենուրեք համարձակորեն ասացուցում եյին, վոր խաղաղու-
թյուն կարող ե կնքել միայն Բանդորա-գյուղացիական իշխանու-
թյունը: Բոլշեիկները պահանջում եյին ամբողջ իշխանութիւնը
Խորհուրդներին հանձնել: Բայց զեռ վոչ բոլորն եյին լսում բոլ-
շեիկներին: Շատերը հալատում եյին մենչեիկներին ու եսերնե-
րին, հալատում եյին Ժամանակավոր կառավարութեանը:

Տուցարարները զեռ չէյին ցրվել տները, յերը նրանց մի
սարսափելի լուր հասավ՝ մինխտր Միլյուկովը թերթերում հայ-
տարարել եր, վոր Ռուսաստանը պետք ե շարունակի պատերազմը
մինչե նրա հաղթական վախճանը: Պատերազմը կլանում եր ան-
հաշիվ քանակով արկ, կոշիկ, գլխատ: Այդ բոլորից հարստանում
էյին կապիտալիստները: Պատերազմը սուսական բուրժուազիային
ձեռնորո չեր: զաշնակից բուրժուական յերկրները՝ Անգլիան ու
Ֆրանսիան եւ պահանջում եյին շարունակել պատերազմը: Յարը
անդլիական ու ֆրանսական բուրժուազիայից վոսկով մոտավո-
րապէս 7 միլիարդ ոսերլու փոխառութիւն եր ստացել պատե-
րազմ մղելու համար: Անգլիան ե ֆրանսիան Ժամանակավոր կա-
ռավարութիւնից պահանջում եյին, վոր նա պատերազմը շարու-
նակի:

Միլյուկովի յելույթը մասսաների մեջ ցատում առաջացրեց:
Դեռ առաջիկայան, ցույցի ժամանակ, նրանց խաղաղութիւն ե-
յին խոստացել, իսկ յերեկոյան դարձալ պատերազմի յեն քշում:
1917 թվի ապրիլի 20-ին Պետրոգրադում զինվորները, վերց-
նելով հրացանները, փողոց նետվեցին: Հավաքվեց միքանի հա-
ւրուր հազար հոգի: Նրանք պահանջում եյին. «Կորչի՛ պատերազ-
մը». «Կորչի՛ Միլյուկովը»: Հաջորդ որը փողոց դուրս յեկան

բանվորները: Յերկու որ փոթորկալից միտինդներ եյին տեղի
ունենում:

Կառավարութիւնը վախեցավ: Յերկու մինխտրների՝ Մի-
լյուկովին ու Գուչկովին հեռացրին, իսկ նրանց փոխարեն
մտցրին մենչեիկներն ու եսերներ: Կապիտալիստները հույս ու-
նեցին, վոր նոր մինխտրները՝ համաձայնողական կուսակցու-
թյունների ներկայացուցիչները, կարող են ավելի լավ խաբել
ժողովրդին, իսկ բուրժուական մինխտրները՝ համաձայնողա-
կանների թիկունքից, առաջվա նման պատերազմը կշարունակեն:

Իրոք այդ զիջումը մասսաներին ժամանակավորապէս խա-
բեց: Նրանք վերադարձան աշխատանքի: Բայց շատ բանվորներ
ու զինվորներ ատրիճանաբար սկսեցին հասկանալ, վոր իրենց
խաբում են: Նրանք սկսեցին ուշադրութեամբ լսել բոլշեիկներին:
Գործարաններում ու գնդերում կազմակերպվեցին բոլշեիկյան
նոր բջիջներ: Բոլշեիկների ազդեցութիւնն ուժեղանում եր:
«Правда»-ն ձեռքից ձեռք եյին խլում: Լենինն ու Ստալինը լայն
մասսաներին բացատրում եյին, վոր կառավարութեան մեջ մեն-
չեիկներին ու եսերներին մտնելը վոչ մի բան չի փոխել եւ չի կա-
րող փոխել: Կառավարութիւնը դարձալ խաբում եւ ժողովրդին
եւ կշարունակի կողոպտիչ պատերազմը:

ԲԱՆԴՈՐ ՅԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԿՅՈՒՆԸ

Պետրոգրադի բոլշեիկներին ոգնում եր բանվոր յերիտասար-
դութիւնը: Պուտիլովյան ե այլ գործարանների յերիտասարդ
բանվորները բարիկաղներում կովում եյին ցարիզմի դեմ հեղա-
փոխութեան ժամանակ՝ 1917 թվի փետրվարին: Հեղափոխու-
թյունից հետո յերիտասարդութիւնը տարածում եր «Прав-
да»-ն, ոգնում եր բոլշեիկներին՝ կազմակերպելու միտինդներ:
Հեղափոխութեան թշնամիներն աշխատում եյին բանվոր յերի-
տասարդութեանը բոլշեիկներից հեռացնել: Նրանք ասում եյին,
վոր յերիտասարդութիւնը պետք ե գրքեր կարդա, կուլտուրա-
կան աշխատանքով զբաղվի, ե ամենին չպետք ե ոգնի հայրերին՝
բուրժուազիայի դեմ մղվող պայքարում: Եսերներն ու մենչեիկ-
ներն ստեղծեցին «Աշխատանք ե լույս» յերիտասարդական կապ-
մակերպութիւնը, վորտեղ հրավիրում եյին բանվոր յերիտա-
սարդութեանը:

Բայց բանվոր յերիտասարդութիւնը, բոլշեիկներին ոգնու-
թեամբ, ծանոթ եր եսեր-մենչեիկյան արարքներին: Ակտիվիստ-

շահները բոլշևիկյան էյին: «Ամբողջ իշխանությունը խորհուրդ-ներին», պահանջում էյին Պետրոգրադի հարյուր-հազարավոր բանվորները: Եսերներին ու մենշևիկներին հետևից դնում էյին մանր խմբակներ: Նրանք տանում էյին սլակատներ՝ «Վստահու-թյուն ժամանակավոր կառավարությանը» լողունգներով: Յուլյցի ժամանակ համագումարի ղեկավարները տեսան, վոր բանվորներն ու ղինվորները դնում են բոլշևիկներին հետևից:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԶՈՐՔԵՐԻ ՀԱՐՁԱԿՈՒՄԸ ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏՈՒՄ

Բուրժուական կառավարությունը տաքնապալից կերպով նը-շում էր բոլշևիկներին ազդեցության աճումը բանվորների ու ղինվորների մեջ: Կառավարությունը վորոշեց վարվել ախպես, ինչպես անում էր ցարը, այն է՝ ռազմաճակատում ղերմանացի-ների դեմ հարձակում սկսել: Յեթե հարձակումը հաջող լինի, կարելի յե մասսաների ուշադրությունը հեղափոխությունից շե-ղել, իսկ այնուհետև նաև բոլորովին ճնշել: Յեթե հարձակումը ձախողվի, կարելի յե մեղքը գցել բոլշևիկներին վրա և դարձյալ ջախջախել հեղափոխությունը—այսպես էր մտածում հակահե-ղափոխությունը:

Ռազմաճակատ ուղարկեցին Կերենսկուն: Մինչ այդ նա աը-դեն ղինվորական միևիտար էր: Հունիսի 18-ին, հենց այն որը, յերբ Պետրոգրադում պատերազմի դեմ ցույց էր կատարվում, ռազմաճակատում Կերենսկին ղինվորներին դեպի հարձակում էր քշում:

Փետրվարյան հեղափոխությունից հետո բանակում քիչ բան էր փոխվել: Բանակում մնացել էյին հենց նույն անչնորհք ղենե-րաները, մնացել էր հենց նույն տարբերությունը ղինվորի ու աղնվական սպայի միջև: Առաջիկա նման ղինվորները կովում էյին ուրիշի գործի համար: Նրանց քշում էյին ուժով կամ խարելով:

Ղինվորները դժկամությամբ էյին կովի գնում: Առաջին որե-րը նրանց հաջողվեց առաջ դնալ, բայց ղերմանացիները հակա-հարձակման անցան: Ռուսական բանակները հարվածին չդիմա-ցան և փախուստի դիմեցին: Մարդիկ, թնդանոթներ, ամեն ինչ իրար խառնվեց: Գերմանացիները դնում էյին կրակակոխ, դե-րի վերցնելով ռուսական ղինվորներին, գրավելով ռազմական հանդերձանքը: Ռուսաստանը կորցրեց ավելի քան 60 հազար ղին-վոր, շատ թնդանոթներ ու մեծ տերիտորիա:

ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻ ՀՈՒԼԻՍՏԱՆ ՅԵԼՈՒՅՈՒԸ

Հարձակումը ռազմաճակատում 1917 թվի հունիսին տա-պալվեց: Բուրժուազիան փորձեց մեղքը գցել բոլշևիկներին վրա: Բոլոր բուրժուական, մենշևիկյան ու եսերական թերթերը գրում էյին, թե բոլշևիկները ռազմաճակատը քայքայեցին: Գե-ներալները պահանջում էյին բոլշևիկներին որենքից դուրս հա-տարարել: Առանձնապես ճգնում էր ղեներալ Կոռնիլովը: Նա բանակի հրամանատարն էր վերջերը տեղի ունեցած հարձակման ժամանակ և ճակատամարտը տանուլ էր տվել: Այժմ նա ադ բո-լորի համար մեղադրում էր բոլշևիկներին և պահանջում էր մահապատիժ կիրառել: Նրան պաշտպանում էյին սպաները: Վոչ-վոր չէր հիշում, վոր նա ճակատամարտը տանուլ էր տվել: Ամենուրեք առում էյին, թե Կոռնիլովը քաջ ղեներալ է: Բուր-ժուազիան բղավում էր, վոր Կոռնիլովը յերկիրը սովից կազատի:

Բուրժուազիան ամենից առաջ ցանկանում էր հաշիվ տեսնել բոլշևիկներին հետ: Գեներալները վորոշեցին բանվորներին սլո-վոկացիայի միջոցով ցույցի դուրս բերել, այնուհետև ջախջախել ցույցը, կոտորել բոլշևիկներին, ցրել Խորհուրդները և վերա-դառնալ դեպի հին կարգերը, դեպի ցարիզմը:

Բանվորներն ու ղինվորները ամբողջ յերկրում հուզվում ե-յին: Նրանք տեսնում էյին, վոր ղեներալներն աշխուժացել են: Նրանք լսում էյին սպառնալիքները և ղենք էյին վերցնում: Պետ-րոգրադում մասսաները վառվում էյին կովի նետվելու ցանկու-թյամբ, բայց բոլշևիկները նրանց հետ էյին պահում չնախա-պատրաստված գործողություններից:

Լենինն ու Ստալինը դուշակեցին բուրժուազիայի սլանը: Նրանք հասկացան, վոր սլոկացիայ յե պատրաստվում: «Թող նրանք առաջինն սկսեն»,—ասում էր Լենինը, կոչ անելով հան-դարաություն պահպանել: Բոլշևիկները բոլոր գործարաններում հետ էյին պահում մասսաներին վաղաժամ յեղույթներից:

Սակայն մասսաներին սահեղն անհնարին յեղավ: Չափադանց մեծ էր բանվորների ու ղինվորների վերդովմունքը բուրժուական կառավարության դեմ: Հուլիսի 3-ին Պետրոգրադում փողոց դուրս յեկավ ղեղադրային գունդը՝ «Կորչի» ժամանակավոր կա-ռավարությունը՝ սլակատներով: Գնդադրավորներին միացան ոսյուս ղնդերի ղինվորները: Ավելի ուշ դուրս յեկան նաև բանվոր-ները: Բոլորն էլ գնում էյին ղենքերով:

Բուլչեիկներն այդ յելույթին դեմ ելին, բայց քանի վոր բանվորներն ու գյուղացիները դուրս ելին յեկեկ, չէր կարելի նրանց առանց ղեկավարութեան թողնել: Լենինը բուլչեիկներին առաջարկեց անցնել մասսաների գլուխ և աշխատել յելույթին խաղաղ, կազմակերպւած ցույցի բնույթ տալ: Այդ բանը բուլչեիկներին կուսակցութեանը հաջողեց:

Հուլիսի 4-ին բանվորների ու զինվորների հետ զննում ելին բուլչեիկները: Յուշարարները մոտեցան Տավրիկյան պալատին: Այնտեղ փոթորկալից միախնդներ ելին տեղի ունենում: Բանվորները պահանջում ելին ամբողջ իշխանութիւնը հանձնել Խորհուրդների ձեռքը:

Կառավարութիւնը հաշիւի չառաւ յելույթի խաղաղ բնույթը և կրակ բաց արեց ցույցի վրա: Կերենսկին ռազմաճակատից կանչեց հեծելազորը: Պետրոգրադ յեկան յունկերները՝ սպայական դպրոցներում սովորողները: Սկսեցին բանվորներից ու զինվորներից զենքերը խել: Յունկերները ավերի յենթարկեցին «Правда» թերթի խմբագրատունը, հարձակուեցին բուլչեիկների կուսակցութեան Կենտրոնական Կոմիտեյի շէնքի վրա: Լենինին ելին փնտռում, Կերենսկին հրամայել էր ձերբակալել նրան: Յունկերներին հրամայւած էր Լենինին կենդանի չբերել, նրան սպանել տեղնուտեղը:

Բայց Լենինին նախազգուշացրել ելին, և նա կարողացել էր թաղնալ: Յունկերները շատ բուլչեիկների ձերբակալեցին: Բուլչեիկներին կուսակցութիւնն ընկալ գրեթե նույն դրութեան մեջ, ինչպես ցարի ժամանակ՝ նա ստիպւած էր թաղնալ ընդհատակում: Կառավարութիւնը փակում էր թերթերը, արգելում էր ժողովները, վորսում էր աչքի ընկնող բուլչեիկներին և նրանց բանտ էր նստեցնում: Մենչևիկներն ու եսերները այդ բոլոր գործերում ոգնում ելին բուրժուական կառավարութեանը:

Հուլիսյան ցույցի ջախջախումը յերկրում դրութիւնը փոխեց: Ամբողջ իշխանութիւնը՝ եսերների ու մենչևիկների ոժանդակութեամբ, անցաւ բուրժուազիայի ձեռքը: Յերկիշխանութիւնը վերջացաւ: Խորհուրդները, վորտեղ կառավարողներն եսերներն ու մենչևիկներն ելին, լիովին պաշտպանում ելին բուրժուազիային: Հակահեղափոխութիւնը հաղթանակել էր: Նա ձեռնարկեց հեղափոխութեան բոլոր նվաճումների վերացմանը:

Բուլչեիկներին պետք էր նոր վարքադիմ ձեւակել: Դրա համար

գումարվեց կուսակցութեան VI համագումարը: Նա նիստեր ունեցաւ Հուլիսի 26-ից մինչև ոգոստոսի 3-ը: Կուսակցութիւնն ուներ ավելի քան 240 հազար բուլչեիկներ: Համագումարը հարկ յեղաւ գումարել գաղտնի: Ամեն տեղ թրև ելին գալիս կառավարութեան լրտեսները: Նրանք լսել ելին համագումարի մասին, բայց չզիտեյին նրա գումարման տեղը և փնտռում ելին:

Համագումարը ղեկավարում էր Ստալինը: Լենինը համագումարում չէր: Նա թաղնալ էր Կերենսկու խուզարկու շնորից: Բայց Լենինը ղեկավարում էր համագումարն ընդհատակից, Պետրոգրադում գտնվող իր զինակիցների ու աշակերտների՝ Ստալինի, Սվերդլովի, Մորոտովի, Որշոնիկիձեյի միջոցով:

Ստալինը, իրագործելով Լենինի դիրեկտիվները, համագումարի պատգամավորներին ցուցումներ տվեց, թե առաջիկայում ինչպես պետք է զարգացնել հեղափոխութիւնը: Մինչև այժմ, ասում էր Ստալինը, մեզանում յերկիշխանութիւն էր՝ Խորհուրդները և ժամանակավոր կառավարութիւնը: Այժմ յերկիշխանութիւն չկա: Ամբողջ իշխանութիւնը ժամանակավոր կառավարութեան ձեռքին է: Մենչևիկներն ու եսերներն ամբողջում փնտռում են ժամանակավոր կառավարութեան կողմը: Պետք է զին անցել են ժամանակավոր կառավարութեան կողմը: Պետք է համալքել բոլոր ուժերը՝ հակահեղափոխական կառավարութեանը տապալելու համար, պետք է պատրաստուել զինված ապստամբութեան:

Սոցիալիստական հեղափոխութիւն նախապատրաստելու գծի դեմ համագումարում դուրս յեկան Բուխարինը և նրա համախոհները՝ տրոցկիստական բանակից: Նրանք հանդես ելին միախառնել սոցիալիզմի հաղթութեան հնարավորութեան մի յերկրում սոցիալիզմի հաղթութեան հնարավորութեան դեմ: Բուխարինը, ինչպես նաև բոլոր մենչևիկները, զորութեան դեմ: Բուխարինը, ինչպես նաև բոլոր մենչևիկները, թե՛ պարտում էր, վոր բոլոր գյուղացիները՝ թե՛ կուլակները, թե՛ չքավորները, պաշտպանողական տրամադրութեամբ են համալքւած և նրանք բանվորների հետ չեն զնա:

Ստալինը, առարկելով Բուխարինին, ասում էր, թե՛ կան տարբեր գյուղացիներ: Ունեւոր գյուղացիները բուրժուազիային են պաշտպանում, իսկ գյուղացիական չքավոր մասսան բանվորների հետ կզնա դեպի հեղափոխութիւն:

Մերկացնելով Ռուսաստանում սոցիալիստական հեղափոխութեան հաղթանակի հնարավորութեան մենչևիկյան տրոցկիստական կան բացասումը, Ստալինն ասում էր. «Չի բացառւած այն հնարավորութիւնը, վոր հատկապես Ռուսաստանը հանդիսանա

այն յերկիրը, վորը ճանապարհ է բանալու դեպի սոցիալիզմը: Պետք է գեն դցել այն մեռած պատկերացումը, թե միայն Յեզ-րոպան կարող է մեզ ճանապարհ ցույց տալ: Գոյություն ունի գոգմատիկ մարքսիզմ և ստեղծագործական մարքսիզմ: Յեա վեր-ջինին կողմնակից եմ» (ՌՍԴԲ(բ)Կ V] Համագումարի արձանա-գրությունները, էջ 233—234):

Համագումարը միաձայն հաստատեց Ստալինի բանաձևը:

Համագումարը քննեց և հաստատեց բոլշևիկների տնտեսա-կան պլանֆորմը՝ կալվածատերերի հողերի բռնագրավումը և յերկրում ամբողջ հողի պետականացումը, բանկերի պետականա-ցումը, խոշոր միավորված արդյունաբերության պետականացու-մը, բանվորների հսկողությունն արտադրության ու բաշխման վրա: Համագումարը քննության առավ պրոֆմիություններին, յերիտասարդական միություններին վերաբերյալ հարցերը, բո-լոր այն հարցերը, վորոնք հակալական դեր եյին խաղում բուր-ժուական իշխանության դեմ գրոհ նախապատրաստելու գործում:

Համագումարի պատվիրակները ցրվեցին ամբողջ յերկրում, վորպեսզի նախապատրաստեն կառավարության տապալումը:

ԲՈՒՐԺՈՒԱԶԻԱՆ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ Ե ՍԿՍՈՒՄ

Կառավարությունը, բոլշևիկներին ընդհատակ քշելով, շարու-նակում եր պայքարը հեղափոխության դեմ: Նա Կոռնիլովին նշանակեց ամբողջ ռազմաճակատի գլխավոր հրամանատար:

1917 թվի ոգոստոսի 25-ին գեներալ Կոռնիլովը ռազմաճա-կատից վերցրեց մի կորպուս հեծելազոր և շարժեց դեպի Պետ-րոգրադ: Զինվորներին խաբել եյին: Նրանց ասել եյին, թե Պետրոգրադին սպառնում են գերմանացիները: Կոռնիլովը ցան-կանում եր մայրաքաղաքը վերցնել անակնկալ հարձակումով, ցրել խորհուրդները, իրեն հայտարարել ղեկավարող և յերկրում վերականգնել ցարական ռեժիմը: Կոռնիլովի պլանի մասին Կե-րենսկին գիտեր:

Կորպուսը գեպի Պետրոգրադ եր շարժվում: Գեներալները հույս ունեյին հանկարծակիի բերել քաղաքը: Բայց բոլշևիկները բանվորներին ու զինվորներին կոչ եյին անում՝ դիմադրություն ցույց տալ Կոռնիլովին: Բոլշևիկներին կոչին արձագանգեցին ա-մենալայն մասսաները: Բանվորները վերցնում եյին հրացանները և աշխատանքից ուղղակի քաղաք եյին դնում: Այնտեղ չտապ կերպով խրամատներ եյին փորում, փշալար եյին քաշում: Կովի

եյին սպասում: Բայց կովի չեղավ: Յերբ կոռնիլովականները մո-տեցան, բանվորները նրանց բացատրեցին, վոր գեներալները խա-բել են զինվորներին և նրանց առաջնորդում են հենց իրենց յեղբայրների՝ բանվորների ու զյուղացիների դեմ: Հեծելակները ձերբակալեցին իրենց հրամանատարին և յեղբայրացան Պետրո-գրադի բանվորներին ու զինվորներին հետ:

Բոլշևիկների կուսակցությունը միակ կուսակցությունն եր, վորը կազմակերպեց ու զինեց մասսաներին Կոռնիլովի հակահե-ղափոխական դավադրության դեմ և հեղափոխությունը փրկեց:

Կոռնիլովի դեմ վոտքի յեյան վոչ միայն Պիտերում: Ամբողջ յերկրում ստեղծվեցին հեղափոխական ջոկատներ:

Գյուղում զյուղացիները հասկացան, վոր մենշևիկներն ու եսերներն իրենց խաբել են: Մասսաներն ամեն տեղ գնում եյին բոլշևիկներին հետևից: Ամենուրեք խորհուրդները վերընտրվում եյին: Մենշևիկներին ու եսերներին խորհուրդներից քշում եյին, ընտրում եյին բոլշևիկներին: Բանվորների ու զինվորների դե-պուտատների Պետրոգրադի ու Մոսկվայի խորհուրդներում ո-գոստոսի 31-ին և սեպտեմբերի 5-ին ընդունվեցին բոլշևիկյան բանաձևեր: Ժողովրդական շարժումից վախեցած, Ժամանակա-վոր կառավարությունը «ձերբակալեց» Կոռնիլովին և նրան ոգ-նող միջանի գեներալներին:

ԲՈՒՐԺՈՒԱԶԻԱՅԻ ԴԱՎԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ

Կոռնիլովի յելույթն անհաջող անցավ, նրան՝ հենց իրեն ձերբակալեցին: Բայց իշխանությունը մնաց բուրժուական Ժա-մանակավոր կառավարության ձեռքում: Եսերներն ու մենշևիկ-ներն առաջիկա նման ոգնում եյին նրան: Կառավարությունը շա-րունակում եր նախկին քաղաքականությունը:

Կոռնիլովին տեղավորեցին վոչ թե բանտում, այլ դպրոցի շենքում: Կոռնիլովի մոտ պահակություն եր կատարում նրա նախկին գունդը: Կոռնիլովը կարող եր կանչել իր մոտ ում վոր ուղենար: Նա հնարավորություն ուներ նամակներ ուղարկել ա-մեն մի գեներալի:

Կառավարությունն ու գեներալները հակալական աշխատանք ձավալեցին: Գաղտնի սուրհանդակները սլանում եյին դեպի դեպ-տոց և դպրոցից դուրս, վորտեղ իբր թե կալանքի տակ եր Կոռ-նիլովը: Գեներալը հրամաններ եր ուղարկում իր գործակիցնե-

ՄԱՌԱՆՈՒՄԻ ՄԱՍԻՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՀԱՂԹԱՆԱԿԸ

Ստալինը Լենինի նամակն ստացավ սեպտեմբերի 15-ին։ Ստալինը բուլղարական «Рабочий путь» թերթի խմբագիրն էր՝ ալբանացի էր Կոչվում ալն ժամանակ մեր «Правда»-ն։ Կերենսկին փակում էր բուլղարական թերթերը, ալբանացի ապստամբութեան հարկավոր էր լինում փոխել նրանց անունները։ Լենինի նամակն ստանալուց մեկ օր հետո Ստալինը մի հոգով զետեղեց թերթում, Կոչ անելով պաշտարանի խորհուրդներին իշխանութեան համար։ Բացահայտորեն ապստամբութեան դուրս գալու Կոչ անելը հնարավոր չէր։ Հարկավոր էր գրել զգուշորեն, պլանը թշնամուն չհայտնելու համար։ Բայց բանվորներն ու գյուղացիները, վորոնց համար էր գրում Ստալինը, Կուսակցութեան Կոչը լավ էին հասկանում։

Պետրոգրադի վոչմեծ մի բնակարանում տեղավորված էր բուլղարիկների շտաբը։ Շտաբը գտնվում էր յեկեղեցուց վոչ հեռու և ալբանացի ապստամբութեան նրան «խաչի տակ» անունն էին տալիս։ Այստեղ անընդհատ հերթապահում էին Կենտրոնական Կոմիտեի անդամները։ Ստալինը—Մոսկվայից, Ուկրաինայից, Պոլովոյի ժեյից աշխատողներին հրավիրում էր իր մոտ և պատմում էր նրանց բուլղարիկների սլանի մասին։ Կենտրոնական Կոմիտեի ներկայացուցիչները մեկնեցին խոշոր քաղաքները, տանելով իրենց հետ Լենինի նամակները, Ստալինի ցուցումները։ Ամենամոտ հանգուցային կայարանների բուլղարիկները հրաման ստացան՝ մեռնել, բայց թույլ չտալ, վոր կայարանով անցնեն կառավարութեանն ողնող ուժերը։

Կենտրոնական Կոմիտեն ուժերը ճիշտ դասավորեց։ Կուսակցութեան մարզային կազմակերպութեանները, յուրաքանչյուրն առանձին, ցուցումներ ստացան, թե ինչպէս պետք է գործեն։ Այն գեպքում, յեթե ապստամբութեանը Պետրոգրադում հաջողութեան չունենար, Ուրալը պետք է ապստամբութեանը շարունակէր։ Ուֆայի ընկերները հաց էին պատրաստելու։ Իվանովո-

Վոզնեսենսկի բուլղարիկները պետք է իրենց ջոկատներն ալաբակ-յին Մոսկվային ողնելու։ Բելուսական կազմակերպութեանը պետք է զինաթափ աներ զինվորներին, յեթե գնեցրաները նրանց ուղարկէին Պետրոգրադի զինվորների դէմ։

Պետրոգրադի գործարաններում կազմակերպվում էին Կարմիր գվարդիայի ջոկատներ։ Բանվորները սովորում էին զենք գործածել։ Ջոկատների մեջ էին մտնում նաև բանվորուհիները։ Նրանք պատրաստվում էին մասնակցել կոմիտեի իրրև սանիտարուհիներ։ Մայրաքաղաքում կարմիր-գվարդիականներն ընդամենը 12 հազարից ավելի էին։ Հեղափոխութեան ամենակարևոր մարտական ուժը՝ բացի Կարմիր գվարդիայից, Բայթիկ ծովի նավատորմն էր։ Մոսկվայից ամբողջովին պաշտպանում էին բուլղարիկներին։ Կայազորի զինվորները սպասում էին ապրտամբութեան դուրս գալու բուլղարիկների Կոչին։

Պետրոգրադում, ընկեր Ստալինի հետ միասին, աշխատում էր Յակով Միխայլովիչ Սվերդլովը։ Նա իր հեղափոխական աշխատանքն սկսեց հսկայական Սորմովոյան գործարանի բանվորների մեջ։ Սվերդլովը նիհար էր և վոչ բարձրահասակ։ Ցարական լրտեսները, վորոնք հետապնդում էին նրան քայլ առ քայլ, Սվերդլովին «Կարճիկ» էին անվանել։

Աշխատանքում Սվերդլովին անխոնջ էր։ Նա ժամանակին հասնում էր ամեն տեղ՝ միտինգներին, խմբակներին, ցույցերին։ Սվերդլովի ղեկավարութեամբ աշխատում էին Ուրալի բուլղարիկները։ Ցարական վոստիկանութեանը Սվերդլովին քանիցս բանտ է նստեցրել։ Բայց յերկաթյա վանդակներն ու ցարական բանտի սարսափները չընկճեցին Սվերդլովին։ Նա շատ անգամ փախչում էր բանտից և հենց հաջորդ օրը նորից բանվորների մեջ էր, նորից Կոչ էր անում և կազմակերպում էր նրանց պաշտարանի համար։ Համարձակ և վճռական լինելով՝ նա չգիտեր տատանել բուլղարիկների կուսակցութեան կարգադրութեանները կատարելու գործում։ Սվերդլովը հսկայական ուշադրութեան էր նվիրում հեղափոխական մարտական ուժերի ստեղծմանը։

Վիրորդյան չըլանի բուլղարիկներին ղեկավարում էր Մորոտովը, անխոնջ կերպով նախապատրաստելով գրոհ՝ բուրժուական Ժամանակավոր կառավարութեան վրա։

Մայրաքաղաքում, մետաղագործների մեջ աշխատում էր Անդրեյ Անդրեյևիչ Անդրեյևը։ Մետաղագործներն ամբողջապէս պաշտպանում էին բուլղարիկներին։ Կարմիր գվարդիայի կազմ-

պատրաստակաճությունը մարտի դուրս գալու համար: Պետք-
գրադի Սորհրդին կից ստեղծվեց ապստամբության շտաբ՝ Ռազ-
մա-հեղափոխական կոմիտեն: Կայազորի բոլոր զնդերում զին-
վորների ջոկատներին ապստամբության էյին պատրաստում:
Կարմիր-գվարդիականները քնում էյին հրացանները ձեռքներին:
Մոտենում էր վճռական մոմենտը:

Հոկտեմբերի 16-ին Կենտրոնական Կոմիտեն նորից գումար-
վեց Պետրոգրադի բոլշևիկների ներկայացուցիչների հետ միա-
սին: Լենինն առաջարկեց ընտրել ռադմա-քաղաքական կենտ-
րոն՝ ապստամբությունը գործնականորեն ղեկավարելու համար:
Հաստատեցին Կուսակցական կենտրոն ընկեր Ստալինի գլխավո-
րությամբ: Կուսակցական կենտրոնն անմիջապես ձեռնամուխ յե-
ղավ վերջին պատրաստություններին:

Կենտրոնական Կոմիտեյում ջախջախված Զինովյեյն ու Կամե-
նևիլը չլսված դավաճանություն գործեցին: Հոկտեմբերի 18-ին
նրանք մենչևիկյան թերթում մի նամակ տպագրեցին Լենինի հետ
ուռնեցած իրենց տարաձայնությունների մասին: Նրանք թշնամուն
հայտնեցին Կի-ի վորոշումը՝ մոտ ժամանակներում տեղի ունե-
նալիք ապստամբության մասին, ապստամբությունը կազմակեր-
պելու մասին:

Մինչ այդ, ապստամբության վերաբերյալ բոլոր խորակցու-
թյունները տեղի էյին ունենում խիստ դաղտնի: Լենինը նիստերի
յեր գալիս հագուստը փոխած: Բոլշևիկները թագնվում էյին կա-
ռավարության լրտեսներից: Ուրիշ կազմակերպությունների հետ
կապ ունենալու համար ոգտվում էյին առանձին ծածկազորով,
այն է՝ գրադրությունը վարում էյին պայմանական նշաններով և
իշխանությունից դաղտնի: Իսկ ա՛յժմ, դավաճանները դաղտնի-
քը թշնամուն հայտնեցին:

Կերենսկին խմացավ, վոր բոլշևիկներն ապստամբություն են
պատրաստում: Բուրժուական կառավարությունը շտապ միջոց-
ներ ձեռք առավ: Պետրոգրադ կանչեցին զինվորական դպրոցների
յունկերներին: Պահանջեցին ռադմաճակատից դորք ուղարկել
բոլշևիկների հետ դատաստան տեսնելու համար: Ամբողջ քաղա-
քը ռայոնների բաժանեցին և նրանցից ամեն մեկում դաղտնի տե-
ղավորեցին հեծյալ զորամասեր: Նրանց հրամայեցին՝ առաջին
իսկ աղղանչանով ճնշել բոլշևիկների ապստամբությունը: Առանձ-
նապես մեծ ուժեր էյին հավաքված Մոսկվայում:

Դավաճանների միջոցով նախազգուշացված թշնամին պատ-

րաստվում էր: Բուրժուական կառավարությունը միայն չգիտեք,
թե հատկապես յերբ են դուրս գալու բոլշևիկները: Սակայն
այստեղ ևս թշնամուն ողնեցին: Տրոցկին Կենտրոնական Կոմի-
տեյի նիստերում չեր համարձակվում Լենինի դեմ հանդես գալու,
իսկ Պետրոգրադի Սորհրդում բացահայտորեն առաջարկեց ապրա-
տամբությունը հետաձգել մինչև Սորհուրդների II համագումար-
ը: Համագումարը նշանակված էր հոկտեմբերի 25-ին: Դավա-
ճան Տրոցկու մատնչական յելույթը հակահեղափոխությանը նա-
խազգուշացրեց:

Կերենսկին հասկացավ, վոր ապստամբությունը պետք է տե-
ղի ունենա անմիջապես, և վորոշեց բոլշևիկներին կանխել: Հոկ-
տեմբերի 23-ին նա շտապ կարգով հրամանատարներին կանչեց
Ձմեռային պալատ: Կերենսկու մոտ, կարենտում թշնամիները
ուրվագծեցին հեղափոխությունը ջախջախելու պլանը: Դառա-
վորեցին զնդերը, հրավիրեցին յունկերների նոր ջոկատներ: Վո-
րոշեցին բոլշևիկների վրա հարձակվել հոկտեմբերի 24-ին՝ II
համագումարի բացումից մեկ ուր առաջ:

Բոլշևիկների Կենտրոնական Կոմիտեն հասկանալով, վոր
Տրոցկու դավաճանությունը նախազգուշացրեց թշնամուն, վորո-
շեց հանդես գալ անպայման Սորհուրդների II համագումարից
մեկ ուր առաջ:

ԱՊՍՍՍՄԲՈՒԹՅՈՒՆԸ ՊԵՏՐՈԳՐԱԴՈՒՄ

Հոկտեմբերի 24-ի վաղ առավոտյան հայտնի դարձավ, վոր
յունկերներն ալերի յեն յենթարկում «Рабочий Путь» բանվորա-
կան թերթի խմբագրատունը—այն ժամանակ այդպես էր կոչ-
վում բոլշևիկյան «Правда» թերթը: Պարզվեց, վոր մի խումբ
յունկերներ ներխուժել են տպարան: Զոկատի հրամանատարը
հրամայեց դաղարեցնել աշխատանքը և իրեն հանձնել թերթի
տպագրված համարները: Գրաշարները կտրակաճապես մերժեցին:
Սկսվեց կռիվ ու հայհոյանք: Աղմուկի վրա սկսեցին հավաքվել
բանվորները—արդեն առավոտյան ժամը 6-ն էր, և նրանք շտա-
պում էյին աշխատանքի: Բանվորները չընդատեցին այն ալտո-
մեքենան, վորտեղ յունկերները կարողացել էյին բառնալ մի
քանի հակ թերթեր: Բանվորներից մեկը զանգահարեց կուսակ-
ցության ռայոնական կոմիտեյի քարտուղարին: Անմիջապես նա-
խազգուշացրին Մտալինին: Մտալինը հրամայեց տպարան ուղար-
կել յերկու զրահակիր այն ջոկատից, վորը տրամադրված էր բալ-

չեփեմբերն: Յունիկներն, վախենալով բանվորներէից, արագ կերպով հեռացան:

Յունիկներն հարձակումը թշնամիներէ պլանը մերկացրեց: Ստալինը Սմոլնիի ինստիտուտը հրավիրեց Կենտրոնական Կոմիտեի անդամներին: Կենտրոնական Կոմիտեն այդ ժամանակ գտնվում էր Սմոլնիում: Նիստում վորոշվեց անմիջապէս ասլը-տամբություն սկսել բուրժուական կառավարութեան դեմ: Հեղափոխական զնդերին հրամայեցին դուրս գալ: Կրօնշտադտի խորհրդին հաղորդեցին հեղափոխական նախաստիներ ջոկատներ ուղարկելու կարգադրութիւնը:

Հելսինգֆորս, վորտեղ կանգնած էր ուսական նախատորմը, ուղարկվեց նախորդ պայմանավորված մի հեռագիր՝ «Ուղարկիր կանոնադրութիւնը»: Այդ նշանակում էր՝ «Ուղարկեցե՛ք հաճանալերը»:

Կապի աշխատողները, մոտոցիկլետներով ու հեծանիւներով, Սմոլնուց շտապ կարգով տարածեցին քաղաքի բոլոր ռայոններում ապստամբութիւն սկսելու հրամանը:

Հնչեցին տագնապի շփոթները: Բանվորները թողնում էին գործարանները և շտապում էին դեպի Բանվորների դեպուտատների ռայոնական խորհրդի շէնքը: Բանվորներին զենք էին տալիս և ուղարկում էին Սմոլնի: Կարմիր գվարդիայի ու հեղափոխական զինվորներ ջոկատներն սկսեցին գրավել փոստը, հեռագրատունը:

Կերենսկին հրամայեց կամուրջները բաց անել: Այդ բանը բանվորական ռայոնները կատրեր քաղաքի կենտրոնից: Յունիկները շարժվեցին դեպի կամուրջները: Բայց այնտեղ արդեն կանգնած էին Ստալինի ուղարկած կարմիր-գվարդիականներն ու նախաձեռնեցին: Գրեթէ բոլոր կամուրջները մնացին ապստամբող վաստիները: Գրեթէ բոլոր կամուրջները մնացին ապստամբող վաստիները: Իրիկնապահին հեղափոխական ջոկատներն սկսեցին շրջապատել Դվորցովայա հրապարակը, վորտեղ գտնվում էր Ձմեռային պալատը: Այստեղ տեղավորված էր բուրժուական ժամանակավոր կառավարութիւնը:

ԼԵՆԻՆԸ ՍՄՈԼՆԻՈՒՄ

Բոլշևիկներն Կենտրոնական Կոմիտեն Լենինին նամակով զգուշացրեց ապստամբութիւնն սկսված լինելու մասին: Վլադիմիր Իլյիչը վորոշել էր իսկույն զնալ Սմոլնի: Բայց Լենինին պատասխանեցին, վոր դուրս գալը դեռ վաղաժամ է: Լենինը յե-

րեկոյան նամակ ուղարկեց Կենտրոնական Կոմիտեին: Նա առաջարկում էր ժամանակավոր կառավարութիւնը տապալել անպայման հոկտեմբերի 24-ին:

Ուշ յերեկոյան Լենինի բնակարանը յեկավ Կենտրոնական Կոմիտեից ուղարկված կապի աշխատողը: Վորպեսզի չճանաչվի Կերենսկու հետախույզ վաստիկաններից, Լենինը յերեսը թաղկնակով կապեց, պարիկը հագավ և դեպի Սմոլնի գնաց: Ճանապարհը հեռու յեր: Տրամվայը չէր գնում: Պատահաբար հանդիպեց մի տրամվայ, վորը շտապում էր պարիկ գնալ: Լենինը ու նրան ուղեկցող ընկերը բարձրացան լեւի-լեցուն վագոնը և ճեղքելով անցան վագոնի առաջին սրահակը:

—Ո՞ւր եք գնում,— հարցրեց Լենինը վագոնավարուհուն:

— Ինչպե՞ս, մի՞թէ դուք չգիտեք: Գնում ենք բուրժուային ջարդելու,— պատասխանեց կինը: Լենինը ժպտաց և սկսեց նրան պատմել, թէ ինչ կտա խորհրդային իշխանութիւնը ժողովրդին, յեթէ քչին ժամանակավոր կառավարութիւնը: Լենինը ուղեկցող ընկերը կանգնած էր, վոնց վոր վշերի վրա: Տրամվայում շատ մարդ կար: Կարող էր նաեւ մի դավաճան լինել: Լենինին կարող էին մատնել:

Տրամվայը շեղվեց մի կողմ: Լենինն ու նրա ուղեկիցը դուրս յիկան վագոնից և առաջ գնացին վոտքով: Հանկարծ մոտ թռան յերիւ հեծյալ յունիկներ:

— Ձեր անցագրերը,— պահանջեցին յունիկները: Լենինի մոտ և վոչ մի անցագիր չկար: Լենինի ուղեկիցն սկսեց յունիկներին հետ վիճել, իսկ Վլադիմիր Իլյիչն սկսեց առաջ գնալ: Յունիկները նաղայկաները բարձրացրին վիճարանողի վրա և հայհոյելով բաց թողին նրան:

Կես գիշերին մոտ Լենինը Սմոլնու ինստիտուտը հասավ: Այնտեղ աշխատանքը յեռում էր: Գնդացիներն աղմուկով քաշ էին տալիս միջանցքներով: Ամեն կողմից մոտենում էին Կարմիր գվարդիայի ու զինվորների ջոկատները: Նրանց ուղարկում էին դեպի Ձմեռային պալատ: Բոլոր մուտքերն ու յեղքերը գրավել էին կարմիր-գվարդիականները: Ձինված շատ մարդիկ խռնվել էին Ռազմա-հեղափոխական կոմիտեյի սենյակի մոտ: Լենինը գվարդիայի մի ճեղքից-անցավ շտաբը, վորտեղ հանեց պարիկն ու յերեսի կապը: Ստալինը շտապ ծանոթացրեց Լենինին Գործերի դրութիւն հետ: Լենինը հաստատեց Ստալինի բոլոր կարգադրութիւնները:

Բուլեիկյան ջոկատներն ամբողջ գիշերը մոտենում էին Դիմորցուկայա հրապարակին: Հոկտեմբերի 25-ի լուսադեմին Ձմեռային պալատը շրջապատված էր բոլոր կողմերից: Նեվայի կամուրջներից մեկին մոտեցավ «Ալբորա» հաճանավը և իր թնդանոթներն ուղղեց Ձմեռային պալատի վրա: Կերենակու կառավարությունն արդեն իշխանություն չունեւ: Նրա հրամանները վոչ մի ք չէր կատարում: Բայց Կերենակին փակվել էր պալատում յունկերների հետ, սպասելով, թե արդյոք ոգնություն չի գառազմահատի ղեներալներից: Կերենակին ուներ հրետանի, զրահակիրներ և շատ գնդացիներ: Պալատում կային յունկերներ, կազակներ և շատ սպաներ:

Բայց սպիտակ-գվարդիականների տրամադրությունը գնալով ավելի յեր վատանում: Ձմեռային պալատի պատուհաններից յերևում էր ահեղ «Ալբորա» հաճանավը: Ամեն կողմից մոտենում էին կարմիր զորամասերը:

Կերենակին վորոշեց պալատից փախչել դեպի Ֆրոնա, այնտեղից նոր զորքերով վերադառնալու համար: Բայց ինչպե՞ս փախչել,—ամեն տեղ կանգնած են կարմիր պահակախմբերը: Կերենակին դիմեց ոտարերկրյա դեսպաններին: Կերենակուն ավտոմեքենա ուղարկեցին՝ ոտարերկրյա դրոշակի տակ: Ոտարերկրյա ավտոմեքենան վոչ մի ք չկանգնեցրեց: Այդպես, ոտարի մեքենայով, ոտարերկրյա պետություն դրոշակի տակ փախավ Ռուսաստանի բուրժուական կառավարության նախագահը:

Հոկտեմբերի 25-ի առավոտյան ժամը 10-ին Լենինը մի կոչ գրեց բոլոր քաղաքացիներին՝

«Ժամանակավոր կառավարությունը տապալված է: Պետական իշխանությունն անցավ Բանվորների ու զինվորների դեպուտատներին Պետրոգրադի Խորհրդի սրգան՝ Ռազմա-հեղափոխական կոմիտեյի ձեռքը, վորը կանգնած է Պետրոգրադի պրոլետարիատի կայազորի գլուխ:

Այն գործը, վորի համար պայքարում էր ժողովուրդը, այն է՝ դեմոկրատական հաշույնություն կնքելու անմիջական առաջարկությունը, հողի կալվածատիրական սեփականության վերացումը, արտադրության վրա բանվորական հսկողություն սահմանելը, խորհրդային կառավարության ստեղծումը, այդ գործի իրականացումն ապահովված է:

Կեցցե՛ք գինիարների, բանվորների և գյուղացիների հեղափոխությունը» (Լենին, Համ. XXII, էջ 3):

Ամբողջ քաղաքը, կառավարական լուրը հիմարիները դրա՜վել էին հեղափոխական դրքերը: Բուրժուական կառավարություն ձեռքում մնացել էր միայն մի փոքրիկ կզդյակ՝ Ձմեռային պալատը:

Լենինը հրամայեց Ձմեռային պալատը վերցնել գրոհով: Բերեկոյան վորոշվեց կառավարությունը ուլտիմատում ներկայացնել՝ անմիտուր յեղե՛ք կամ մենք հրետանային կրակ բաց կանենք: Հրամարվյալ դեպքում «Ալբորա» հաճանակից ծանր թնդանոթը պետք է կրակել: Այդ աղկանչան էր գրոհի համար: Ռուսիստությունը հանձնեց մի հեծանվորդ Պետրոպոլովսկի բերդից:

Պատուխանի համար կառավարությունը 20 բուլե ժամանակ տվին: Միեխորաներն սկսեցին խորհրդակցել: Ռազմաճակատից ղեներալներին կանչեցին հետադարձի մոտ: Հարցում էին՝ ախր վերոտե՞ղ և ոգնությունը: Իեներալները պատասխանեցին, թե դրքերը մաղուց դեպի Պետրոգրադ են շարժվել: Միեխորաներն ուլտիմատումին չպատասխանեցին:

Ռուսիստությունի ժամկետն անցավ: Կառավարությունը յունկություն էր պահպանում: Լենինը Մոսկուց դրություն ուղարկեց՝ պահանջելով գրավել Ձմեռային պալատը: Երեկոյան ժամը 9-ին «Ալբորա»-յից վորոտաց թնդանոթը: Պետրոպոլովսկի բերդի համաթիները հաճախակի կրակ բաց արին Ձմեռային պալատի վրա: Երեկու ուումը պայթեց պալատի ներսում: Մեկը դիպավ այն սենյակին, վորի կողքին կառավարությունը նիտ էր անում:

Կարմիր-գվարդիականները, «ուռա՛» բացականչելով, գրոհի դիմեցին: Կարմիրների մի փոքր ջոկատ պալատ մտավ: Ցատական պալատի թայիլը, փողին, փարթամությունը գարմադրին հարձակվողներին: Իահլիճներից մեկում կախված էր հեծելադասային հանդեսի նկարը՝ պատի ամբողջ մեծությունը: Հակադեր պատը բռնված էր հակալական հայելիով: Կարմիր-գվարդիականներից մեկը զգուշությամբ բաց արեց դուռը և անուսանելիորեն հեծյալներ տեսավ իրենց ամբողջ հասակով: «Հեծելադաս» — բացականչեց կարմիր-գվարդիականը և սանուխքից դած վազեց: Առաջ յեկավ ընդհատում: Եունկերները չփոթված ջոկատին դիմաթափ արին: Բայց հետևի կողմից հուպ էլին տալիս նոր կարմիր զորամասերը: Ձմեռային պալատի ժամը,

Համագումարում ընտրվեց առաջին լատվորա-գլուխաշխարհային կառավարութեանը՝ ժողովրդական Կոմիտեների Կոորդինատորը: Նրա նախագահ ընտրվեց Լենինը, իսկ ազգային գործերի ժողովրդական կոմիտեի Սասկինը, զորք Լենինի հետ միասին ստեղծել ու գտնադրարկել նր բոլշևիկներին կուսակցութեանը, իսկ Կեմաիի հետ միասին կազմակերպել եր Սոցիալիստական Մեծ Հեղափոխութեան հաղթանակը:

Կերենսկին, Պետրոգրադից փախչելով, վերադարձաւ յերազր Հեմաի կորպուսի հետ, վարպետի անսկիսկալ հարձակումով գրավեց Հեղափոխութեան մայրաքաղաքը: Կորպուսի հրամանատարն եր Կրասնովը: Ժու՛ն Պետրոգրադում ետերները, մենեւիկները, կադետները կադմակերպել եյին ռազմական դաշտերում սովորողներին յանկերներին ապստամբութեան: Ապստամբութեանն սկսվեց Հոկտեմբերի 29-ին: Յանկերներին փոշ փոշ չողնեց: Կարմիր-գլխարդիականները, ծովայիններն ու գնա՛ղորները մի քանի ժամում ապստամբութեանը ճնշեցին: Պետրոգրադի մոտ խորհրդային զորքերը Հախճախեցին Կերենսկու և գեներալ Գրաուսովի հակախորհրդային խռովութեանը: Կերենսկին նորից փախաւ և այո անգամ վերջնականապես: Կրասնովը գերի վերցվեց: Նա զայնիմ խոսք տվեց, զոր կազարեցնի խորհրդային իշխանութեան գեմ մղած կռիվը և ազատ արձակվեց: Բայց գեներալը գրեմց իր խոսքը և շուտով նորից դուրս յեկաւ, իոնի սպիտակ կազակներին գողտքի հանելով խորհրդային իշխանութեան գեմ:

Պետրոգրադի առիկ մղվող մարտերի յետո՛ւն չըլանում բոլշևիկներին կուսակցութեան գեմ գուրս յեկան Կամենսկը, Զինովյեվը, Ռիկովը և աւրիշները: Նրանք պահանջում եյին իշխանութեանը մասնակիցանել, ետերներին ու մենշևիկներին, վորոնք հենց նորմ խոյն առաւելած եյին Հեղափոխութեամբ: Կամենսկը, Ռիկովը և Զրաւեց համախոհները հրամարվեցին խորհրդային իշխանութեան հետ աշխատելուց: Նրանք պատտերը լքեցին, կարծելով, թե չփոթութեան կմայեմեն խորհրդային մարտիկներին շարքերում: Մի քանի դասալիքներ չեյին կարող առատանում մայցնել կուսակցութեան մեջ: Բոլշևիկներին Կեմարոնական Կոմիտեն նշալակեց նրանց, վորպես անարդ դասալիքներ և բաւթժառդիայի գործակիցներ:

ՊՐՈԼԵՏԱՐԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄՈՍԿՎԱՅՈՒՄ

Մոսկվայում ապստամբութեան մասին իմացան Հոկտեմբերի 25-ի ցերեկը: Մոսկվայի բոլշևիկներն անմիջապէս կայմե-

ցին Յուդմա-Հեղափոխական կոմիտեի անդամութեանը գեկուսարելու համար, գրավեցին փոստը և Հեռադաւանը: Գրեմբը բոլշևիկյան ջոկատները գրավեցին Կրեմլը:

Յուրթժաւան կառավարութեանը Մոսկվայում շատ դուր ունեւր՝ փոշ պոնչաւ քան 15 հազար յանկեր և ադա: Բայց զրանից, կառավարական գորշերի հրամանատար զնդապմա Բլարցեվը ռազմաճակատից գորք կանչեց: Նրան խոստացան ազաթ-վել Կրեմաի, կազակներ և յերկու Հեմաիկ գուռը: Պնդապեա Ռարցեվը գրավեց այն շենքը, վորտեղ աշմ գտնվում և Լենինի Թանգարանը, գրավեց նաև ձիամարդարանը: Հոկտեմբերի 26-ի առաւելագան գեմ յանկերները չըլապտեցին Կրեմլը և աշխուղ փողկման ինդիք բոլշևիկյան ջոկատներին:

Կարպեղի համանակ յաւիճմնչն ոտղմաճակատից զարքերի մոտեմալը, գեղապեա Ռյարցեվն սիսեց ապստամբներին հետ լանակցութեանը դարել: Նա խոստացաւ Կրեմլի պաշարումը վեքացնել, յեթե բոլշևիկները դուրս կտանեն այնտեղից իրենց ջոկատները: Ռադմա-Հեղափոխական կոմիտեի անդամները, վորոնց մեջ գանվեցին դավաճաններ, թշնամու գեմ վճռական հարձակում գործելու փոխարեն, նրա հետ բանակցութեանը սիսեցին: Պնդապեա Ռյարցեվը Բանակցութեանը յերկու որ տեւեցին: Պնդապեա Ռյարցեվը աշխ ժամանակամիջոցում կարողացաւ պարզել, թե ռազմաճակատից՝ իրեն աշխելու համար ինչպիսի ուժեր են դալիս: Ուշ գիշերին գեղապեա Ռյարցեվն ընդհանեց բանակցութեանը և ուլախմասում ներկայացրեց՝ ջրել Ռադմա-Հեղափոխական կոմիտեն և դիմաթափ անել կարմիր գործատուները: Հոկտեմբերի 28-ի վաղ առաւելագան Ռյարցեվը յանկերներ ուղարկեց Կրեմլ, վորպաղ առաւելագան Եյին բոլշևիկյան զորքերը: Ռյարցեվը դիմորենեին խաթեց: Նա հայտեց, թե քաղաքում ամբողջ իշխանութեանը դանդում և բաւթժառդիան կառավարութեան ձեռքում, իսկ բոլշևիկները դիմաթափ են արված: Ռյարցեվը պահանջում եր Կրեմլը համանել իրեն, խոստանալով ապստամբ գինիսրներին չըստամել:

Պնդապեաի պահանքը չհաջողվեց ստուգել: Հեռադաւը չեր աշխատում: Վաշ-վորքի ուղարկել չեր կորելի: Կրեմլը չըլապտեմ եր յանկերներով: Բաղաբում լուռութեան եր: Կրակաւ չեր լուվում: Կրեմլում փակված դիմորները հալաաաային Ռյարցեվին և դարբաաը բաց արին: Յանկերները ներխուժեցին Կրեմլ: Նրանք դիմաթափ արին բոլշևիկյան ջոկատները: Մեղեն դիմոր-

ներին հրապարակում շարքի կանգնեցրին: Ճրթճրթացին գնդա-
ցիները: Յունիկները կրակ բաց արին անգնն բազմության վրա:
Ինչ-վոր մեկը բացականչեց՝ «Պառկեցե՛ք»: Ձինվորները՝ մի
մարդու պես գլորվեցին սալահատակի վրա: Բայց յունիկները
չարունակում էին կրակել պառկածների վրա: Պատահաբար վողջ
մնացած մի ընկեր այսպես եր պատմում այդ գնդակոծման մա-
սին:

«Յես պառկած լուծ եյի, թե ինչպես ճշում ու դալարվում
եյին վիրավորված ընկերները՝ մահվան հոգևարքի տաղնապում:

Սպասկայա աշտարակի ժամացույցը ժամի իննը խփեց:
Գնդակոծումը դադարեց:

— Վե՛ր կացե՛ք, ի՛նչ ե՛ք պառկել, անպիտաններ, — բղավում
եյին յունիկները:

Յես գլուխս բարձրացրի, զգում եյի, վոր կենդանի յեմ և
նույնիսկ վիրավորված չեմ: Գլխարկս հանեցի, նայեցի նրա վրա,
մտածում եմ, վոր նա ևս առողջ է, և նորից գլուխս ծածկեցի
կրանով: Աչքերիս առաջ մի սարսուեցուցիչ տեսարան բացվեց՝
հոգևարքի ջրածգություններով դալարվողներ, գետնի վրա սո-
ղացող վիրավորների հառաչանքներ ու խոխոցներ»:

Բուլչեիկյան զինվորների գնդակոծման լուրն արագությամբ
սարածվեց ամբողջ Մոսկվայում: Բանվորներն ու զինվորները
հասկացան, վոր սպիտակները ստոր կերպով խաբել են նրանց:
Հոկտեմբերի 28-ի ցերեկը աշխատանքները կանգնեցրին բոլոր
Փարբիկաներն ու գործարանները: Բանվորները ցուցակագրվում
էին կարմիր-գլխարկեական ջոկատների համար: Բանվորուհիներ-
ը կարմիր խաչի ջոկատներ էին կազմակերպում: Քաղաքում
հնչում էին տագնապի շշակներ:

Մոսկվայի բուլչեիկները բանվորական ջոկատներ հայաքե-
ցին բոլոր ռալոններից: Կրեմլի շուրջը խրամատներ փորեցին:
Բոլոր կալարանները դրավեցին: Վորորյովյան լեռներում (այժմ
նրանք Լենինյան են կոչվում) հրետանի դրին: Յոթ ու անընդ-
հատ՝ ուր ու գիշեր մարտեր էին տեղի ունենում: Բանվորները
յունիկներին դուրս էին քշում տներից և գնալով ավելի սեղմ
էին շրջապատում Կրեմլը: Բանվորուհիները, մշտական կրա-
կոցների տակ, կապում էին կարմիր մարտիկների վերքերը:

Մոսկվային ոգնության էին շտապում Իվանովո-Վոզնեսեն-
սկի և Մոսկվայի մարզի մյուս քաղաքների ջոկատները: Այնտեղ

բանվորներն իշխանությունը վերցրին Պետրոգրադի ապստամ-
բությունից մեկ ուր հետո:

Յունիկներին Կրեմլից դուրս քշեցին: Նոյեմբերի 2-ին յուն-
կներն անձնատուր յեղան, և Մոսկվան դարձավ խորհրդային:
Այսպիսով, Մոսկվայի բանվորները, վորոնց ցարիզմը կոտորել
էր 1905 թվի դեկտեմբերի ապստամբության ժամանակ, ընդմիշտ
վերջ դրին կալվածատերերի ու բուրժուազիայի իշխանությանը:

ԲՈՂՇԵՎԻԿՆԵՐԻ ՀԱՂԹԱՆԱԿԸ ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏՈՒՄ

Անընդմեջ ժապավենի նման—բալթիկ ծովից մինչև Սև ծովը
և Սև ծովից մինչև Իրանի սահմանները ձգված եր ռազմաճակա-
պը: Նիկոլայ ցարը Գերմանիայի և Ավստրո-Հունգարիայի դեմ
պատերազմելու համար մորիլիզացիայի յեր յենթարկել զրեթե
14 միլիոն յերիտասարդ, առողջ բանվորներ ու գյուղացիներ:
Մոտ 2 միլիոն մարդ սպանվեց կռիվներում, միլիոն միլիոն հո-
գի խեղանդամ դարձավ, շատերը ռազմաճակատից փախան և
թափվեցին անտառներում: Պրոլետարական Մեծ հեղափոխու-
թյան նախորդակին դեռ հրացանի տակ եր մոտ 10 միլիոն մարդ:
Ծանր պատերազմից հոգնած, քաղցած, տանջված զինվորները
նստած էին խրամատներում: Մաղում եր աշնանային բարակ
անձրևը: Սառը կաթիլները թափանցում էին նրանց բարակ շի-
նեկների ոճիքից ներս: խրամատներում՝ մինչև ծնկները ցեխ եր:
Ձինվորները տխուր մտածում էին. մի՞թե չորրորդ ձմեռն ել
ստիպված կլինենք խրամատներում անցկացնել: Ձինվորները
սպասում էին հաշտության: Նրանք գիտեյին, վոր բուրժուա-
զիան խաղաղություն չի տա: Նրանք հասկանում էին, վոր մի-
այն բանվորների և գյուղացիների իշխանությունը կարող է
վերջ դնել այդ ատելի պատերազմին: Նրանք կարգում էին Լե-
նինի պարզ և հասկանալի հոգվածներն ու ճառերը: Ռազմաճա-
կատից մի զինվոր բուլչեիկյան թերթի խմբադրությանը գրել է.
«Առանձնապես չնորհակալ եմ ընկ. Լենինի ճառի համար,
վորին յես այնպես ծարավի և կարոտ էյի: Իսկ այժմ յես, իմ
հերթին, ընկ. Լենինի այդ ճառի հետ ծանոթացնում եմ իմ ընկեր
զինվորներին»:

Ձինվորները պատրաստ էին ոգնելու բուլչեիկներին:

Հոկտեմբերի 27-ին ռադիոն ամբողջ յերկրում, ամբողջ աշ-
խարհով մեկ տարածեց Լենինի դեկրետը.—բուլչեիկներն առա-
ջարկում էին բոլոր ժողովուրդներին դադարեցնել պատերազմը

և հաշտութեան կնքել: Ռադիսն այդ բոլոր նաև ստացանակատա հասցրեց: Բայց գեներալները Լենինի առաջարկը զինվորներից թաղցրին: Գեներալները զինվորներին ցույց չտվին նաև իշխանութեանը խորհուրդների ձևերն անցնելու հեռագրերը: Գեներալները ցանկանում էին զինվորներին խաբարալութեանը տանել բոլշևիկներին դեմ: Նրանք ամեն տեղ զորքեր էին ուսուցանում բուրժուական կառավարութեանն ողնելու համար, Մոսկվայում յունիթներին աշակցութեան ցույց տալու համար:

Բայց գեներալներին չհաջողվեց զինվորներին խաբել: Հոկտեմբերի 25-ին, մի բանակում, վորը տեղափոխված էր Պետրոգրադին մոտիկ, զինվորական թերթի խմբագրութեանը մտալ մի հեռագրիչ-դիմար:

—Վորտե՞ր է խմբագիրը: Յես նրա հետ զաղտնի խոսելու րան ունեմ:

Չորս կողմը գիտելով, հեռագրիչը խմբագրին հանձնեց այն հեռագիրը, վոր գեներալները փորձել էին թաղցնել: Այդ՝ Պետրոգրադի արտոստաժութեան վերաբերյալ հեռագիրն էր: Խմբագրի սիրտը սկսեց ուրախութեանից բարախել: Ռադիսն ապառաժացալ տեղեկութեանը վաղուց էին սպասում: Խմբագիրը հեռագիրն ամփոփապես հաղորդեց զնույն դամբով բոլշևիկներին: Ինչպես կրակը չոր ծղոտի մեջ՝ տարածվեց Պետրոգրադի արտոստաժութեան բոլորը: Զինվորները տեղեկութեանը զիմարում էին բարձրագույն ձուռա՝ ներով: Սպաներին զեղերից զուս էին: Վոչ մի զորամաս կառավարութեանն ողնելու չգնաց: Ընդհանրապես, շատ զնդեր վառված էին բոլշևիկներին ողնելու անկում:

Մի ուրիշ բանակում, վորը կանգնած էր Սև ծովի մոտ, գեներալներին հաջողվեց միջանի որ ավելի յերկար թաղցնել Լենինի հեռագիրը: Նրանք հավաքեցին զնդերի ներկայացուցիչներին, վորպեսզի նրանցից կառավարութեան համար ողնութեանն օտանան: Բայց ահա ժողովում հանդես յեկավ մի բոլշևիկ:

—Ընկերներ, իսկ ձեզ հայտնի՞ յե արդյոք ահա այս հեռագիրը,—դիմեց նա ներկա յեղողներին և կարգաց խորհրդային կառավարութեան հեռագիրը՝ հաշտութեան թանակցութեանն սկսելու առաջարկով:

—Վո՛չ, չեյինք իմանում,—միաձայն պատասխանեցին զնդերի ներկայացուցիչները:

—Իսկ ձեզ հայտնի յե՞ արդյոք ահա այս հեռագիրը—

կարգաց նա այնտեղեան Լենինի կարգադրութեանը պատահալով զաղաքեցնելու մասին:

—Վո՛չ, թաղցրե՛լ են: Գնդակահարե՛լ նրանց: Բաժնակա՛ն է մախարա՛ յեն զցնել:

Գատերազմին վերջ տալու Լենինի առաջարկութեանը շոյապատասխանեցին վո՛չ Անդրեան, վո՛չ Տրանսխան, վո՛չ Ամերիկան: Այդ յերկրների բուրժուական ցանկանում էր պատերազմը շարունակել: Կապիտալիստները, ինչպես նաև սուսական գեներալները, Լենինի զեկրնալ թաղցրին իրենց թանկորենքից ու աշխատախորհրդից:

Նոյեմբերի 2-ին Լենինն ու Մատիյին ուղղակի հեռագրազմի մաս կանչեցին արտաճառատի զորքերի հրամանատարին՝ գեներալ Պալատնիին: Լենինը նրան հրամայեց անմիջապես բանակցութեանն սկսել Գենրանիայի հետ՝ զինադադարի շուրջը: Իսկոնները կարգահանապես հրաժարվեց: Գեներալն իսկույն հեռացվեց գլխավոր հրամանատարի պաշտանից:

Գեներալների գլխի վրայով Լենինն ու Մատիյը մի կուռղեցին զինվորներին՝ առաջարկելով իրենց ձեռքը վերցնել հուստութեան զորքը: Լենինը զինվորներին առաջարկում էր հեռացնել գեներալներին, գնդերում ստեղծել հեղափոխական կոմիտեներ, վերցնել իշխանութեանը և թանակցութեանն սկսել հաշտութեան մասին:

Նոյեմբերի 9-ին բոլոր զնդերն ստացան Լենինի ուղղակի-րը՝ «Զինվորներ, խաղաղութեան զորքը ձեր ձեռքին է:

Խաղիողներն ուստնալով զինվորները ձերբակալեցին գեներալներին և նրանց փոխարեն ընտրեցին նոր հրամանատարները՝ բոլշևիկները: Նոյեմբերի 20-ին կարմիր-զվարդիակամե՛րը գրավեցին գլխավոր հրամանատարութեան կայանը: Բանակը խլված էր գեներալների ձեռքից: Ռադիսն ապառաժացալ մի յիսնաութ զինվորներ պաշտպանեցին բոլշևիկներին:

ԻՆՉՈՒՆ ԼՍՂԹԱՆԱԿԵՑ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԾԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՄԵՐ ԼՍՂԱՓՈՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մոլոտովիստական Մեծ հեղափոխութեանը հաջթանակեց այն պատճառով, վոր նա դարձ ունեւ համեմատաբար աշխիսի թույլ հովաւախորդի հետ, ինչպիսին էր սուսական բուրժուալիստ:

Համամիութենական Կոմունիստական (բոլշևիկներին) Կու-

ապագայութեան պատմութեան մէջ տալիս ճշտութեամբ դըր-
ված է.

«Հոգեւորական հեղափոխութեան իր առջև ունեւր այնպի-
սի, համեմատաբար թույլ, վատ կազմակերպված, քաղաքակա-
նապէս քիչ փորձված թշնամի, ինչպէս ռուսական բուրժուազիան
եր: Դեռևս տնտեսապէս չամրապնդված ու ամբողջովին կառա-
վարական պատկերներէից կախված, ռուսական բուրժուազիան
չունեւր վոչ քաղաքական ինքնուրույնութիւն, վոչ եւ բաւական
նախաձեռնութիւն, վոչ անհրաժեշտ են դրութիւնից
յեւք զանաւոր համար: Նա չունեւր վոչ մեծ մասշտաբի քաղաքա-
կան կոմբինացիաների ու քաղաքական խարբայութեան փորձ,
վոչ պիտի ունի, որինակ, ֆրանսական բուրժուազիան, վոչ մեծ
թափ պահանջող խարբայի կոմպրոմիսների չկողա, վոչ պիտի ու-
նի, որինակ, անգլիական բուրժուազիան»:

Հեղափոխութիւնը հաղթանակեց այն պատճառով, վոր նրա
պիտի եր կանգնած Ռուսաստանի հեղափոխական բանվոր դասա-
կարգը, հեղափոխութեան առաջնորդը, բանվորների ու գյուղա-
ցիների դաշինքի ղեկավարը:

Հեղափոխութիւնը հաղթանակեց այն պատճառով, վոր չքա-
վար գյուղացիութիւնը, վորը կազմում եր գյուղացիների մեծա-
մասնութիւնը, ոգնեց բանվորներին:

Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխութիւնը հաղթանակեց այն
պատճառով, վոր նրան նախապատրաստել է անց եր կացրել բոլ-
շևիկների կուսակցութիւնը: Դաստիարակված լենինի ու Ստա-
լինի կողմից, յերեք հեղափոխութեան անցկացրած, բոլշևիկների
համարձակ ու վճռական, իմաստուն ու փորձված կուսակցութեւ-
նը կարողացաւ աշխատավորներին համախմբել պրոլետարիատի
չորջը, նրանց վոտքի հանել պայքարելու, կազմակերպել նրանց
ու ճնշել թշնամիների դիմադրութիւնը:

Հեղափոխութիւնը հաղթանակեց նաեւ այն պատճառով, վոր
միջազգային բուրժուազիան, զբաղված լինելով իմպերիալիստա-
կան պատերազմով, բաժանված լինելով յերկու թշնամական բա-
նակի, չկարողացաւ միանգամից ոգնութեան հասնել ռուսական
հակահեղափոխութեանը:

Մրանք են սոցիալիստական հեղափոխութեան հաղթանակի
հիմնական պատճառները:

ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈՒՅՈՒՅՈՒՆԸ ՏԵՂԵՐՈՒՄ

Ամբողջ յերկիրը միահամուռ ոժանդակութեւն ցույց տվեց
Պետրոգրադի, Մոսկվայի, ռազմաճակատի բանվորներին ու զին-
վորներին: Դոնբասի լեռնագործները, Ուրալի բանվորներն իշ-
խանութիւնը վերցրին իրենց ձեռքը: Ուկրաինացիները, բելո-
ռուսները, թաթարները, ուզբեկները՝ բոլոր ճնշված ազգու-
թիւնները, ռուս բանվորների հետ ուս-ուսի տված, կռվում
եյին բուրժուազիայի դեմ: Փլվեց ժողովուրդների բանալը՝ ցա-
րական Ռուսաստանը: Բոլոր ժողովուրդներն ազատ դարձան:

ՀԵՂԱՓՈՒՅՈՒՅՈՒՆՆ ՈՒԿՐԱԻՆԱՅՈՒՄ

Ուկրաինայում, փետրվարյան հեղափոխութեւնից հետո,
ուկրաինական կապիտալիստներն ու կուլակները մենշևիկների
ու եսերների հետ միասին ցտեղծեցին իրենց կազմակերպութեւ-
նը: Այդ կազմակերպութեւնը կոչվում եր Կենտրոնական ռադա:
Ռադա ուկրաինեւրն նշանակում է խորհուրդ:

Բուրժուազիան Ռադայի գլուխ կանգնեցրեց ուկրաինական
բուրժուական ինտելիգենտներին, մենշևիկներին ու եսերներին:
Այդպիսիք եյին՝ պաշտոնյա Սիմոն Պետլյուրան, վորը հայտնի
յեր վորպէս ուկրաինական ժողովրդի արյունաբոս դահիճը,
գրող Վիննիչենկոն, պատմաբան Գրուշևսկին և ուրիշները:

Ուկրաինական ֆարքիկանտներն ու կուլակներն իրենք եյին
ցանկանում իշխել Ուկրաինայի վրա: Նրանց դուր չեր գալիս,
վոր Ուկրաինայում տնորինում են ռուսական և լեհական կալվա-
ծատերեւն ու կապիտալիստները: Ուկրաինական բուրժուազիան
ու կուլակութեւնը ցանկանում եյին յերկրի ինքնուրույն տերը
դառնալ, վորպէսզի հարկ չլինեւր վորեւեւ մեկին բաժին հանել
այն հարստութեւնից, վորը նրանք քամում եյին բանվորներից
ու գյուղացիներից:

Բայց Կենտրոնական ռադան չեր ցանակում դժուր ու-

սակերն կարգաւորութեանքն ու կաշկածատեանքն հետ, վաղան հետեան ու զի ժամանակաւոր կառավարութեան պալատ: Մտաւ շատ փոքր պահանջներ ներկայացրեց ժամանակավոր կառավարութեան: Մտաւ խնդրեց թույլ տալ անկեղծութիւն ու կրթական գաղափարներ, վերանայ կարողութեանն սովորել հարուստ պաշտպաններ յերկրամէջը: Եւ պատկերակալութեանն ուղարկեց Պետրոպոլս, վերանայ խնդրեց ելին Կերենովուց մարդային ամբողջութեան իրաւունք տալ Ռուսիոյն: Այլ նշանակում էր, վաղ Ռեզնակեան պետք է հանդիսանար բուրժուական Ռուսաստանի մի մասը, բայց կարողութեան յերկր՝ բուրժուական կառավարութեան կողմէն:

Իսկ Կերենովու կառավարութեանը շարունակում էր Նիկոլայ Ա-ի աղաւթին հին բողոքականութեանը և Կենտրոնական աստուայի նութիւնը ուր անհշտ պահանջները մեքենայ: Մտաւ զհամարձակելու բանել ժամանակավոր կառավարութեան գեմ խնդրեան պայքար մղելու ուղին: 1917 թիւ հուլիսի 2-ին Մտաւ համարձակութեան կեքեց Կերենովու հետ սակարկեան բանփոխութիւն ու գրողացիներին գեմ միտակց պայքար մղելու համար:

Ու կրթական ուսուցիւն խնդրեալութեանն մեղում ից խնդրեալ լիակատար կերպով աղաւթեցելու համար միտակց համար յեկան Աւերակեանի ու Ռուսաստանի բանփոխութեան ու գրողացիներին:

Ու կրթական մայրաքաղաքում՝ Կիւում Պետրոպոլսի յանձնարարի ապրտամբութեան մասին խնդրեան հոկտեմբերի 25-ին: Կիւնի բանփոխութեան անմիջապէս պայքարի պարս յեկան ժամանակավոր կառավարութեան գեմ: Հոկտեմբերի 27-ին բանփոխութեան ու գիւմփոխութիւն գեղաւթեանն Պորհրդի նիտում հաղմակեքութեց հեղափոխական կամիան (հեղիւմ) ապրտամբութեանը գեղաւթեցելու համար:

Կառավարութեանը Կիւում հաղաքեց յոնկերներ շոկատներ, հաղաքներ զորամասեր և շեխոյութեանը գաւաղ: Նրանց հրամանատարութեանը կատարում էր Կիւնի ապրտակում շքանի շտաբը: Շտաբի հրամանով, հոկտեմբերի 28-ին, յոնկերներն անտարակիւրեն շքանաւանցին Պորհրդի շեք և ձերքաւանցին հեղիւմի անդամներին:

Հեղիւմի անդամներին ապա մնաց միայն գիւմանցի բանփոխ Ռեզնի, իմանովը՝ եւ հաղաքեց յոնկերներն և կողմեց նոր հեղափոխական կամիան: Նոր հեղիւմը կաշ արեց Կիւնի

բանփոխութեան ու գիւմփոխութեան՝ ուղաւթեան համար Պորհրդի և զաւաղանէ հեղափոխական Պետրոպոլսը:

Բանփոխութեան ու գիւմփոխութեան պետք է գաւաղ գալին հոկտեմբերի 29-ին՝ միտակցեալ, լատ ապրտանցներ: Յերք Կիւնի վաղ յերեւա սակարկելը, ասում էլին յոնկերները բանփոխութեան ու գիւմփոխութեան, գեմ գերցել ք և դո՛ւրս յեկեց:

Կողմացիները իրենց անդերն էլին: Բանփոխութեանը շարունակում էլին գրաւելու կառավարական հիմնարկները և հարձակելու յոնկերական գործողներին վրա:

Մտաւ գաւաղ գալու համար ամեն ինչ ապրտանց էր: Կաւանակը յերեւա ժամանակ չեր յերեւում: Կերենովու՝ ժամանակ աղաւթը յոնկեց: Մալաւանկը ճախրում էր քաղաքի վրա: Այլ ապրտամբութեան աղաւթներն էր:

Կարծիր-գիւմփոխականներն ու գիւմփոխութեան անդերն հաղաք գեղ Պեղոքի ապրտը, վերանայ գաւաղում՝ էլին աղաւթացին ու գիւմանցը: Բոլշեիկներին կողմեց համար յեկա՞մ ասեմ մար հեւանին:

Հրաւարութեանը գեղաւթեցին Կիւնի յեւան ու Կերենովու գրեան յոնկերական գործողները և հարկաւորեցին քաղաք անձնատաւ լինել:

Յերք որ՝ հոկտեմբերի 29, 30 և 31-ին, շարունակեցին մարտը կարծիր-գիւմփոխականներին և յոնկերներին ու հաղաւթներին միջև: Կենտրոնական ապաւի զորքերն արդ որերին ապրտպանում էլին աղաւթ-գիւմփոխականներին:

Հոկտեմբերի 31-ին բանփոխութեանը հաղաւթեցին: Կողմանկան շքանի շտաբը Կիւնի վախում: Բայց արդ մոմենտին համար յեկաւ Ռուսան: Ողաւթելով կարծիր/գորքերի հաղաւթութեանց, վերանայ յերեւա որ մարտ էլին մղել, Մտաւ գաւաղանաւորեն հարձակեց Պորհրդի վրա և յոնկեանութեանը վերցրեց ից մնաց:

ԱՊՏԱՍԲՈՒԹՅՈՒՆԸ ԶԻԱՆՈՏՈՒՄ

Կենտրոնական ապաւի սակարկեան կաւաղանաւորեցել և բուրժուական կառավարութեանը էր:

Ամենուրեք, վերանայ հաղաւթ էր հեղափոխութեանը, Պետրենկաներն ու կարծարաններն անցել էլին ժողովրդի մնացը: Ռեզնիւսում գրեց գրեւորում էլին բուրժուականի մնացում:

Ամեն անգ, վերանայ հաղաւթանակել ից Պորհրդի շեք Պետրենկաներն:

նությունը, հողը խլվել եւ կալվածատերերից: Ուկրաինայում կալվածատերերն իրենց հողի տերն եյին մնացել:

Կենտրոնական ռազան պալքարում եւ բոլշևիկներն դեմ: Նա բոլշևիկներին բանտ եւ նետում: Ուկրաինայի բոլոր քաղաքներում Խորհուրդները ցրում եյին: Ռազան բանակ եւ կազմում Խորհրդային Ռուսաստանի դեմ կռվելու համար: Ռազան թուրքաւորում եւ կազակներին Ուկրաինայով անցնելու դեպի Դոն, վորտեղ գեներալներն սկսել եյին պատերազմել խորհրդային Ռուսաստանի դեմ:

Բայց Ռազան յերկար չդիմացավ: Ուկրաինական կալվածատերերի ու բուրժուազիայի դեմ վոտքի յեւան ուկրաինական բանվորներն ու դյուզայիները: Նրանց ողնության հասան հեղափոխական ջոկատները՝ Պետրոգրադից ու Մոսկվայից:

Կիեւում առաջինն ապստամբեցին զինանոցի բանվորները:

Զինանոցը մի մեծ ռազմական գործարան եւ: Գործարանում ուկրաինացի բանվորների հետ միասին աշխատում եյին մոսկվացի ու պետրոգրադցի շատ բանվորներ, վորոնց ցարական կառավարությունը աքսորել եւ մայրաքաղաքներից՝ հեղափոխական աշխատանքի պատճառով:

Զինանոցի բոլշևիկներին ղեկավարում եւ զինանոցի փակա-նագործ Անդրեյ Իվանովը: Նա բանվորների հետ միասին կռվում եւ բարիկադներում՝ Հոկտեմբերի որերին:

Զինանոցի բանվորների մյուս ղեկավարն եւ՝ բոլշևիկ, բո-ցաշունչ ագիտատոր՝ քսան տարեկան Ալեքսանդր Գորովիցը՝ Սաշան, ինչպես անվանում եյին նրան բանվորները:

Զինանոցը դարձավ բոլշևիզմի իսկական բերդը, և հակահեղափոխական Ռազան ամեն ջանք գործ դրեց, վորպեսզի զինա-նոցը փակի: 1918 թվի հունվարի 15-ին Ռազան փորձ կատարեց ածուխը դուրս կրել զինանոցից: Ի պատասխան դրան, բանվոր-ները զենքի դիմեցին:

Հունվարի ցուրտ, մառախլապատ այդ որը յերկու հազար բանվորներ վոտքի յեւան զինանոցը պաշտպանելու համար: Բանվորներին միացան Ռազայի ուկրաինական զնդերի միքանի գումարտակներ:

Կենտրոնական ռազան զինանոցի դեմ 20 հազար զինվոր հա-նեց: Կենտրոնական ռազայի ուկրաինական հակահեղափոխական մինիստր Պետլյուրայի անունով՝ զինվորները կոչվում եյին պետ-լյուրականներ: Զինանոցային ամեն մի զինվորի դեմ 10 պետ-

լյուրական եւ կանգնած: Պետլյուրականները միքանի անգամ զինանոցի վրա գրոհեցին, գործի դրին զրահակիրները, բայց բանվորները հաջողությամբ հետ եյին մղում և պաշտպանվում եյին:

Զինանոցայինները թույլ տվին պետլյուրականների հե-ծյալ ջոկատին մոտենալու մինչև յերկու հարյուր քայլի վրա, ապա գնդացրային կրակ բաց արին: Հեծյալ ջոկատը նահանջեց՝ դիակներ փռելով Ալեքսանդրյան փողոցի վրա:

Հունվարի 18-ի ամբողջ որը զինանոցը գնդակոծվում եւ պետլյուրականների հրետանու կողմից: Վիրավորվածներին վի-րակապելու գործը չեյին հասցնում:

Բանվորները կռվում եյին անձնվիրաբար: Կարմիր-գվար-դիականները հրաժարվում եյին հերթափոխներին զիջել իրենց տեղերը:

—Այժմ հանգստանալու ժամանակը չե,—ասում եյին մար-տիկները:

Յերբ յերկու թնդանոթի մոտ բանվոր-հրետավորները մեկը մյուսի հետևից սպանվեցին, թնդանոթների մոտ մնացած վեր-ջին զինանոցայինը շարունակում եւ գնդակոծել թշնամու մարտ-կոցը: Նա մի ժապավենը բռնում եւ ատամներով, մյուսը՝ ձեռ-քով, և կրակում եւ:

Հունվարի 18-ին Կիեւի բոլոր գործարաններն ու ֆաբրիկանե-րը միացան զինանոցայիններին: Քաղաքում ընդհանուր գործա-դուլ սկսվեց:

Ռազան փորձ արեց բանվորներին իր ձեռքը վերցնել խաբե-րայությամբ:

Պետլյուրական սպաների դեպուտացիան, սպիտակ դրոշակ բարձրացնելով, մոտեցավ զինանոցին:

—Ինչո՞ւ մենք յեղբայրական արյուն թափենք: Ընդհանուր լեզու կգտնենք,—ասաց սպան, դիմելով բանվորներին:—Հանձ-նեցեք զենքերը և ցրվեցեք ձեր տները, ձեզ վոչ վոք ձեռք չի տա:

—Դուք մեր յեղբայրները չեք,—պատասխանեցին զինանոցա-յինները:—Մենք հավաքվել ենք այստեղ վոչ նրա համար, վոր անձնատուր լինենք: Յած դրեք ձեր զենքերը և հանձնեցեք մեզ գեներալներին:

Հունվարի 19-ին պետլյուրականները բոլոր կողմերից չըր-ջապատեցին զինանոցը: Զինանոցայինների պարենը սպառվել եւ, փամփուռներն ու ռումբերը վերջանալու վրա եյին: Սաշա Գորո-

վիճել վորոշեց չընթացաւոյ պիտայութեաններն միմեկի գազանի տեսնել՝ դիմավորելու խորհրդային գործերին, վորոնք մոտենում էին Կիեվին։ Ստորերկրյա անցքերով Սալան գինեւոցից անցով գեղի Դեպքի տնիւր։ Բայց նրան չհաջողվեց կարմիրներին հանդիպել։ Սալան գետայութեանների մոտ գերի բնիւրով։ Եւ միտայ՝ ինչպէս հերոս, պաշտօնացած պիտայութեանների ձեռքով, շարասանելով միջ մի խոռոչ գինեւոցում թեղած գրութիւն մասին։

Խորհրդային գործերը, Դոնբասի շախմատները, Սալանի, Մուկոմայի, Պետրոպոլի լանդոնների շուկաները շարունակ ափսոսելու տվել էին մոտենում Կիեվին։

Զինանոցի պաշտպանները գիմացան մինչև վերջին փամփուշաբ։ Հունվարի 23-ին գինեւոցը լռեց։

Կատաղած պիտայութեանները ներխուժեցին ուժգնացող թեղած թերթը։ Միմեկից հատաւորներ։

Պետայութեան մի հառաւոր սպա, կարմիր շալվար հագնել, բրնձայեց։ Կիեւացորդներ, ուտո՛ւն։

Եւ գնաւորները մի քայլ առաջ յեկան։ Նրանց մի կողմ տարան և գնաւորները։ Մնացածներին հրամայեցին փախչել բարակ սաւցաշերտի վրայով։ Վայր բնկնողներին կոտորում էին թերթով։

Կիեւի փողոցներում պիտայութեանները բռնում էին մոտայութեան և ստիպում էին ձեռքերը վեր բարձրացնել։ Ափսոսելի մեջ կոշտակ ունեցողներին գնաւորները հայտնաբերում էին տեղեւորներ։

Բայց խորհրդային գործերն արդեն Կիեւ էին մտել։ Պետայութեաններին ճաղաքից դուրս քշեցին։ Կիեւից հեռու հեղափախությունը հաղթանակեց ստորոջ Ռեկոմիսայում։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿՈՐԱՍՍՈՒՄ

Դոնբասում բանվորներին ղեկավարում էր Կլիմենտ Յեֆրեմովիչ Վորոշիլովը։ Վորոշիլովը կյանքի դաժան դպրոց է անցել։ Լինելով յերկաթագույն պահակի վորդի, նա յոթ տարեկան հասակից սկսել է աշխատել։ Նա յեղել է փաթեթի հովիւ, ծառայել է նաեւ կուլակի մօտ իբրեւ բատրակ։ Իսկոյն է գնացել Միսի յերկու ձմեռ, բայց ինքը չափազանց շատ է աշխատել իր վրա։ Կարգում էր գրքեր, ուսումնասիրում էր հեղափոխութեան պատմությունը։ Տասնհինգ տարեկան հասակում նա գործարան մտավ և աշխատել արդեն յերկու տարուց հետո ընդ ափսոսելի իրեն քշեց։

Համարձակ և անկախ մարդ։ Ինչ-վոր մի վոստիկանական պրիտավ՝ գործարանում բռնեցքները սեղմած հարձակվեց իր մոտով անցնող Վորոշիլովի վրա։

— Այ աղա, դու ինչո՞ւ չես բարեւում։

Վորոշիլովը ծիծաղեց նրա յերեսին։ Կատաղած վոստիկանը նրան կարցեր նստեցրեց։

1903 թվից Վորոշիլովը բուլեւի ղարձալ։ 1905 թվի հեղափոխութեան ժամանակ Վորոշիլովը կանգնած էր Լուգանսկի բանվորների դյուխ՝ Դոնբասում։ Վորոշիլովը կազմակերպում էր կարմիր դվարդիայի շուկաներ, ղենք էր հայթայթում, բանվորներին կրակել էր սովորեցնում։ 1905 թվի հուլիսին վոստիկանությունը Վորոշիլովին ձերբակալեց, բայց ղեկումբներին բանվորների հսկայական բազմությունը մոտեցավ բանտին, ազատեց իր ղեկավարին և կամերայից նրան ձեռքերի վրա ուղղակի միտինգ բերեց։ Վոստիկանությունը դրանից հետո շատ անգամ և տինգ բերեց։ Վոստիկանությունը հեղափոխականին։ Բայց ձերբակալել և աքսորել յերիտասարդ հեղափոխականին։ Բայց վոստիկանութեան հետապնդումները Վորոշիլովին միայն կոտորում էին։ Նա շատ անգամ և փախել բանտից և նորից մտել է բանվորների մեջ հաստատակամ ու համարձակ։ 1917 թվի հեղափոխութեան ժամանակ Կլիմենտ Յեֆրեմովիչը նորից Լուգանսկում և։ Բանվորները խանդավառութեամբ դիմավորեցին իրենց ղեկավարին։

Լուգանսկի խորհուրդը Վորոշիլովի ղեկավարութեամբ մենչևիկներից ազատվեց։ Վորոշիլովը Լուգանսկում կազմակերպեց «Донецкий пролетарий» թերթը։ Թերթը բանվորների մեջ մեծ ազդեցություն էր վայելում։ Նա կոչ էր անում ամբողջ իշխանությունը հանձնելու խորհուրդների ձեռքը և պայքարելու ժամանակավոր կառավարութեան դեմ։ Խորհուրդ հարցնելու և դանդաղ տալու համար Վորոշիլովի մոտ՝ Լուգանսկ էին գալիս բանվորները Դոնբասի հանքարաններից ու շախմատից, դյուլացիները՝ շրջակա գյուղերից։

Հուլիսի սկզբներին Լուգանսկի բանվորները ցույցի դուրս յեկան։ Ցույցի ժամանակ պեղք է հանդես գար Վորոշիլովը։ Մենչևիկները վորոշեցին միտինգը վիժեցնել և կազակներ կանչեցին։ Յերբ Վորոշիլովն սկսեց խոսել, մենչևիկները ղեկաված կազակներին ներկայությունից համարձակություն ստանալով, աղմկում էին, վորպեսզի նրա խոսքերը խեղդեն։ Բանվորները նրանց հարկադրեցին լռել։ Կազակները մենչևիկներին պաշտպան կանգ-

ներքին: Այն ժամանակ Վորոշիլովն ամբիոնից իջավ և շարժվեց կաղապներին վրա: Նրա հետևից նետվեցին բանվորները: Կաղապները բանվորների համերաշխ գրոհին չդիմացան և հետ քաշվեցին:

Ոգոստոսին Վորոշիլովն ընտրվեց Լուգանսկի քաղաքային գումայի նախագահ:

Ոգոստոսի վերջերին Դոնի առաժան Կալեդինը վորոշեց ոգնել գններով Կոնսիլովին՝ իշխանությունը դրավելու գործում: Ամբողջ Լուգանսկը գինվորական ճամբարի վերածվեց: Բանվորները գինվեցին և դուրս յեկան կռվելու՝ Դոնում գտնվող կոռնիլովյան հովանավորյալի—Կալեդինի դեմ:

Լուգանսկում դեռ 1917 թվի սեպտեմբերին ամբողջ իշխանությունն անցավ Խորհուրդների ձեռքը: Դաստիարակվելով բոլշևիկյան կուսակցության խոշորագույն գործչի—Վորոշիլովի կողմից, Լուգանսկի բանվորներն ոգնեցին ուկրաինական բանվորներին ու դուրապցիներին՝ հաղթելու Կենտրոնական ռազային:

ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԵՆՈՒՄԻՍԻԱՅՈՒՄ

Ամբողջ Բելուռուսիայով, Պինսկից մինչև Դվինսկ, անցնում էր ռազմաճակատը: Այդտեղ յերեք բանակ էր կանգնած: Բելուռուսիայի բոլշևիկները շատ ժամանակ էյին հատկացնում գինվորների քաղաքական դաստիարակությանը: Բանակի մեջ տարվելիք աշխատանքը հանձնարարված էր հին բոլշևիկներին:

Յարական բանտից փախուստ տալուց հետո Մինսկում, Միխայլով աղբանման տակ, աշխատում էր Միխայիլ Վասիլյևիչ Ֆրունզեն:

Ֆրունզեն ծնվել է Միջին Ասիայում: Մանուկ հասակից նա շատ անգամ էր տեսել ցարական չինովնիկների վայրենի դատառտանն ուղբեկների հետ և վաղուց սկսել էր ատել վոստրիկանությանը: 1904 թվին նա արդեն բոլշևիկյան կուսակցության անդամ էր: 1905 թվի դարնանը, հեղափոխության ժամանակ, կուսակցությունը Ֆրունզեյին ուղարկեց Իվանովո-Վոդնեսենսկ: Յերիտասարդ հեղափոխականը միանգամից ցույց տվեց բացառիկ համարձակություն և ճարպիկություն: Պետք էր բանվորներին ուղղված թուլցիկ բաց թողնել: Տպագրելու վոչ մի տեղ չկար: Ֆրունզեն մի խումբ բանվորների հետ Շույա քաղաքում, ցերեկով, վոստրիկանության աչքերի առաջ, տպարանը դրավեց և թուլցիկը

աղաղից: Իվանովովի ռալոնում Ֆրունզեն կաղմակերպեց մի բանի մարտական ջոկատներ:

1907 թվին վոստրիկանությունը Ֆրունզեյին ձերբակալեց: 15 հազար բանվորներ բանտի մոտ յեկան և պահանջում էյին ազատել ընկեր Արսենիին. ընդհատակում այդպես էյին անվանում Ֆրունզեյին: Դատարանը Ֆրունզեյին դատապարտեց յերկարամյա տաժանակիր աշխատանքի: Ֆրունզեն բանտից փախավ: Նրան բռնեցին և դատապարտեցին մահապատժի: Ֆրունզեն նորից փախավ:

1917 թվին Ֆրունզեն և Մինսկի մյուս բոլշևիկները, չըջելով ամբողջ ռազմաճակատը, բացատրում էյին գինվորներին, թե ինչու ժամանակավոր կառավարությունը շարունակում է Նիկոլայ ցարի սկսած պատերազմը: Զինվորները շատ լավ մտքները պահեցին բոլշևիկների խոսքը: Յերբ 1917 թվի հունիսին ժամանակավոր կառավարությունը հարձակում սկսեց արևմտյան ռազմաճակատում, հարյուրավոր հեղափոխականորեն տրամադրված գինվորներ հրաժարվեցին այդ հրամանը կատարելուց: Նըրանք բոլորը ձերբակալվեցին: Նրանց մեծ մասը Մինսկի բանտն ընկավ: Բոլշևիկները բանտում էլ շարունակում էյին իրենց հեղափոխական աշխատանքը: Բանտարկված գինվորներից նրանք մի գունդ կաղմակերպեցին: Բանտում գինվորները բաժանված էյին վաշտերի:

Հոկտեմբերի 25-ին Մինսկում իմացան Պետրոգրադի ապստամբության մասին: Մինսկի բոլշևիկյան խորհուրդն իրեն իշխանություն հայտարարեց: Բոլոր հիմնարկները բոլշևիկ կոմիտեներ ուղարկվեցին: Բանտից ազատեցին այն գինվորներին, վորոնցից գունդ էր կաղմակերպված: Նրան կոչեցին՝ «Մինսկի խորհրդի անվան առաջին հեղափոխական գունդ»:

Բայց ռազմաճակատի հրամանատարը կաղակների զորամասեր կանչեց՝ Խորհուրդը տապալելու համար: Մինսկի խորհուրդը պահպանում էյին միայն հեղափոխական գունդը և բանվորական Կարմիր գվարդիայի ջոկատը: Այդ քիչ էր: Հոկտեմբերի 28-ին մի խումբ բոլշևիկներ գաղտնի կերպով ռազմաճակատ գնացին Մինսկի խորհրդի համար ոգնություն կաղմակերպելու նպատակով: Նոյեմբերի 1-ին Մինսկին մոտեցան Լենինի անվան զրահապատ գնացքը և սիբերիյան 60-րդ հրաձիգ գունդը: Այժմ ուժը Խորհրդի կողմն էր:

Նոյեմբերի 2-ին խորհրդային իշխանությունը Մինսկում

արդեն ամուր կերպով հաստատուեց: Հարկավոր էր ամենից առաջ
ողնել Պետրոգրադի բոլշեիկներին: Գեներալները մտադիր էյին
ռազմաճակատից զորք ուղարկել Պետրոգրադի և Մոսկվայի բու-
շեիկներին դեմ: Չորքերը պետք է անցնէյին Բելոռուսիայի Գո-
մել, Որշա և Վիտեբսկ քաղաքներով: Այդ զորամասերին հեղա-
փոխութեան կենտրոնները՝ Պետրոգրադ և Մոսկվա բաց չթող-
նէին այդ քաղաքների բոլշեիկների դիտաւոր խնդիրներից մեկն
էր:

Իմպերիալիստական պատերազմի դեմ պայքար մղելու համար, մի քանի հարյուր պուտիլովյան բանվորների թվում արձակված լինելով գործարանից, Յեթովն ուղարկվել էր բանակ՝ պահեստի գումարտակը։ Պուտիլովյիները գումարտակում գործադուլ էլին սարքել — պարապմունքի դուրս չեյին յեկել և մնացած զինվորներին համոզել էյին մնալ գորանոցում։ Գումարտակն անմիջապես լուծել էյին, իսկ գործադուլն սկսողներին՝ Յեթովի հետ միասին, ռազմա-տափանակրային բանտի պատժական գումարտակն էյին գցել։ Վախենալով հեղափոխականորեն տրամադրված զինվորներին ռազմաճակատ ուղարկելուց, սպաները նրանց փոխադրել էյին ապաշարքային ղորախումբը։ Փոխադրվածների փոխադրել էյին ապաշարքային ղորախումբը։ Հրամարտարի սպա-վորը քիչ էր մնում վերջանալ գորախումբի հրամանատարի սպա-նությամբ։ 1916 թվին ղորախումբ յեկալ հրետանային արհես-տանոցների պետը։ Նրան հարկավոր էյին տոկարներ և փականա-գործներ։ Այլ բանվորների հետ միասին՝ վերցրին նաև Յեթովին։ Սչխուլժ, յեռանդուն Յեթովը 1917 թվի հեղափոխության հենց սկզբից գլխովին նվիրվեց կազմակերպական աշխատանքի։ Յեթովը կազմակերպեց Կարմիր գվարդիա, անձամբ ընտրում էր ժառանգիցներին, անձամբ սովորեցնում էր նրանց և զենք էր հայթայթում։ Պետրոգրադի ապստամբությունից հետո Վի-տեբոլի ռազմահեղափոխական կոմիտեն վոչ մի ջոկատ բաց չէր տեբոլի ժամանակավոր կառավարությանն ոգնության գնալու թողնում ժամանակավոր կառավարությանն ոգնության գնալու համար։ Նոյեմբերի 1-ին Վիտեբոլում զինաթափ արվեց կազա-կական մի գունդ, վորն շտապում էր ոգնության հասնել Կերեն-սկուն։

աի բուլլեիկներն ամենասիրելի ղեկավարներն մեկը: Այդ համա-
գումարին ներկա էյին բուլլեիկների կուսակցութեան Կենտրոնա-
կան Կոմիտեյի ներկայացուցիչները—ընկերներ Որջոնիկիձեն և
Վ. Երզնկացի:

Նրանք վողջունեցին Բելուուսիայի բանվորներին, ղինվորնե-
րին ու գյուղացիներին՝ բուլլեիկներին, Պետրոգրադի բանվորներին
ու Պետրոգրադի կայապետի կողմից:

Համագումարը Բելուուսիայի հայտարարեց խորհրդային:

* * *

Պոլովոյեյում հեղափոխական պայքարը ղեկավարում էր
Վալերիան Վլադիմիրովիչ Կուլբիշևը: Կուլբիշևը ծնվել է 1888
թվին: Նա հեղափոխական աշխատանքն սկսել է դեռ տասնյո-
թամյա պատանի հասակում: Տասնինը տարեկան հասակում նրան
արգեն յարական դատարանը դատել էր հեղափոխութեանը մաս-
նակցելու համար: Դրանից հետո Կուլբիշևին աքսորեցին Սի-
բիրի: Նա աքսորից փախավ Պետերբուրգ, իսկ այնտեղից պատ-
րաստվում էր մեկնել արտասահման: Ընկերները նրա համար ար-
տասահմանյան անցագիր ճարեցին: Մեկնելուց մի քանի ժամ ա-
ռաջ նա իմացավ, Վոր մի ընկերոջ մահացապատիժ է սպառնում:
Այդ ընկերոջը փրկելու միակ միջոցը արտասահման ուղարկելն էր:
Կուլբիշևը, առանց մի րոպե տատանվելու, դուրս հանեց անցագիրը
և տվեց ընկերոջը: Այդպես անձնագրով, հեղափոխութեան գործի
համար իրեն զոհաբերելու պատրաստ մնաց Կուլբիշևը իր ամբողջ
կյանքում: Պատերազմի ժամանակ Կուլբիշևն աշխատում էր Սա-
մարայի խողովակային գործարանում: Յարական լրտեսները
Կուլբիշևին գտան, և նա աքսորվեց տաթանակիր աշխատանքի:
Փետրվարյան հեղափոխութեանից հետո Կուլբիշևը վերադարձավ
Մամարա: Կուլբիշևը պրոլետարական հեղափոխութեան կողմա-
կերպիչը յեղավ Մամարայում: Այդ քաղաքն այժմ կրում է նրա
փառապանծ անունը:

ԽՈՐՀՈՒՐԳՆԵՐԻ ՀԱՂԹԱՆԱԿԸ ՈՒՐԱԼՈՒՄ

Պետրոգրադում տեղի ունեցած գեպերի առաջին լուրերը Ու-
րալում ստացվեցին լույս հոկտեմբերի 26-ի գիշերը: Յեկատերին-
բուրգի (այժմ Սվերդլովսկ) և Ուրալի մյուս շրջանների բանվոր-
ները խնդութեամբ ընդունեցին այդ լուրը, վորին սպասում էյին
յերկար ժամանակ: Հոկտեմբերի 26-ի կեսօրից մոտ Պիտերի

գեպերի մասին արդեն իմացավ ամբողջ քաղաքը: Բանվորները
գործարաններից դնում էյին ուղղակի գեպի բուլլեիկյան կուսակ-
ցութեան կոմիտեները և շտապում էյին իմանալ մանրամասնու-
թյուններն այն բանի մասին, թե Պետրոգրադի բանվորներն իշ-
խանությունն ինչպես են վերցրել իրենց ձեռքը:

Հոկտեմբերի 26-ի յերեկոյան քաղաքային թատրոնում գու-
մարվեց Յեկատերինբուրգի խորհուրդը: Թատրոնում շարժվելու
տեղ չկար: Հսկայական բազմութեան էր կանգնած թատրոնի
մուտքի առաջ: Այդ ժամանակ հեռագիր ստացվեց Պետրոգրա-
դից՝ Ձմեռային պալատի գրասենյակի և ժամանակավոր կառա-
վարութեան բանտարկութեան մասին:

Լուրը գիմավորեցին վորտալից ծափահարութեանը:
Փողոցում լսվում էյին «ուտ» բացականչութեաններ: Մինչև
ուշ գիշեր չէյին ցրվում տները, չէր ցրվում բանվորների հուզ-
ված, ուրախ բազմութեանը: Հաջորդ օրը մարդային խորհուր-
դը, վորը ղեկավարում էյին բուլլեիկները, հայտարարեց իրեն
Ուրալի միակ իշխանութեան:

Ժամանակավոր կառավարութեան կոմիտեը պաշտոնից հե-
ռացվեց: Բանվորները դարձան քաղաքի ու մարզի տերը:

Ուրալը բանվորական խոշոր կենտրոն է: Նա ամբողջովին
ծածկված է գործարանների շուրջը ցրված են բան-
գյուղերն ու շենքերը: Գյուղացիները սերտորեն կապված են բան-
վորական բնակչութեան հետ: Բանվորների միջոցով բուլլեիկներն
ամուր կապ հաստատեցին աշխատավոր գյուղացիութեան հետ:
Ձինվորները նույնպես դնում էյին բուլլեիկների կուսակցութեան
հետևից: Ուրալում տեղական խորհուրդների մեծամասնութեանը
հետևից: Ուրալի բուլլեիկներին մեծ
գտնվոյժ էր բուլլեիկների ձեռքին: Ուրալի բուլլեիկներին մեծ
աջակցութեան ցույց տվեց Ուրալի հին աշխատող, Լենինի ու
Ստալինի ամենամոտ ղինակից, Համառուսական ԿԳԿ-ի առաջին
նախագահ, բուլլեիկների կուսակցութեան ակամավոր ղեկավար-
ներից մեկը—Յակով Միխայլովիչ Սվերդլովը:

Ուրալում աշխատում էր Լենինգրադի բուլլեիկների աշխատանքի
գեպերը՝ Անդրեյ Ալեքսանդրովիչ Ժդանովը:

Ժդանովը ծնվել է 1896 թվին: Տասնինը տարեկան պատանի
հասակում նա մտավ բուլլեիկյան կուսակցութեան մեջ: Տվերում
ընդհատակյա աշխատանք էր կատարում: Իմպերիալիստական
պատերազմի ժամանակ ռազմաճակատումն էր: 1917 թվին Ժդա-
նովն այն գնդի հետ, վորտեղ նա ծառայում էր, ընկավ Ուրալ՝

Պերսի նահանգի Շադրինսկ քաղաքը: Այդտեղ ժողանովը յետո՛ւն դործունեյություն ծախալեց. կապ հաստատեց տեղական տեքստիլ Փաբրիկաների բանվորներին ու յերկաթուղայինների հետ, ստեղծեց բոլշևիկյան կազմակերպություն: Նա ամեն ոք հանդես եր դալիս բանվորական ժողովներում ու միտինգներում, բացատրում եր բոլշևիկյան լոզունգները, մերկացնում եր տեղական եսերական առաջնորդներին: Բանվորներն ու զինվորները ճանաչում և հարգում էյին ժողանովին: Շուտով նրան ընտրեցին բոլշևիկների կուսակցության կոմիտեյի նախագահ: Ժողանովի ղեկավարությամբ բոլշևիկները թափանցեցին նաև չրջակա գյուղերը: Այնտեղ նույնպես կազմակերպվեցին բոլշևիկյան բջիջներ: Խորհուրդներն անցան բոլշևիկների ձեռքը:

Խորհուրդներն իշխանությունը գրավեցին առանց կռիվ: Բայց Չելյաբինսկում բոլշևիկներն ստիպված յեղան համառ զինված կռիվ մղել ատաման Դուտովի բանդաների դեմ: Չելյաբինսկից վոչ հեռու դանվում է Տրոիցկ քաղաքը: Այնտեղ իշխանությունը դանվում եր հակահեղափոխական քաղաքային դումայի ձեռքում: Աջակցություն դանելով կազակների կողմից, քաղաքում գլուխ բարձրացրին մենշևիկներն ու եսերները:

Բոլշևիկների կողմն էյին զինված բանվորներն ու զինվորները, բայց նրանք չունեյին կայուն և վճռական ղեկավարներ: Տեղական Խորհուրդը ղեջումներ արեց դուտովականներին: Խորհուրդը համաձայնվեց իշխանությունը հանձնել քաղաքային դումային և զինաթափ անել Կարմիր գվարդիան: Քաղաքում հաստատվեցին դուտովցիները: Բոլշևիկներն ընդհատակյա աշխատանքի անցան:

Այդ ժամանակ Չելյաբինսկի բանվորները, ողնության համար, զիմեցին կենտրոն: Լենինի անձնական հրամանով Պետրոգրադից Չելյաբինսկ ուղարկվեց հրաձիգների ու նավաստիների մի հատուկ ջոկատ: Սամարայից մի ջոկատ յեկավ ընկ. Կուլբիշևի ցուցումով: Ջոկատն ողնեց Չելյաբինսկի բանվորներին՝ ջախջախելու դուտովականներին և քաղաքում վերականգնելու խորհրդային իշխանությունը:

Շուտով նավաստիների ու հրաձիգների ջոկատը վերցրեց կազակական հակահեղափոխության կենտրոն՝ Տրոիցկ քաղաքը: Խորհրդային իշխանությունն Ուրալում առաջին հաղթանակը տարավ թշնամու դեմ:

Միջին Ասիայի ժողովուրդները խսկոյն չիմացան Նիկոլայ Ռոմանովին տապալելու մասին: Յարական նահանգապետը Պետրոգրադից ստացված հեռագիրը պահեց: Բայց հեռագրիչներն արտագրեցին հեռագիրը և զաղտնի կերպով հանձնեցին Տաշքենդի բանվորներին:

Մարտի 2-ին Տաշքենդի յերկաթուղայինները կազմակերպեցին բանվորների ղեկավարանների Խորհուրդ: Տաշքենդի որինակով նույնպես Խորհուրդներ ստեղծվեցին բոլոր քաղաքներում: Վերջապես, Պետրոգրադում տեղի ունեցած Փետրվարյան հեղափոխության լուրը տարածվեց ամբողջ Միջին Ասիայում:

Չկա այլևս «սպիտակ ցարը», նշանակում է՝ կվերջանա՞ մեր ստրկությունը, — մտածում էյին ուղրեկ, տաջիկ, թուրքմեն աշխատավորները:

Բայց նրանց ուրախությունը կարճատե յեղավ: Բուրժուական ժամանակավոր կառավարությունը շարունակում եր ցարի դործը: Թուրքեստանն առաջվա նման մնաց վորպես գաղութ: Նրա քաղաքներում և ղչլաղներում տիրակալում էյին հին չինովնիկները: Միայն թե այժմ նրանք հրամաններ էյին տալիս ժամանակավոր կառավարության անունից — ահա և ամբողջ տարրեկությունը: Մենշևիկներն ու եսերները պաշտպանում էյին չինովնիկներին:

Միջին Ասիայում բանվոր քիչ կար: Բոլշևիկներն աշխատավորներին բացատրում էյին, վոր չինովնիկները, մոլլաներն ու բեկերը ազատություն չեն տա, վոր աշխատավորները պետք է իրենք կազմակերպվեն:

1917 թվի ապրիլին Սամարղանդում ստեղծվեց մուսուլման աշխատավորների Խորհուրդը: Տաշքենդում առաջ յեկտն մուսուլմանական բանվորների՝ կաշեգործների ու կառուցողների միություններ: Այդ Խորհուրդների գլուխ էյին կանգնած բանվորներն ու չքավորները, վորոնք ցարի կողմից բանակ էյին վերցված դեռ 1916 թվին: Նրանց մի մասը փախել եր Ռուսաստանից, իսկ մյուս մասը տուն եր ուղարկված հիվանդության պատճառով:

Միջին Ասիայի աշխատավորները չուտով հափքցան, թե ով է իրենց բարեկամը և ով է թշնամին, և օկսեցին պաշտպանել բոլշևիկներին:

Բուլղերիկները հաջորդութեամբ ինքնաշարժաբար փախան իրենց տներէն: Պետրոգրադ՝ Կերենսկուն հեռագրեր ուղարկեցին: Իշխանութեանները հայտնում էին, վոր բուլղերիկները գրավել են Տաշքենդ քաղաքը, վոր իբր թե մուսուլմանները մորթում են ուսմանը: Կերենսկին հրամայեց զորքեր ուղարկել Տաշքենդ: Ռեզերվիւմը ջոկատի հրամանատարն էր գեներալ Կորովնիչէնկոն:

Սեպտեմբերին սլափիչ ջոկատը կանգնեց Տաշքենդից վոչ հեռու: Չինտորները շարժեցին դեպի քաղաք՝ յերթի կարգով և գրավեցին կայարանը: Կայարանում գտնուող թուրքներն էր, չոգեբարչերը կանգնած էին, արհեստանոցները չէին աշխատում: Բազմաթիւ բուլղերիկները գործադուլ էին հայտարարել:

Գեներալ Կորովնիչէնկոն իր աղյուստանոթի միջոցով հրաման տվեց, վորպէսզի 24 ժամում խլվեն զենքերը և ձերբակալվեն Խորհրդի գործկոմի բոլոր անդամները:

— Բայց ի՞նչ հաղորդեմ գեներալին, — անհամբեր հարցրեց աղյուստանոթը գործկոմի նախագահին:

— Հաղորդեցեք գեներալին, վոր նրա հրամանը մենք յերեկոյան կղեկուցենք մեր իշխանութեան որդանին՝ Բանտորների ու դիմաւորների դեպուտատները Տաշքենդի խորհրդին:

— Յեա կարո՞ղ եմ այդ նիստին ներկա լինել և հանդէս գալ գեներալի անունից:

— Յեկե՛ք յերեկոյան, մենք ձեզ խոսք կտանք...

Յերեկոյան բացվեց Տաշքենդի խորհրդի նիստը: Դահլիճը լեփ-լեցուն էր, բոլորը սպասում էին... Սմբիոն բարձրացավ գեներալի աղյուստանոթի և սկսեց ճառը: Դահլիճում աղմուկ լըսվեց: Մի խումբ դիմաւորներ անցնում էին դեպի ստրիտը: Նրանցից մեկը հեռացրեց աղյուստանոթին, գրավեց նրա տեղը և հաստատուն կերպով հայտարարեց.

— Մենք սպառնալովորներ ենք Պենդայի հեծելազորային բրիգադայից, վորն աշտոր առաւելոյան ժամանել և աշտեղ՝ գեներալ Կորովնիչէնկոյի հետ... Յեա հայտարարում եմ, վոր գեներալ Կորովնիչէնկոն մեզ խաբել է: Մեզ ասում էին, թե Տաշքենդը գրավել են բանդիտները: Այս արդեն յերկրորդ անգամն է, վոր մեզ այդպէս խաբում են, և մենք՝ Պենդայի հեծյալ բրիգադան, յերկրորդ անգամ հրաժարվում ենք զուրս գալու ընկերներ բուլղերիկներին դեմ:

Չինտորի խոսքերը գիտաւորեցին բուն ծափահարութեամբ ներքով:

Գեներալը հասկացավ, վոր ուժով վոչինչ չի կարելի անել, սկսեց խորամանկութեամբ բանեցնել: Նա հայտարարեց, վոր Տաշքենդում ամեն ինչ խաղաղ է, դրա համար էլ հեծյալ բրիգադան կարելի չէ քաղաքից հեռու ուղարկել: Հեծելազորայինները պատասխանեցին, վոր կգնան միայն Խորհրդի թուլութեամբ: Գեներալը դիմեց Խորհրդին:

Թուրքեստանը սեփական հաց չունի: Հացը բերում էին Խուստտանից: Բրիգադային հարկավոր էր կերակրել, իսկ հացը չէր բաւականացնում նույնիսկ իրենց՝ բանտորների համար: Կամա-ակամա հարկ յեղավ համաձայնել, վոր բրիգադան մեկնի: Բուլղերիկները ուժը պահպանեց, իսկ գեներալի մոտ մնում էին կազակներն ու գրահակիրները: Գեներալը հրամայեց դիմաւորական աշխատանքները, վորոնք պաշտպանում էին բուլղերիկներին:

Հոկտեմբերի 19-ի ուշ գիշերին գրահակիրները, յունկերների ու կազակների ջոկատի հետ, շրջապատեցին հրետանային զորանոցը: Գնդացիները կրակ բաց արին: Գնդակները ծակեցին պատերն ու պատահանները: Յունկերներն ու կազակները ներխուժեցին զորանոցը և հրետաւորներին դիմաւորեցին:

Տաշքենդի բուլղերիկներն իրենց ներկայացուցիչներին գաղանի կերպով ուղարկեցին Սամարղանդ, Բուխարա, Կոկանդ և ուրիշ անհրաժեշտ և դուրս գալ բարձուական կառավարութեան դեմ: Սկսեցին գինեկ յերկաթուղային բանտորներին, ուզեցին բանտորներին: Ապստամբութեանը ղեկավարելու համար հեղկոմ ընտրեցին:

Հոկտեմբերի 28-ին, նախկին ինտենդանտի տան աջու խորքում գտնուող մի խրճիթում, գումարովեց հեղկոմի գաղանի նիստը: Պետրոգրադի ապստամբութեան մասին արդեն գիտեցին, — պետք էր շտապել: Նիստին ներկա յեր կենտրոնից հենց նոր յեկած մի սպա: Նա իրեն բուլղերիկ էր անվանում: Նրան հանձնարարեցին ուրվաղծել ապստամբութեան պլանը: Հաշվեցին ուժերը: Նշեցին, թե ո՞վ և վո՞րտեղից և սկսելու: Յերեկոյան ծրվեցին:

Սպան պրոփակատոր զուրս յեկավ և, նիստից ուղղակի գնալով գեներալ Կորովնիչէնկոյի մոտ, ղեկուցեց բուլղերիկյան պլանի մասին: Գեներալն շտապ կարգով զորք կանչեց: Գիշերը յունկերներն ու կազակները շրջապատեցին բանտորների դեպուտատ-

ների Խորհուրդը և ձերբակալեցին հեղինակ անդամներին: Հենց վոր բուլչեիկներին բանա ուղարկեցին, Խորհրդի յերկաթուղային պատգամավորները նետվեցին դեպի արհեստանոցները: Հենց տաղնապի չչալը: Միքանի ժամից հալաբվեցին ամբի քան յերեք հազար զինված բանվորներ:

Յուսկերներն ու կադակները դրավել էյին Տաշքենդի բերդը և ալմադից դնդակոծում էյին բանվորական ուսյոնները: Քաղաքում չըջում էյին դրահակիրները և դնդալներնեից դնդակոծում էյին աշխատավորների տները: Բանվորներն սկսեցին կոբտել ծառերը և դրանցով փակել փողոցները: Բարձրացան բարեկազմներ: Զրահակիրները փակի տակ ընկան: Առանձին համարձակ բանվորներ սողում էյին դեպի դրահակիրները և նրանց վրա նռնակներ էյին նետում: Զրահակիրները շարքից դուրս էյին գալիս:

Գրեթե չորս օր տեկց ճակատամարտը: Քաղաքում վորոտում էյին թնդանոթները և լսվում էյին դնդալներնեի ու հրացանների անընդհատ արաքոցները: Բուլչեիկներն ամուր գործովից ստացան. նրանց մոտ յեկան ուղբեկ բանվորներն ու աշխատավորները: Կոխների ամենայնուհեմ չըջանում լուր ստացվեց, վոր Պետրոգրադում հաղթել է պրոլետարական հեղափոխությունը: Այդ բանը միանգամից արամադրությունը բարձրացրեց: Հոկտեմբերի 31-ին, վերջապես, հակահեղափոխությունը խորտակվեց: Հեղինակ անդամները բանաից ազատվեցին: Նոյեմբերի 1-ը համարվում է բուլչեիկյան լիակատար հաղթանակի օր Տաշքենդում: Տաշքենդից հետո խորհրդային իշխանությունը հաղթանակեց ամբողջ Միջին Ասիայում:

ՊԱՅՔԱՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ԱՆԴՐԿՈՎԱՍՏՈՒՄ

Աղբրեջանի մայրաքաղաք Բաքվում հոկտեմբերի 15-ին, Պետրոգրադի հեղափոխությունից քիչ առաջ, բանվորները պահանջեցին իշխանությունը հանձնել Խորհուրդների ձեռքը: 1917 թվի նոյեմբերի 2-ին Բաքվի Խորհուրդն իրեն բարձրագույն իշխանություն հայտարարեց Բաքվում և Բաքվի նավթարդյունաբերական ուսյոնում: Բայց Աղբրեջանի դյուղերում, Հայաստանում և Վրաստանում պահպանվեցին բուրժուական նացիոնալիստները՝ աղբրեջանական մուսավաթիստները, հայկական դաշնակները, վրացական նացիոնալ-մենչեիկները:

Բաքվի բուլչեիկներին ղեկավարն էր Մտեփան Շահումյանը: Մտեփան Գևորգի Շահումյանը ծնվել է 1878 թվին Թիֆլիսում:

սում: Պատանեկական տարիներին նա մասնակցում էր հեղափոխական ուսանողական կազմակերպություններին: 1903 թվին Շահումյանը բուլչեիկ է դառնում: Շահումյանը յերկաթ տարիներ, ընկեր Ստալինի հետ միասին և նրա ղեկավարությամբ, աշխատում էր Բաքվի և Անդրկովկասի բանվորների մեջ: Նա յեղել է բանվորական շարժման տաղանդավոր կազմակերպիչ: Բաքվի բանվորները ճանաչում և սիրում էյին Շահումյանին: 1917 թվի Փետրվարյան հեղափոխության հենց առաջին օրերին բանվորները Շահումյանին, նրա բացակայության, այն ժամանակ, յերբ նա վերադառնում էր աքսորից, ընտրեցին Բաքվի առաջին Խորհրդի նախագահ: Բաքու գալուց հետո Շահումյանը վճռական պայքար է մղում բուրժուա-նացիոնալիստական կուսակցությունների դեմ՝ Բաքվում և Անդրկովկասում խորհրդային իշխանություն ստեղծելու և ամրացնելու համար: Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխության հաղթանակից հետո Լենինն ու Մտեփան Շահումյանին նշանակեցին Կովկասի գործերի արտակարգ կոմիսար:

Անդրկովկասը չափազանց բազմազգ կազմ ունի: Վրացիները, ռուսները, հայերն ու թյուրքերը, աղբրեջանական թյուրքերը, աբխազները կազմում էյին Անդրկովկասի յոթ միլիոն բնակչությունը: Առանձին ազգությունների միջև ժողովրդի թշնամիները հրահրում էյին ազգային յերկպառակություն, վորպեսզի բարձրում էյին ազգային յերկպառակություն և նրանց հետո պահեն հեմնչված ազգություններին անջատեն և նրանց հետո պահեն հեմնչված ազգությունները մասնակցելուց: Բացի դրանից, Անդրկովկասը, բացառությամբ Բաքվի, հետամնաց մարդ էր: Հայաստանում, Վրաստանում և Աղբրեջանում՝ վրացական կնյազներն ու թաթարական բեկերը տիրում էյին հսկայական կալվածքների: Կալվածատերերը գյուղացիներին պինդ պահում էյին իրենց ձեռքում: Անդրկովկասում, բացի Բաքվից, բանվորներ քիչ կային: Ահա թե ինչու հարուստ դասակարգերի համար հեշտ էր իշխանությունը ժամանակավորապես իրենց ձեռքում պահելը:

Յերբ Ռուսաստանում ծավալվեց պրոլետարական Մեծ հեղափոխությունը, հարուստ դասակարգերը հասկացան, վոր Խորհուրդները կործանում են բերում իրենց: Բոլոր բուրժուա-նացիոնալիստական կուսակցությունները միացան և դուրս յեկան խորհրդային իշխանության դեմ: Թիֆլիսում, Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո, իսկույն սկսեցին բուլչեիկներին ձերբակալել: 1917 թվի նոյեմբերի 29-ին Թիֆլիսի մենչեիկները

գրադեցին գինանոցը: Այդ մեծ պարտությունն էր. բոլշևիկները մնացին առանց գենքի: Բայց բոլշևիկները հույս ունեյին, Վոբրանսին ողնության կհասնի:

Ամբողջ Անդրկովկասով՝ Սև ծովից մինչև Իրանի սահմանը, անցնում էր Կովկասյան ռազմաճակատը: Այդ ռազմաճակատում բանակը կոչվում էր Գերմանիայի ու Ավստրո-Հունգարիայի դաշնակցի՝ Թյուրքիայի դեմ: Գերմանիայի հետ գինադադար կնքվելուց հետո Կովկասի ռազմաճակատի գինվորներն սկսեցին վերադառնալ Ռուսաստան: Եշելոններն անցնում էին Թիֆլիսի մոտով, բոլշևիկները կարող էին հենվել հեղափոխական գինվորների վրա և մենչևիկներին Թիֆլիսից դուրս վռնել: Այդ էր պահանջում Բազմի բոլշևիկների ղեկավար Ստեփան Շահումյանը: Բայց բոլշևիկները չկարողացան ոգտվել բանակի սզնությունից: Թիֆլիսի ու Բազմի միջև՝ Շամխոր կայարանի մոտ, գինվորական եշելոնների վրա հարձակվեցին վրացական մենչևիկներն ու ադրբեջանական մուսավաթիստները: Հաղարավոր ուսական գինվորներ կոտորվեցին: Նրանց գենքերը վերցրին հակահեղափոխականները: 1918 թվի փետրվարի 8-ին վրացական մենչևիկները փակեցին բոլշևիկյան բոլոր թերթերը՝ վրացերեն, ռուսերեն և հայերեն:

1918 թվի փետրվարի 10-ին վրացական մենչևիկները զնդա-կոծեցին բանվորական մի միտինգ, վորը դումարված էր քաղաքի կենտրոնում, նախկին Ալեքսանդրյան այգում: Յերկրային բանակային խորհուրդը, վորը գլխավորում էր բոլշևիկ Կորդանովը, ստիպված յեղավ տեղափոխվել Բազու. այդտեղ իշխանությունը պատկանում էր Բազմի խորհրդին, վորը ղեկավարում էին Շահումյանն ու Զախարիձեն:

Թիֆլիսում և ամբողջ Վրաստանում իշխանությունը մնաց վրացական մենչևիկների ձեռքին: Հակահեղափոխությունը հաղթանակել էր նաև Հայաստանում: Բայց այդ հաղթությունը ժամանակավոր էր: Անդրկովկասի բանվորներն ու չքավորները, բոլշևիկների ղեկավարությամբ, տապալեցին իրենց կալվածատերերի ու բուրժուազիայի իշխանությունը:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

Խորհուրդների հաղթանակը Հյուսիսային Կովկասում կապված է Սերգեյ Միրոնովիչ Կիրովի անվան հետ: Նա ծնվել է 1886 թվին Ուրժումում՝ նախկին Վլաստկայի, այժմ Կիրովի մարզում:

Այստեղ, այդ փոքրիկ խուլ քաղաքն էր աքսորում ցարը հեղափոխականներին: Վոստիկանությունը քաղաքացիներին արգելում էր նրանց հետ տեսնվել: Բայց փոքրիկ Սերյոժան գաղտնի այցելում էր աքսորվածներին և ազահությամբ լսում էր նրանց պատմությունները բանվորների ծանր կյանքի ու ցարի դեմ նրանց մղած հերոսական պայքարի մասին: Սերգեյը տարածում էր ընդհատակյա թռուցիկներ, հանդես էր գալիս միտինգներում: 1904 թվին նա դարձավ բոլշևիկյան կուսակցության անդամ: Նա շատ համարձակ և հաստատակամ հեղափոխական էր: 1905 թվի հեղափոխության ժամանակ նա Միրիի Տոմսի քաղաքում էր, վորտեղ աշխատում էր տեխնիկի սրչառոնով: Տայգա կայարանում նա կազմակերպեց յերկաթուղայինների խոշոր դործադուլ:

Կիրովին ու նրա ընկերներին ձերբակալեցին: 3 տարի բերդում նստելուց հետո Կիրովը Տոմսից մեկնեց Իրկուտսկ: Այդտեղից նա դադարի մեկնեց Վլադիկավկազ, վորտեղ ապրում էր Միրոնով ազգանվան տակ և աշխատում էր «Торек» թերթում:

Փետրվարյան հեղափոխության հենց առաջին որերից նա պայքարում էր կազակների ու լեռնցիների հակահեղափոխության դեմ: Կիրովը կազմակերպեց կազակների և լեռնցիների չքավորներին: Վլադիկավկազի համագումարը նրան ընտրեց Խորհուրդների յերկրորդ Համառուսական համագումարի պատվիրակ: Կիրովը մեկնեց Պետրոգրադ՝ համագումարի և մասնակցում էր հոկտեմբերյան մարտերին: Համագումարից վերադառնալով Վլադիկավկազ, Կիրովը պայքար ծավալեց իշխանությունը թերեքում Խորհուրդների ձեռքն անցնելու համար:

Բոլշևիկների համար աշխատելը շատ ծանր էր: Կազակների ու լեռնցիների հակահեղափոխությունն ուժգնորեն դարձացնում էր ազգամիջյան կռիվները: Մութ, ռեակցիոն ուժերը ստի ու զրպարտության խորամանկ սարդոստայն էին հյուսում: Թերեքի և Սուխոթայի կազակական ստանիցաներում նրանք լուրեր էին տարածում, վոր իբր թե բոլշևիկները կոչ են անում լեռնականներին թալանելու և վոչնչացնելու ստանիցաները: Իսկ լեռներում, լեռնցիների չքավորության մեջ, մուլաներն ու կուլակները բոլշևիկները վոչնչացնում են մեչիղները, խլում են յերեխաներին: 1918 թվի սկզբներին Կիրովը թերեքի և Մոզդոկի աշխատավոր ժողովուրդների համագումարներում, հետո նաև Պյատիգորսկում կարողացավ ընդունել տալ խորհրդային իշ-

խանութիւնը և այն հռչակել տալ թերեքում: Հարկ յեղալ պայքար մղել կազակութեան հակահեղափոխական վերնախափի դեմ: Նրանք կազակներին գրգռում էին լեռնականների դեմ: Հարկաւոր եր պայքարել նաեւ լեռնականների ավազների դեմ: Նրանք մի լեռնային ժողովուրդը գրգռում էին մյուսի դեմ և բոլոր լեռնականներին միասին գրգռում էին՝ ուռնների, կազակների ու գյուղացիների դեմ: Կիրովը համադումարներում բողոքունչ ճառեր եր ասում, չըջում եր առւնները, կոչ եր անում պայքարելու հակահեղափոխութեան դեմ, հաշտեցնում եր թշնամացած լեռնային ժողովուրդներին, վորպեսզի միասնական ճակատ կազմակերպի Հյուսիսային Կովկասում՝ հակահեղափոխութեան դեմ պայքարելու համար:

1918 թվի մարտի սկզբներին Կիրովին վիճակեց ինգուշներին հաշտեցնել ոսերի հետ: Աշխատաւոր ժողովուրդների համագումարը Պլատիդորպից հենց նոր եր փոխադրվել Վլադիկավկազ: Քաղաքը լի յեր հակահեղափոխական դավադրութիւններով, սպիտակները թաղնված էին ամեն մի անկյունում: Քաղաքում կրակոցներ էին լսվում. այդ կրակոցների ձայների տակ համագումարը շարունակում եր իր աշխատանքը: Այն շենքի բակում, վորտեղ աշխատում եր համագումարը, հակայական բազմութիւն հաւաքվեց:

Հենց արտաքին մուտքի մոտ, սայլի վրա սլառկած են միքանի ոսերի ալանդակված դիակներ: Հակահեղափոխական պրովոկատորները սպանել են նրանց և այժմ ապացուցում են, թէ ոսերն ինգուշների դոհերն են: Գրգռված լեռնականները ձեռք են մեկնում դաշույններին և ա՛յ թե՛ սկսելու յե կոտորածը: Կատաղած ամբոխի առջև կանգնած և Կիրովը:

—Ո՞վ և արեւ այս նողկալի դործը, — հարցնում և նա:

Կիրովը պատմում և հեղափոխութեան թշնամիների մասին, վորոնք՝ պատրաստ են կատարելու ամեն մի չարագործութիւն: Նա վերջացնում և ճառը հետեյալ առաջարկութեամբ. թող համագումարի ընտրած ժողովրդական խորհուրդը հանձնարարի ինձ՝ այն մարդուն, վորին դուք ճանաչում եք, և ժողովուրդների այն ներկայացուցիչներին, վորոնք ձեզ հետ թշնամութիւն չունեն՝ դնալ Փրոնտ, դադարեցնել կռիւը և համագումար բերել ոսերի ու ինգուշների պատգամաւորներին: Յեւ այն ժամանակ մենք կդատենք, թե՛ նրանցից ո՛վ և իրավացի և ո՛վ և մեղավոր:

Պատգամաւորութիւնը մեկնեց ոսա-ինգուշական Փրոնտը՝

Կիրովի գլխավորութեամբ: Փրոնտը Վլադիկավկազից հեռու չեր: Ոսական և ինգուշական Ուլիկակոյե ու Բագորկինո գյուղերի միջև ընկած մի փոքր դաշտ բաժանում եր թշնամի կողմերին: Կիրովը, լինելով ոսական դիրքերում, դաշտի միջով ուղևորվեց ինգուշների մոտ: Նա Փրոնտից չհեռացավ, մինչև չհաջողեցրեց դադարեցնել արյունահեղ կռիւները և թշնամի ժողովուրդների ներկայացուցիչներին ուղարկումը համագումար, վորտեղ ոսերին և ինգուշներին ստիպեցին հաշտվել:

Կիրովի դեկավարութեամբ խորհրդային իշխանութիւնը հաղթանակեց բազմազգ Հյուսիսային Կովկասում:

ԲՈԼՇԵՎԻԿՆԵՐԻ ՊԱՅԳԱՐԸ ԽՈՐՀՐԻՍՅՈՒՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՄՐԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՅԼԵՐԸ

Այն ժամանակ, յերբ հեղափոխությունը ծախարվում էր ամբողջ յերկրում, խորհրդային իշխանությունը ձեռնարկեց առցիակիստական շինարարության: Հարկավոր էր փչրել հին՝ բուրժուական ապարատը և ստեղծել խորհրդային իշխանության նոր ապարատ: Հարկավոր էր վերացնել հին կարգերը, աղդային ճնշումը: Հարկավոր էր ժողովրդին տալ խաղաղություն, հող, հաց:

Խորհրդային իշխանությանն իբրև ժառանգություն էր մնացել շատ հետամնաց մի յերկիր: Յարական Ռուսաստանը չուզում էր արտադրում հենց այնքան, վորքան արտադրում էն այժմ Մազնիտոգորսկի, Կոզնեցկի և Մակեյվկայի յերեք գործարանները, այն է՝ 4 միլիոն տոննից մի քիչ ավելի: Ամբողջ յերկրում ածխի արդյունահանումը յերեք անգամ ավելի քիչ էր, քան այժմ տալիս է միայն Դոնբասը: Անշնորհք ինքնակալությունը պատերազմի ժամանակամիջոցում և բուրժուազիայի աղահ տիրակալությունը 1917 թվի ժամանակ՝ կատաստրոֆի էյին հասցրել առանց այն էլ հետամնաց յերկիրը: 1917 թվի հոկտեմբերին աշխախատում էր միայն 33 գոմենյան վառարան: Մեծ հեղափոխության նախորդակին Դոնբասը տալիս էր ամսական 2 միլիոն տոնն ածխից ավելի պակաս, իսկ յերկաթուղիներում միջին հաշվով բարձում էյին որական 16 հազար վագոն, այսինքն՝ գրեթե 6—7 անգամ ավելի քիչ, քան բառում էն խորհրդային տրանսպորտիկները: Հին Ռուսաստանը պարտք էր արևմտա-յեվրոպական կապիտալիստներին 12 և մի քառորդ միլիարդ վոսկի ուրբլի: Այդ փոխառությունների համար Ռուսաստանը միայն տոկոս պիտի վճարեր տարեկան ավելի քան 700 միլիոն ուրբլի վոսկով: Այդ հավասար և բավականաչափ մեծ մի պետության բյուջեյին: Ռուսաստանի

կախածությունն ուժեղացել էր այնքան, վոր բանվորներին ու գյուղացիներին սպառնում էր գաղութային ստրուկների վիճակը:

Ահա հենց այդ անդունդից, վորի մեջ էյին դցել Ռուսաստանը տիրապետող դասակարգերը, բոլշևիկներին վիճակված էր դուրս քաշել հսկայական յերկիրը:

Հանդես գալով Պետրոգրադի խորհրդի առաջ, Լենինն ասում էր.

«Պրոլետարիատի առաջ դրված էն հասարակարգի սոցիալիստական փոխակերպման խնդիրներ...»

Կապիտալիստները վճռականորեն ամեն ինչ անում էն, վորպեսզի դժվարացնեն բանվոր դասակարգի խնդիրները: Յեվ յուրաքանչյուր բանվորական կազմակերպություն՝ պրոֆեսիոնալ միությունները, Փաբլիկա-գործարանային կոմիտեները և այլն, պետք է վճռական մարտ տա տնտեսական ասպարեզում: Բուրժուազիան ամեն ինչ փչացնում է, ամեն բան սարսուռի յն յենթարկում, վորպեսզի բանվորական հեղափոխությունը վիժեցնի: Յեվ արտադրության կազմակերպման խնդիրներն ամբողջապես ընկնում էն բանվոր դասակարգի վրա: Միանգամ ընդմիջտ աղատվենք այն նախապաշարումից, թե պետական գործերը՝ բանկերի, գործարանների կառավարումը, բանվորների համար անհնարին խնդիր է» (Լենին, հատ. XXII, էջ 124—125):

Հին միլիտարիստությունները վերացվեցին: Նրանց փոխարեն հիմնվեցին խորհրդային որդաններ՝ ժողովրդական կոմիտեներ:

Սահմանադիր ժողովը, վորը հրաժարվեց ճանաչել Լենինի դեկրետները, ցրվ տրվեց 1918 թվի հունվարի 5-ին:

Խորհրդային նոր մարմինները աշխատանքի անցան: 1917 թվի նոյեմբերի 3-ին հրապարակվեց «Ռուսաստանի ժողովուրդների իրավունքների դեկլարացիան»: Այդ դեկլարացիան հայտարարեց իբրև սրենք՝ Ռուսաստանի բոլոր ժողովուրդների առաջ քաղադացումը և նրանց լիակատար իրավահավասարությունը:

Խորհուրդների II Համառուսական համագումարի առաջին կոչի մեջ արդեն նշված էյին միջոցառումներ տնտեսության վերականգնման ասպարեզում, արված էյին սոցիալիստական շինարարության առաջին քայլերը: Իրանք էյին, ամենից առաջ, կալվածատիրական բոլոր հողերի անվճար բռնադրավումը, բոլոր հողերն ամբողջ ժողովրդի ունեցվածք դարձնելը:

Խորհուրդների համագումարի այդ կոչի մեջ, վորը ռադիոյի

միջոցով հաղորդվեց բոլոր տեղերը համադրումարի հենց հաջորդ-
բար, մատնանշված եր, վոր խորհրդային իշխանությունն ար-
տադրության վրա բանվորական վերահսկողությունն և սահմա-
նում: Հեկտեմբերի 30-ին հրապարակվեց 8-ժամյա բանվորական
աջ մտցվելու դեկրետը: Այն որերում, յերբ Գատչինայի տակ
պեռ կոխվներ եյին մղվում խռովարար Կրասնովկա—Կերենսկու
պեռ, յերբ բուն Պետրոգրադում կոխվներ եյին մղվում յունկեր-
ների դեմ, Լենինի առաջարկությամբ բոլոր արդյունաբերական,
բանկային, տրանսպորտային և այլ ձեռնարկություններում,
վորտեղ վարձու բանվորական ուժ կար, մտցվեց բանվորական
վերահսկողություն՝ արտադրության վրա, հումուլթի գեման և
վաճառման վրա: Վերահսկողությունն իրադործում եյին տվյալ
ձեռնարկության կամ տվյալ հիմնարկության բանվորները ծա-
ռայողների ու տեխնիկական անձնակազմի ներկայացուցիչների
մասնակցությամբ:

Առևտրական գաղտնիքները վերացվեցին, այսինքն՝ արտա-
դրությունը վարելու վերաբերյալ բոլոր մատյանները մատչելի
գարձան բանվորական վերահսկողության ներկայացուցիչներին:

Լենինն առանձնապես ընդգծում եր, վոր բանվորական վե-
րահսկողության հաստատությունները Խորհուրդների որդան-
ներն են, այսինքն՝ պրոլետարիատի ղեկավարութայի որդանները:
Այդ նախագիծը քննության առնվեց Պետրոգրադի խորհրդի ժո-
ղովում: Նոյեմբերի 14-ին նախագիծը հաստատվեց Համառու-
տական ԿԳԿ-ում և նոյեմբերի 16-ին հրապարակվեց մամուլում:

Այդպիսով բանվորական վերահսկողությունը գործադրու-
թյան մեջ մտցվեց: Դա այն ժամանակաշրջանի խոշորագույն
ձեռնարկումներից մեկն եր: Բանվորական վերահսկողությունը
պրոլետարական պետությանը ծանոթացնում եր յուրաքանչյուր
առանձին ձեռնարկության վիճակի, բնույթի և նրա առաջ գրված
խնդիրների հետ: Ճիշտ կազմակերպված բանվորական վերահսկո-
ւթյունը միանգամից արմատից կտրեց տերերի ունեցած հնա-
րավորությունը՝ արտադրությունը սաբոտաժի յենթարկել և
այդպիսին խորհրդային իշխանության դեմ բերդ դարձնել: Բան-
վորական վերահսկողությունը բանվորների ամբողջ խմբերին
հնարավորություն եր տալիս ծանոթանալու արտադրության
դեկավարմանը և հենց դրանով ել հեշտացնում եր արդյունաբե-
րության հետագա պետականացմանն անցնելու գործը:

Բանվորական վերահսկողությունից մենք արդեն տալին

որերը սկսեցինք աստիճանաբար անցնել ժողովրդական տնտեսու-
թյան գերազույն խորհրդի ստեղծմանը:

Դեկտեմբերի 5-ին ժողովրդական տնտեսության գերագույն
խորհրդի վերաբերյալ դեկրետը հրապարակվեց մամուլում: Նրա
խնդիրն եր, ինչպես բնորոշել եր Վլադիմիր Իլյիչն իր նախա-
գծում, կազմակերպել ժողովրդական տնտեսությունը և պե-
տական ֆինանսները: Ժողովրդական տնտեսության գերազույն
խորհրդի հենց առաջին նիստում Վլադիմիր Իլյիչը ներկայացրեց
դեկրետի նախագիծ՝ ժողովրդական տնտեսության սոցիալիզա-
ցիայի մասին:

Այդ դեկրետում նախատեսված եր բոլոր բանկերի ու
վարկային հիմնարկների պետականացումը, արտաքին ու ներքին
փոխառությունների վոչնչացումը, այսինքն՝ կիսագաղութային
կախվածության վերացումը, ընդհանուր աշխատադահակի
գործադրումը:

Այդ ծրագիրը Վլադիմիր Իլյիչը գործադրում եր մի ճշտու-
թյամբ և հողացողությամբ, վորը բնորոշում և խորհրդա-
յին իշխանության գործունեյությունը: Այն ե՝ դեկտեմբերի
14-ի առավոտյան ժամը 7-ին կարմիր-գվարդիականներն սկսեցին
գրավել Պետրոգրադի բոլոր բանկերն ու վարկային հիմնարկու-
թյունները: Այդ ձեռնարկությունների դիրեկտորները ձերբակալ-
վեցին և Սմոլնի բերվեցին: Հենց նույն օրը յերեկոյան Վլադի-
միր Իլյիչն առաջարկեց Համառուտական ԿԳԿ-ին՝ հաստատել
դեկրետ բոլոր բանկերի պետականացման մասին և դեկրետ՝
սեյֆերի վերստուգման մասին, այսինքն՝ պահեստանոցների, վո-
րոնց մեջ բուրժուազիան պահում եր ավանդներն ու իր արժեք-
ները:

Պետական բանկը գրավված եր դեռ ավելի առաջ, այն ե՝
նոյեմբերի 11-ին: Այդպիսով, փարիզյան կոմունայի սխալը,
վորը բանկերը թողել եր բուրժուազիայի ձեռքում, բոլշևիկները
հաշվի առան հեղափոխության հենց առաջին օրերին:

«Մենք վարվեցինք վոչ այնպես, —ասում եր Լենինը,—ինչպես
հավանաբար կհանձնարարեյին անել համաձայնողականները. գու-
ցե նախ սպասել Սահմանադիր ժողովին, ապա մշակել օրի-
նագիծ և մտցնել Սահմանադիր ժողով ու դրանով տեղեկացնել
պարոնայք բուրժուաներին մեր մտադրության մասին, վորպես-
զի նրանք կարողանան գտնել վորեւեւ ճանապարհ՝ այդ տհաճ բա-
նից ազատվելու համար...»

Այդ կլինե՞ր սոցիալիզմի վերացում: Մենք պարզ վարվե-
ցինք... մենք ասացինք՝ մենք ունենք զինված բանվորներ ու
գյուղացիներ: Նրանք պետք է այսօր առավոտյան գրավեն բոլոր
ժառանգոր բանկերը...» (Լենին, Հատ. XXII, էջ 214):

Այսպես կատարվեց բանկերի պետականացումը, վորն արմա-
տահան արեց բուրժուազիայի իշխանությունը և դրա հետ միա-
տին ցույց տվեց, թե ինչ տեմպով պետք է գնա աշխատանքը:

Տեղերում սկսեցին արագորեն ստեղծվել ժողովրդական
տնտեսության գերագույն խորհրդի որդանները: Այդպես, առա-
ջիններից մեկը՝ ԺՏԳԽ կազմակերպվեց Պետրոգրադում: Այդ
ԺՏԳԽ-ի ղեկավարն էր Վ. Մ. Մուրոմովը: Պետրոգրադում
սկսված աշխատանքն որինակ ծառայեց նաև մյուս չրջանների
համար: Հեղափոխության առաջին ամիսներին կատարված աշ-
խատանքները սոցիալիստական շինարարության առաջին քայ-
լերն էին:

1917 թվի դեկտեմբերի 17-ին հիմնվեց Համառուսական ար-
տակարգ Հանձնաժողով (ВЦИК) հակահեղափոխության և սարս-
տափի դեմ պայքարելու համար: Հանձնաժողովի գլուխ էր կանգ-
նած Ֆելիքս Զերտինսկին:

1918 թվի հունվարի 4-ին հրապարակվեց «Աշխատավորների
ու շահագործվող ժողովուրդների իրավունքների ղեկավարացիան»,
վորի մեջ շարադրված էր խորհրդային իշխանության աշխա-
տանքների ծրագիրը:

1918 թվի հունվարի 10-ին բացվեց Խորհուրդների III համա-
գումարը: Նրան մասնակցում էին ավելի քան 600 պատվիրակ-
ներ: Համագումարում Լենինը հանդես յեկավ ժողովրդական Կո-
միսարների Խորհրդի աշխատանքի մասին ղեկուցումով: Լենինն
ասում էր.

«Աշխարհը չի տեսել վոչ մի այնպիսի բան, վորպիսին այժմ
տեղի յե ունենում մեզ մոտ, Ռուսաստանում, այս ահագին յերկ-
րում, վոր բաժանված է մի շարք առանձին պետությունների և
քաղկացած է ահագին թվով բաղմացեղ ազգություններից ու
ժողովուրդներից: Վիթխարի կազմակերպական աշխատանք բո-
լոր գավառներում և մարզերում, ստորին խավերի կազմակեր-
պում, մասսաների անմիջական աշխատանք, ստեղծադրական
շինարար գործունեություն, վորն արդեւների չի հանդիպում
իմպերիալիզմի զանազան բուրժուական ներկայացուցիչների կող-
մից: Նրանք, այդ բանվորներն ու գյուղացիները, սկսել են իրենց

վիթխարի առաջադրանքների տեսակետից չտեսնված մի աշխա-
տանք, և Խորհուրդները հետ մեկտեղ մինչև վերջը կիշրեն կա-
պիտալիզմի շահագործումն ու, վերջիվերջո, բուրժուազիայի
ճնշումը՝ միանգամ ընդմիշտ կտապալվի» (Լենին, Հատ. XXII,
էջ 222):

Խորհրդային իշխանություն ստեղծողն ու կազմակերպողը,
ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի առաջին նախագահ
Վ. Ի. Լենինը համագումարին ղեկուցեց կառավարության հըս-
կայական աշխատանքի մասին: Հին, իշխանության շահա-
գործողական ապարատը խորտակված էր: Նրա փոխարեն ստեղծ-
ված էր խորհրդային իշխանություն, վորը կատարում էր բո-
լոր աշխատավորների իսկական, հարազատ գործը: Արտադրու-
թյան վրա մտցված էր բանվորական վերահսկողություն: Բանկե-
րը պետականացված էին: Բանվորական վերահսկողությունից
խորհրդային իշխանությունն անցել էր ժողովրդական տնտեսու-
թյան գերագույն խորհրդի ստեղծմանը: Նախապատրաստված էր
մի ղեկրետ, վորով չեղյալ էին հայտարարվելու պետական
փոխառությունները. այդ ղեկրետը վերջ էր դնում յերկրի
կախմանն՝ իմպերիալիզմից: Կալվածատիրական հողը դրավված
և հանձնված էր գյուղացիներին:

«Ռուսաստանը բունց սոցիալիզմի իրականացնելու ուղիղ ճա-
նապարհը», — Լենինն այսպես ամփոփեց խորհրդային իշխանու-
թյան վիթխարի հաջողությունների առաջին արդյունքները:

Հունվարի 13-ի յերեկոյան համագումար յեկան գյուղացիա-
կան ղեպուտատների Խորհուրդների պատվիրակները, վորպետի
ձուլվեն բանվորների ու ղինվորների ղեպուտատների Խորհուրդ-
ների III համագումարի հետ: Մինչև այդ, ձուլմանը խանգարում
էին եսերների ու մենչեիկների հակահեղափոխական կուսակցու-
թյունները, վորոնք հակադրում էին մի Խորհուրդը մյուսին,
նախապես ունենալով գյուղացիների մի մասը քաշել հակահեղա-
փոխության կողմը: Գյուղացիության ամենից ավելի ակտիվ մա-
սը՝ ղինվորները, հեղափոխության գրեթե առաջին որերից, բան-
վորների հետ մի Խորհրդի մեջ էին: Սվերդլովը, թույլ-
տվություն խնդելով, վոր հարցը քվարակության չգրվի, պարզա-
պես բացված հայտարարեց բանվորների, գյուղացիների ու ղին-
վորների ղեպուտատների Խորհուրդների համագումարի նիստը:
Ի պատասխան դրան թնդացին խնդալից ովացիաներ, բոլորը
փոքրի կանգնեցին, և Տավրիկյան պալատի կամարների տակ հըն-

չեց «Խնտերնացիոնալը»: Վճռական ձայնի իրավունք ունեցող պատվիրակների թիվը 625-ից հասավ մինչև 942-ի: «Աշխատավորների ու շահագործվող ժողովուրդների իրավունքների դեկլարացիան» համադրվեց ընթերցվեց յերրորդ անգամ և նորից հաստատվեց:

Պատվիրակները դարձյալ վոտքի յեկան, կարծես թե փոթորկից բռնված, յերբ առաջարկ մտցվեց փոխելու գերագույն իշխանության անունը:

«Առաջ նա,—ասում էր Սվերդլովը,—ինչպես մեզ հայտնի յե, կոչվում էր «Ժամանակավոր Բանվորական և Գյուղացիական Կառավարություն»: Այժմ, յերբ վոչ միայն Ռուսաստանում, այլ նաև ամբողջ աշխարհում հաղթանակում է աշխատավոր մասսաների հեղափոխությունը, յերբ մենք կոչված ենք անմիջականորեն անցնելու նոր պետական հասարակարգի ամրապնդմանը՝ նոր հիմնական որենքների միջոցով, և նրանց հիման վրա ամբողջ սոցիալական կյանքի կազմակերպմանը, մենք պետք է դեն գցենք «Ժամանակավոր» խոսքը և սրանից հետո մեր Գերագույն իշխանությունն անվանենք—«Ռուսաստանի Խորհրդային Հանրապետության Բանվորների ու Գյուղացիների Կառավարություն» (Խորհուրդների III Համառուսական համագումար, էջ 85):

Բացի ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի գործունեությունից մասին Լենինի տված հաշվետվությունից, համագումարում կարևորագույն նշանակություն ունեցավ ազգային հարցը, վորը շոշափում էր յերկրի ամբողջ բնակչության ավելի քան 50 %-ի բախտը: Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխությունը հռչակեց և հաստատապես կիրառում էր կյանքում բոլոր ժողովուրդների ինքնորոշման իրավունքը՝ ընդհուպ մինչև լիակատար անջատումը Ռուսաստանից: Բայց մի շարք բուրժուական-նացիոնալիստական գոյացումներ՝ բաղկացած կալվածատիրական ու բուրժուական վերնաշերտերից, փորձում էին, ազգային հարցը լուծելու պատրվակով, իրականում պայքար մղել Խորհուրդների դեմ: Մայրերկրներում առաջացան հակահեղափոխական նացիոնալիստական կառավարություններ:

Համագումարում զեկուցեց ընկեր Ստալինը, վորը Լենինի հետ միասին դրել էր բոլշևիկյան ազգային քաղաքականության հիմքերը, վորը կանգնած էր Ազգությունների ժողովրդական կոմիսարիատի գլուխ: Ընկեր Ստալինը հաճախակի բուռն ծափահարություններով ընդհատվող մի շարք օրինակներով ցույց էր

տալիս, թե ինչպես բուրժուական Կենտրոնական ռադան գործում էր ինքնորոշման սկզբունքն իր իմպերիալիստական նպատակների համար:

Մերկացնելով եսերներին ու մենչևիկներին, ընկեր Ստալինը բանաձև առաջարկեց Ռուսաստանի հանրապետությունից Ֆեդերալ հաստատությունների մասին: Համագումարը լիովին հավանություն տվեց Խորհրդային Կառավարության ազգային քաղաքականության և բոլոր ժողովուրդներին ուղղված հատուկ դիմում ընդունեց, վորի կետերից մեկն ասում էր.

«Համագումարն իր խոր համոզումն է արտահայտում, վոր այս ուղղությամբ Խորհրդային իշխանության հետագա քայլերը կնպաստեն՝ Ռուսաստանի նախկին կայսրությունը, վորն առանձին ազգություններին պահում էր իր սահմաններում ճնշմամբ ու բռնություններով,—վերածելու ֆեդերատիվ հիմունքներով ազատ կերպով միացած Ռուսաստանի Խորհրդային Հանրապետությունների յեղքայրական Միության» (Խորհուրդների III Համառուսական համագումար, էջ 94):

Համագումարն ամրապնդեց պրոլետարիատի ու գյուղացիության դաշինքը՝ հայրենիքի համար մղվող մեծագույն ճակատամարտերի նախորդակին: Համագումարն ամրացրեց ժողովուրդների համերաշխության հիմունքները: Համագումարը հաստատեց Խորհրդային իշխանության կազմակերպումը, վորն ստեղծել էր Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխությունը: Համագումարը վճռականապես և հաստատականորեն առաջադրեց սոցիալիզմի կառուցման խնդիրը:

ԿՍՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ

1918 թվի հունվարի 15-ին, հաշվի առնելով հեղափոխությունն իմպերիալիզմից համառ կերպով պաշտպանելու անհրաժեշտությունը, Լենինը ղեկրետ ստորագրեց Բանվորա-Գյուղացիական Կարմիր Բանակ կազմակերպելու մասին:

Կարմիր Բանակը կազմակերպելու համար հենց նույն օրը ստեղծվեց Բանվորա-Գյուղացիական Կարմիր Բանակը կազմակերպելու և ղեկավարելու համառուսական կոլեգիա: Պետք էր հսկայական ագիտացիոն աշխատանք ծավալել կամավորների հավաքագրման գծով: Խնդիրն է՛լ ավելի դժվար էր, քանի վոր ժողովուրդը դրեթե չօրս տարվա իմպերիալիստական պատերազմից ուժասպառ էր յեղել: Համառուսական կոլեգիայի հիմնական բա-

Ժինը հանդիսանում էր կազմակերպական-ազդեցիկ թափը, վերի կոմիտեի էր նշանակվել Լ. Մ. Կազանովիչը: Աշխատանքն սկսելով 1918 թվի փետրվարի 4-ին, ընկեր Կազանովիչը կապվեց բոլոր նահանգային կենտրոնների հետ, կարճ ժամանակում ստեղծվեց յերկրի բոլոր տեղերն ուղարկեց մոտ 150 կազմակերպիչներ և մինչև 300 ազդեցատուներ: Կազմակերպական-ազդեցիկ թափին առաջում էր գրականություն, գրքեր, թուղթիկներ՝ լայնորեն պրոպագանդա անելով Կարմիր Բանակի կազմակերպման իդեան: Կամավորների ցուցակադրումը արագ կերպով առաջ էր գնում:

1918 թվի հունվարի 31-ին լույս տեսնում էր «Պետրոգրադում, արդեն գեկրետը ստորագրվելուց 3 օր անց, սկսվեց Բանվորա-Գյուղացիական Կարմիր Բանակի 1-ին կորպուսի կազմակերպումը: Բանակի կազմակերպումն արագ կերպով առաջ էր գնում Դոնբասում: Մինչև փետրվարի 15-ը Դոնբասում ցուցակադրվեցին տվելի քան հինգ հազար լեռնադործներ: Դոնբասում բանակ կազմակերպումը համար հսկայական աշխատանք էր կատարում Կ. Յե. Վորոշիլովը:

Կարմիր Բանակը իր կազմվելու հենց առաջին օրերից մարտի բռնակց անհավասար հակառակորդի՝ գերմանական իմպերիալիզմի հետ:

ՊԱՅԲԱՐ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

Պորհրդային իշխանությունը, սոցիալիստական շինարարությունը բնագավառում կատարած առաջին քայլերին զուգընթաց, պայքար էր մղում խաղաղության համար, պատերազմը դադարեցնելու համար: Դեռ հոկտեմբերի 26-ին, Չմեռային պայտուի վրա գրոհելու ժամանակ, Պետրոգրադի ռադիոն ամբողջ աշխարհին, բոլոր յերկրներին հաղորդեց խորհրդային իշխանության գեկրետը խաղաղության մասին, վորով առաջարկվում էր բոլոր պատերազմող ժողովուրդներին, բոլոր պատերազմող կառավարություններին՝ անմիջապես ձեռնամուխ լինելու — կնքելու դեմոկրատական հաշտություն՝ առանց աննկեղելի և առանց կոնտրիբուցիայի, այսինքն՝ առանց ուրիշ տերիտորիաների դադարումների և առանց վորեկից հատուցումների: Վլադիմիր Իլյինը շատ լավ էր հասկանում, վոր պատերազմող յերկրների կառավարությունները, վորոնք գտնվում են կապիտալիստների ձեռքում, իմպերիալիստների ձեռքում, հազիվ թե հաշտության այդպիսի

պայմաններ ընդունեն: Այդ պատճառով դեկրետում Վլադիմիր Իլյինը ընդգծել էր, վոր խորհրդային իշխանությունն իր պայմաններն ուղարկելով, պարտադիր չի համարում, վոր խորհրդային իշխանությունը համաձայն և քննություն առնելու հաշտություն ամեն մի պայման, միայն թե նրանք ներկայացվեն:

Նոյեմբերի 8-ին ժողովրդական կոմիսարների Պորհրդաբոլոր կառավարություններին դիմեց յերկրորդ նոտայով, վորն ուղղվեց անմիջապես հաշտության բանակցություններ սկսելու կոնկրետ առաջարկություններ էր պարունակում: Քանի վոր վոչ մի պատասխան չստացվեց վոչ Անգլիայից ու Ֆրանսիայից, վոչ էլ Ավստրո-գերմանական բոլից, ապա նոյեմբերի 14-ին Վլադիմիր Իլյինը յերկրորդ անգամ առաջարկեց դիմել կոնկրետ առաջարկություններով, այս անգամ հիշատակելով այն յերկրներին յուրաքանչյուրին, վորոնց մենք դիմել էյինք: Այս անգամ ևս մեր ռադիոն ակոսեց յեթերը, իսկ պատասխան վոչ մի տեղից չըստացվեց: Պատասխանեց միայն Գերմանիան:

Պորհրդային իշխանությունը հաշտության բանակցություններ սկսեց Գերմանիայի ու նրա դաշնակիցների հետ: Նոյեմբերի 19-ին խորհրդային պատգամավորությունն անցավ ռադիոհաղորդման: Հաշտության բանակցություններն սկսվեցին Բրեստ-Լիտովսկի քաղաքում: Գերմանացիները պահանջում էյին իրենց թողնել Լեհաստանը, Լիտվան, Բելոռուսիայի մի մասը, վորոնք գրաված էյին պատերազմի ժամանակ: Հաշտության պայմանները ծանր էյին: Բայց յերիտասարդ խորհրդային իշխանությունը դեռևս բանակ չունեց: Պատերազմել Գերմանիայի դեմ՝ նշանակում էր կործանվել, կորցնել խորհրդային իշխանությունը: Լենինն առաջարկեց Գերմանիայի հետ հաշտության պայմանագիր ստորագրել: Հաշտության կնքումը խորհրդային իշխանությունը դադար կտար: Հաշտությունը հնարավորություն կտար սկսելու սոցիալիզմի կառուցումը, ուժեր կուտակելու:

Բայց գաղափարներ Տրոցկին ու Բուխարին հաշտության դործը վիժեցրին: Նրանք պահանջում էյին շարունակել պատերազմը Գերմանիայի դեմ: Պատերազմի էյին ձգտում բոլոր հակահեղափոխական կուսակցությունները՝ միապետականները, եսեյները, մենչևիկները: Այդ կուսակցություններն իրենք չէյին կարող տապալել խորհրդային իշխանությունը և դատում էյին աշխարհ:

—Յեթե պատերազմը ձախողվի, գերմանացիները կտապալեն

խորհրդային իշխանութիւնը: Յետեւ պատերազմը հաջող գնա, տալա պետք կ'ընէր ռազմական մասնագետներ: Հին գեներալներն իշխանութիւնը կ'զաւթէին և խորհրդային կառավարութիւնը կը տալային: Յերկու դեպքում եւ խորհրդային իշխանութիւնը կործանում եւ սպասում:

Այդ պատճառով ռուսական հակահեղափոխութիւնն ու անդր-Փրանսական իմպերիալիստները խորհրդային իշխանութիւնը մղում էին դեպի պատերազմ՝ Գերմանիայի դեմ: Պատերազմի պրովոկատորներ՝ Տրոցկին ու Բուխարինը գործում էին իրեւ համաշխարհային և ռուսական հակահեղափոխութիւն ազենտներ:

1918 թվի փետրվարի 9-ին գերմանացիներն առաջարկեցին ընդունել հաշտութիւն իրենց պայմանները: Մերժելու դեպքում նրանք սպառնում էին սկսել պատերազմը: Անարդ դավաճան Տրոցկին խախտեց Լենինի դիրեկտիւլը: Փետրվարի 10-ին, հաշտութիւն պայմանագիր ստորագրելու փոխարեն, նա գերմանացիներին հայտարարեց.

—Վոչ պատերազմ, վոչ հաշտութիւն: Հաշտութիւն պայմանները չենք ստորագրում, իսկ բանակը դեմոբիլիզացիայի կենթարկենք:

Գերմանացիներն այդ դավաճանական հայտարարութիւնէն միակ հետեւութիւնն արին՝ փետրվարի 18-ին ցերեկվա ժամը 12-ին ամբողջ Ֆրոնտը ծածկվեց հրետանային թնդանոթաձգութիւն մշուշով: Գերմանական 29 դիվիզիա շարժվեց Խորհրդային յերկրի վրա: Հին բանակը հարվածին չդիմացավ: Զինվորները նահանջեցին յերկրի խորքերը: Գերմանական հրոսակները դրավում էին անհամար քանակութեամբ մարտական հանդերձանք՝ թընդանոթներ, գնդացիներ, հրացաններ: Տրոցկու դավաճանութիւն հետեանքով գերմանացիները հարձակման մի շարաթիւս ընթացքում գրավեցին ավելի շատ հող, քան ամբողջ յերեք տարվա պատերազմի ընթացքում: Գերմանական հափշտակիչները դրավեցին մի տերիտորիա, վորը հավասար եր Գերմանիային, Ֆրանսիային և Իտալիային՝ միաօին վերցրած: Նվաճողների գնդերը գնում էին գեպի Պետրոգրադ: Խորհրդային մայրաքաղաքի դրավումը հեշտացնելու համար գերմանական լրտեսները Պետրոգրադում ապստամբութիւն պատրաստեցին: Փողոցներում յերեւելացին հազարավոր գերմանական ռազմագերիներ, վորոնց վերցրել եր հին բանակը Գերմանիայի դեմ մղվող կռիւների ժամանակ: Նրանց հրամայված եր յերկրի կենտրոնական չընաններէց

հալաքվել մայրաքաղաք: Շատերը Սիբիրից յեկան: Նրանք պատրաստվում էին ապստամբութիւն բարձրացնել, հենց վոր գերմանական զորքերը մոտենան քաղաքին:

Փետրվարի 21-ին Լենինն ու Ստալինը սոցիալիստական հայրենիքը վտանգի մեջ հայտարարեցին: Հնչեցին Փարբիկաների ու գործարանների տաղնալի շչակները: Շտապ կերպով շարվեցին բանվորական զորասլուները և ուղարկվեցին գեպի Ֆրոնտ: Ճակատամարտի գիծն ուղարկվեցին հենց նոր կազմակերպված Կարմիր Բանակի առաջին ջոկատները: Բալթիկ նավատորմի ծովայինները թողին զրահակիր նավերը և ռազմաճակատ մեկնեցին:

Լենինի սենյակի կողքին որ ու գիշեր աշխատում եր շտաբը: Ստալինը հրաման եր ուղարկում ճակատամերձ քաղաքներին՝ պայթեցնել կամուրջները, ներս փոխադրել արժեքները, շոգեքարշերը, մեքենաները: Թշնամուն վոչ մի բան չթողնել—պահանջում եր Ստալինը: Պետրոգրադում Լենինն ու Ստալինն արագութեամբ լիկվիդացիայի յենթարկեցին պատրաստվող ապստամբութիւնը: Մի գիշերվա մեջ հազարավոր գերմանական գերիներ նստեցրին ելեկոնները: Վագոնների դռները կապեցին յերկաթալարերով և ուղարկեցին յերկրի խորքերը:

Առաջնորդների կանչին արձագանգ տվեց ամբողջ յերկիրը: Մոսկվայից ռազմաճակատ մեկնեցին կարմիր-բանակային ջոկատները: Տուլայի, Իվանովոյի, Յարոսլավլի, Տվերի բանվորները գենքի դիմեցին:

Փետրվարի 23-ին Կարմիր Բանակի առաջին ջոկատները շարժվեցին գերմանական զորքերի դեմ: Պսկովի մոտ, ընդամենը Պետրոգրադից 8 ժամվա ճանապարհի հեռավորութեամբ, Նարվայի մոտ, կարմիր-բանակայինները հարձակվեցին սանձը կտրած նվաճողների վրա: Կարմիր-բանակայինները հերոսութիւն հրաշքներ ցույց տվին: Նույնիսկ թշնամիներն ստիպված էին ընդունել կարմիր մարտիկների անձնագոհութիւնն ու տոկոսութիւնը: Ֆրանսական մի սպա, դիտելով կարմիր-բանակայինների գրոհը, հաղորդում եր, վոր նրանք կռվում էին ինչպես հին բանակի ամենալավ գնդերը: Սպան չգիտեր, վոր կարմիր-բանակայիններէց շատերն առաջին անգամն են գենք վերցրել:

Գերմանացիները գրոհին չդիմացան և հեռացան գեպի Պսկով: Ոտարերկրյա նվաճողներին դիմադրութիւն ցույց տալու հենց այդ առաջին որը դարձավ Բանվորա-Գյուղացիական Կարմիր

Բանակի ու Ռազմա-Մովսիսյն Նավատորմի ամեն տարվա տոնի-
որը:

Տաղնապալեց այդ որերին, յերբ Լենինն ու Ստալինն իրենց
ամբողջովին նվիրել էյին հայրենիքի պաշտպանության դերին,
անարգ դավաճանները պատրաստվում էյին հեղափոխությանը
հարված հասցնել թիկունքից:

Յապոնա-գերմանական լրտեսների դատավարության նյու-
թերից մենք այժմ դիտենք, վոր Տրոցկին ու Բուխարինը դադա-
նի կերպով համաձայնվել են եսերներին, մենչեիկներին հետ,
Զինովյեվին ու Կամենեի հետ՝ ձերբակալելու ու սպանելու Լենինին,
Ստալինին ու Սվերդլովին: Ժողովրդի յերգվյալ թշնամիները
պատրաստվում էյին առաջալելու խորհրդային իշխանությունը և
հողը վերադարձնելու կալվածատերերին, Փարբիկաներն ու դոբ-
ժարանները՝ կապիտալիստներին: Տրոցկիստական ու բուխարի-
ստական բանդաների մասնակիցները պատրաստ էյին մեր հայրե-
նիքի հսկայական տերիտորիաները վաճառելու ոտարերկրյա գի-
շատիչներին: Այդ հրեշավոր դավադրությունն այն պահին վի-
ժեց: Բայց դավաճանական աշխատանքն ողնեց գերմանական
նվաճողներին՝ դրավելու մեր ռազմաժողովրդին ու խորհրդային տե-
րիտորիայի նշանակալից մի մասը:

Այն դիմադրությունը, վոր ցույց տրվեց գերմանացիներին
Փրոնտում, և ապստամբության ձախողումը թիկունքում, ցույց
տվին հափշտակիչներին, վոր Խորհրդային յերկիրը վրա պըրծ-
նելով չի դրավվի, պետք է յերկար, համառ պատերազմ մղել:
Գերմանական ոկուպանտները դադարեցրին հարձակումը և հա-
մաձայնվեցին հաշտություն կնքել: 1918 թվականի մարտի 3-ին
խորհրդային պատվիրակությունը Բրեստ-Լիտովսկում ստո-
րագրեց հաշտության պայմանագիրը: Հաշտության պայման-
ներն էլ ամփոփում էյին, քան առաջին առաջարկությունները:
Գերմանացիների ձեռքն եր անցնում Ուկրաինան և Բելոռուսիայի
մի մասը: Գերմանացիները պահանջեցին գրեթե 2½ միլիարդ
ռուբլի վոսկով և ապրանքով: Այդ եր տրոցկիստների ու բուխա-
րիստականների դավաճանության արյունալի գիրնը:

1918 թվի մարտի 2-ին խորհրդային կառավարությունը տե-
ղափոխվեց Մոսկվա: Պետրոգրադում մնալը վտանգավոր եր:
Գերմանացիները շարունակ սպանում էյին դրավել Պետրոգրա-
դը: Այդ որից Մոսկվան դարձավ Խորհրդային յերկրի մայրա-
քաղաքը:

Հաշտության պայմանագիրը հաստատելու համար գերմանա-
ցիները մեզ ընդամենը յերկու շաբաթ ժամանակ տվին:

Պայմանագիրը հաստատելու համար Վլադիմիր Իլյիչը կու-
սակցության VII համագումար հրավիրեց:

VII համագումարը դումարվեց 1918 թվի մարտի 6-ին՝ մաս-
նակիցների կրճատված կազմով, այն է՝ կուսակցության յուրա-
քանչյուր 5 հազար անդամից մի պատվիրակ:

Տրոցկիստներին, բուխարիստականներին ու «ձախ» եսերներին հա-
կահեղափոխական բլոկը վորոշեց ապստամբությունը հետաձգել
մինչև կուսակցության համագումարը, հույս ունենալով, վոր
համագումարը կարողացալի Լենինի—Ստալինի դժի դեմ: Բայց
համագումարը, ճնշող մեծամասնությամբ, հավանություն տվեց
Լենինի բանաձևին: Կուսակցության համագումարը ցույց տվեց,
վոր դավաճաններին՝ տրոցկիստներին ու բուխարիստականներին,
վոչ վոք չի պաշտպանում: Ժողովրդական մասսաներն արհա-
մարհանքով յերես էյին դարձնում նրանցից: Բանվորները նրանց
դուրս էյին քշում միտինգներից:

Կուսակցության համագումարից անմիջապես հետո, հաշտու-
թյան պայմանագիրը հաստատելու համար, դումարվեց Խոր-
հուրդների IV արտակարգ համագումարը, վորն աշխատեց 1918
թվի մարտի 14-ից մինչև 16-ը: Համագումարում ճնշող մեծա-
մասնությունն արտահայտվեց Լենինի—Ստալինի դժի ոգտին:

Լենինի—Ստալինի դիմը հաստատելու հետ միաժամանակ,
Խորհուրդների IV համագումարը ռատիֆիկացրալի յենթարկեց,
այսինքն՝ վավերացրեց Բրեստի պայմանագիրը:

Բրեստի հաշտությունը ցույց տվեց, թե ինչպիսի հանձարեղ
նախատեսություն ունեն բոլշևիկների մեծ կուսակցության դե-
կավարները՝ Լենինն ու Ստալինը: Բրեստի հաշտությունը վորոշ
հանդիստ տվեց: Բրեստի հաշտությունը հնարավորություն տվեց
գեմորիլիզացիայի յենթարկելու բանակը, հնարավորություն
տվեց միլիոնավոր զինվորներին դյուղ դնալու, մասնակցելու
խորհրդային իշխանության չնորհիվ կալվածատերերից ստաց-
ված հողերի յուրացմանը: Բրեստի հաշտությունը հնարավորու-
թյուն տվեց մեզ՝ մեր յերկրում արագ կերպով առաջ շարժելու
սոցիալիստական շինարարությունը: Բրեստի հաշտությունն ա-
րագացրեց կարմիր Բանակի ստեղծումը: 1918 թվի մայիսին կար-
միր Բանակում կային մինչև 800 հազար կամավորներ՝ հիանալի
պատրաստված մարտիկներ, պատրաստ իրենց կյանքը նվիրելու

խորհրդային իշխանության համար: Իսկ յերջ 1918 թվի նոյեմբերին հեղափոխութիւն սկսվեց Գերմանիայում, Բրեստի կողովից հաշտութիւնը խորհրդային իշխանության կողմից վերացվեց: Խորհրդային կառավարութիւնը հնարավորութիւն ստացավ «հաղաթանգեցնելու կոնտրիբուցիայի վճարումները և բացահայտ ռազմական ու քաղաքական պաշար սկսելու՝ Եստոնիան, Լատվիան, Բելոռուսիան, Լիտվան, Ուկրաինան, Անդր-կովկասը գերմանական իմպերիալիզմի ճնշումից ազատազրելու համար» (ՀամԿ(բ)Կ պատմութիւն, համառոտ դասընթաց, էջ 221, հայերեն էջ 312): Գերմանիայում վերսկսեց հեղափոխութիւն արդյունը հանրապետական ռեժիմ և Բանվորների ու զինվորների դեպուտատների Խորհուրդներ ստեղծելը հեղափոխականացրեց Յեվրոպայի յերկրները և ամրացրեց խորհրդային իշխանության գլուխը Ռուսաստանում:

Այն օրերին, յերբ գերմանացիները մոտենում էին Պետրոգրադին, յերբ Պետրոգրադի ներսում Տրոցկին ու Բուխարինը ապստամբութիւն էին պատրաստում խորհրդային իշխանության դեմ, պատրաստվում էին ձերբակալել Լենինին, Ստալինին, Սվերդլովին, Վլադիմիր Իլյիչը պատրաստում էր իր «Խորհրդային իշխանության հերթական խնդիրները» հոգւածը: Յերբ վճռվում էր խորհրդային իշխանության բախտը, Վլադիմիր Իլյիչը, պատասխանելով այն հարցին, թե վորն է մոմենտի գլխավոր լոգունը, գրում էր.

«Երամի հաշիվը պահիր՝ կանոնավոր և բարեխղճ, տնտեսավարի՝ խնայողաբար, գործադատ մի՛ լինիր, մի գողանար, ամենախիստ կարգապահության հետեւիր աշխատանքի մեջ՝ ահա այսպիսի լոգունները, վոր իրավացի կերպով ծաղրում էր հեղափոխական սրուճետարիտն այն ժամանակ, յերբ բուրժուազիան նման ճառերով թագցնում էր իր տիրապետութիւնը իրեն շահագործողների դասակարգի, այժմ, բուրժուազիային տապալելուց հետո, դառնում են մոմենտի հերթական և գլխավոր լոգունները: Յեւ աշխատավորների մասսայի միջոցով այդ լոգունների պրակտիկ կենսագործումը կյանքում մի կողմից... յերկրի միակ փրկութիւն պայմանն է, իսկ մյուս կողմից այդ լոգունների պրակտիկ կիրառումը կյանքում Խորհրդային իշխանության միջոցով, նրա մեթոդներով, նրա որենքների հիման վրա՝ անհրաժեշտ և բավարար է հանդիսանում սոցիալիզմի վերջ-

նական հաղթութիւն համար» (Լենին, Հատ. XXII, էջ 443, հայերեն 574):

Լենինի լոգունները խորհրդային իշխանության պաշարի ծրագիր դարձան:

Լուծելով արդյունաբերութիւն կազմակերպման հարցերը, խորհրդային իշխանութիւնն անցավ գյուղի հարցերին: Ամբողջ յերկրում, գյուղում՝ բոլորովում էր գյուղացիական չքավորութիւն պայքարն ընդդէմ կուլակներին: Ազա՛հ կուլակները տիրանում էին խորհրդային իշխանութիւն կողմից վերցված կալվածատիրական հողերին: Կուլակները թագցնում, փտեցնում էին հացը հորերում, բայց խորհրդային իշխանութիւնը չէին տալիս: Նրանք, ամբողջ հակահեղափոխութիւն հետ միասին, ցանկանում էին սովի միջոցով խեղդել խորհրդային իշխանութիւնը: Պետք էր ջարդել կուլակային ուժը:

Խորհրդային իշխանութիւնը գյուղացիական չքավորութիւնն ոգնեց: Գյուղ ուղարկվեցին հազարավոր բանվորներ: Նրանք պետք է հացը վերցնէին կուլակներից, հաց տային քաղցած չքավորութիւնը, հաց տային արդյունաբերական կենտրոններին, Կարմիր Բանակին:

1918 թվի հունիսի 11-ին գյուղերում կազմվեցին չքավորական կոմիտեներ՝ կուլակների դեմ պայքարելու համար: Չքավորական կոմիտեները 50 միլիոն հեկտար հող հետ վերցրին կուլակներից և հանձնեցին չքավորներին ու միջակներին: Չքավորական կոմիտեները կուլակներից ինվենտար էին բռնագրավում՝ հողուտ չքավորներին: Կոմիտեներն ամրացնում էին խորհրդային իշխանութիւնը գյուղում, ոգնում էին Կարմիր Բանակի կազմակերպմանը, ծավալում էին սոցիալիստական հեղափոխութիւնը գյուղում: Չքավորական կոմիտեները հսկայական դեր խաղացին միջակ գյուղացուն խորհրդային իշխանութիւն կողմը նվաճելու գործում: 1918 թվի աշնանը, յերբ կոմիտեները կատարեցին իրենց խնդիրները, նրանք ձուլվեցին գյուղացիական Խորհուրդներին հետ:

1918 թվի հուլիսի 4-ին Մոսկվայում բացվեց Խորհուրդների V համագումարը: Այս համագումարում պետք է հաստատվեր Խորհրդային պետութիւն առաջին Սահմանադրութիւնը: Ժողովրդի թշնամիները փորձեցին վիժեցնել համագումարի աշխատանքը և մի շարք ապստամբութիւններ կազմակերպեցին: Նրանք փորձ արին ապստամբութիւն բարձրացնել 23 քաղաքներում:

Բայց հակահեղափոխութեան դեմ պայքարող Արտակարգ հանձնաժողովը, վերին ղեկավարում էր Ֆելիքս Զերժինսկին, դաժադրութեամբ հաշտեցրեց: Խռովութեան բարձրացնել հաջողվեց միայն Յարոսլավը քաղաքում:

Հեղափոխութեան բուն սրածում, Մոսկվայում բռնկվեց հակախորհրդային խռովութեան: Վերջինս նախապատրաստել էր Մսերնների, մենչեիկներին, տրոցկիստներին ու բուխարինականներին հակահեղափոխական ընդդէմ: Այդ բանը տեղի ունեցավ հուլիսի 6-ին, հենց նույն օրը, յերբ այդ կատարվեց նաև Յարոսլավում: Այդ վկայում էր, վոր յերկու խռովութեաններին միջև կապ կա: Թե՛ «ձախ» եսերական, թե՛ Յարոսլավի խռովութեանները պատրաստել էին միեմուսյն հանցագործ ձեռքերը:

«Ձախ» եսերները ներս մտան գերմանական դեսպանատուն և սպանեցին դեսպան Միրբասին: Խռովարարները ցանկանում էին պրովոկացիայի միջոցով դրդուել, պատերազմ առաջացնել Գերմանիայի հետ և գերմանական սվիններին՝ ողնութեամբ վերացնել խորհրդային իշխանութեանը: Հակահեղափոխականներն ընկեր Զերժինսկուն գերի վերցրին: Քիչ էր մնում, վոր նրանց հաջողվեր բռնել Լենինին ու Սվերդլովին: Ապստամբները հեռադրատուն ներխուժեցին և կարողացան հեռադրեր ուղարկել ամբողջ յերկրին խորհրդային իշխանութեան տապալման մասին:

Մի բուռ բանդիաներին վազ վոր չպաշտպանեց:

Մոսկվայում զորամասեր քիչ կային: Չեխոսլովակներին դեմ կազմու պատրվակով Տրոցկին գրեթե ամբողջ կալազորն ուղարկել էր գեպի Վորդա: Բայց Լենինն ու Սվերդլովը շտապ կարգով միջոցներ ձեռք առան: Ապստամբութեանը ճնշվեց տառապիւրն յերեք-չորս ժամվա ընթացքում: Խռովարարների խղճուկ մնացորդները քաղաքից փախան: Նրանց բռնատեցին Կարմիր Բանակի տեղական ջոկատները:

Խորհրդային իշխանութեանը հաջողվեց պատերազմը կանխել: Խորհուրդների V համագումարն իր աշխատանքը վերջացրեց: 1918 թվի հուլիսի 10-ին ընդունվեց խորհրդային առաջին Սահմանադրութեանը:

* *

Հոկտեմբերյան սոցիալիստական Մեծ հեղափոխութեանը հաջորդող ամբողջ յերկրում:

«Շողովուրդների պատմութեանը,—ասում էր ընկեր Ստալին—

նր,—քիչ հեղափոխութեաններ չգիտե: Դրանք Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանից տարբերվում են նրանով, վոր նրանք բոլորն էլ միակողմանի հեղափոխութեաններ էին: Աշխատավորների շահագործման մի ձևը փոխարինվում էր շահագործման մի այլ ձևով, բայց շահագործումն ինքը մնում էր: Մի տեսակի շահագործողներն ու կեղեքիչները փոխարինվում էին մի այլ տեսակի շահագործողներով ու կեղեքիչներով, բայց շահագործողներն ու կեղեքիչներն իրենք մնում էին: Միայն Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանն էր, վոր իրեն նպատակ դրեց—վոչնչացնել ամեն մի շահագործում և վերացնել բոլոր ու ամեն տեսակի շահագործողներին և կեղեքիչներին:

Ստորակների հեղափոխութեանը լիկվիդացիայի յենթարկեց ստրկատերերին և վերացրեց աշխատավորների շահագործման ստրկատիրական ձևը: Բայց նրանց տեղը նա դրեց ճորտատերերին ու աշխատավորների շահագործման ճորտատիրական ձևը: Մի տեսակի շահագործողները փոխարինվեցին մի այլ տեսակի շահագործողներով: Ստրկատիրութեան ժամանակ «որենքն» ստրկատերերին թույլ էր տալիս սպանելու ստորակներին: Ճորտատիրական կարգերի ժամանակ «որենքը» ճորտատերերին թույլ էր տալիս «միմիայն» վաճառելու ճորտերին:

Ճորտ գյուղացիների հեղափոխութեանը լիկվիդացիայի յենթարկեց ճորտատերերին և վերացրեց շահագործման ճորտատիրական ձևը: Բայց նրանց տեղը նա դրեց կապիտալիստներին ու կալվածատերերին, աշխատավորների շահագործման կապիտալիստական ու կալվածատիրական ձևը: Մի տեսակի շահագործողները փոխարինվեցին մի այլ տեսակի շահագործողներով: Ճորտատիրական կարգերի ժամանակ «որենքը» թույլ էր տալիս վաճառել ճորտերին: Կապիտալիստական կարգերի ժամանակ «որենքը» թույլ է տալիս «միմիայն» գործադրելութեան ու աղքատացման, ավերման ու սոլամահութեան մատնել աշխատավորներին:

Միմիայն մեր խորհրդային հեղափոխութեանը, միմիայն մեր Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը հարցը դրեց այնպես, վոր վո՛չ թե մի տեսակի շահագործողները փոխարինվեն մի այլ տեսակի շահագործողներով, վո՛չ թե շահագործման մի ձևը փոխարինվի մի այլ ձևով,—այլ արմատախիլ արվի ամեն մի շահագործում, արմատախիլ արվեն բոլոր ու ամեն տեսակի շահագործողները, բոլոր ու ամեն տեսակի հարուստներն ու ճնշողները,

թե՛ հները, թե՛ նորերը (Ստալին, Լենինի մի հարցերը, էջ 527, հայերեն 664—665) :

1917 թվի հոկտեմբերի 25-ին (նոյեմբերի 7) կատարվեց Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխությունը: Աշխարհում առաջին անգամ իշխանությունը հաստատուն կերպով անցավ խորհրդային Միության բոլոր ժողովուրդների պրոլետարիատի ու ամենաչքավոր գյուղացիության ձեռքը, վերոնք բուլշևիկների կուսակցության ղեկավարությամբ՝ ընդմիջտ տապալեցին շահագործողներին—կալվածատերերի ու կապիտալիստների պետությունը, հիմնահատակ խորտակեցին ժողովուրդների ցարական բանտը, դուրս քշեցին ստարերկրյա կապիտալիստներին, պաշտպանեցին յերկիրը սուսական ու միջազգային բուրժուազիայի դեմ մղվող ծանր մարտերում, ջախջախեցին Փաշևիզմի ստոր աղետները՝ տրոցկիստական—բուխարինական լրտեսներին, հիմնականում կառուցեցին սոցիալիզմը, ազգատ ու անդոր յերկիրը հզոր ու լիառատ յերկրի վերածեցին: Այս հաղթանակները հաստատված են Ստալինյան մեծ Սահմանադրությամբ:

Խորհրդային Սահմանադրության համաձայն, խորհրդային քաղաքացին մեծ անկախ յերկրի իրավահավասար և ազատ դավակն է: Խորհրդային հայրենիքը չի ճանաչում խորթ դավակներ, չի ճանաչում ճնշվող և հալածվող ազգություններ: Նրանում ամենքը հավասար են: Խորհուրդների յերկիրը հայրենիքն է բոլոր նրանց, ովքեր աղնլորեն աշխատում են հասարակության համար, ովքեր պայքարում են աշխատավորների յերջանկության համար:

Այդ բոլոր իրավունքներն աշխատավորներն արդեն նվաճել են Լենինի—Ստալինի կուսակցության ղեկավարությամբ մղվող հեղափոխական պայքարում: Այժմ դրանք որենք են դարձել:

Խորհրդային Կառավարությունը նոր Սահմանադրության նախագիծը հանձնեց համաժողովրդական քննարկման: Միլիոնավոր մարդիկ՝ Փարբիկաներում ու գործարաններում, դաշտում և տանը՝ ընտանեկան շրջանում, աշխատանքից հետո հուզմունքով ու հրճվանքով եյին կարդում ու խոսում Ստալինյան մեծ Սահմանադրության մասին: Գերադույն Խորհրդի ընտրություններին գնալով, շատերն այդ առիթով հիշում եյին հին ժամանակները, համեմատում եյին և դրա մասին պատմում եյին իրենց յերեխաներին: Այն ժամանակ աշխատավորները վուչ մի իրավունք չեյին վայելում: Այն ժամանակ իրավունքը վուչ թե բանլորների և գյուղացիների համար էր, այլ միայն աղնվականների ու հա-

րուստների համար: Աշխատավոր մարդն իրավագուրկ էր, նա վուչինչ էր, և այժմ Խորհուրդների յերկրի մարդիկ հպարտությամբ կրկնում են՝ բոլոր ժողովուրդների աշխատավորների մեծ հիմնի—«Ինտերնացիոնալի» մարդարեական խոսքերը:

Այս հին աշխարհը կփոխեք

Մենք մինչև հիմքերը և հետո՝

Մեր նոր աշխարհը կշինենք

Մենք, ուր վուչ ստրուկ կա, վուչ դժգոհ:

Խորհրդային յերկիրը դարձավ աշխարհիս ամենից ազատ, ամենից ուրախ և յերջանիկ յերկիրը:

Խորհրդային Միության պրոլետարներն ու աշխատավորները հասան այն բանին, ինչի մասին յերազում եյին ցարի. ու բուրժուազիայի կողմից տանջանքներով սպանված մեծ հեղափոխականները: Նրանք հասան այն բանին, ինչի համար պայքարում եյին հազարավոր ապստամբ գյուղացիները կալվածատերերի ու կապիտալիստների տիրապետության շատ դարերի ընթացքում, հասան այն բանին, ինչի համար դուվեցին Փարիզյան կոմունայի բանլորները, բարիկադներում կուվող մարտիկները 1905 թվի հեղափոխության ժամանակ: Նրանք այդ ամենին հասան միայն այն պատճառով, վուր նրանց ղեկավարում էր, նրանց առաջնորդում էր Լենինի—Ստալինի յերկաթյա, համախմբված մեծ կուսակցությունը, համալիութեմական կոմունիստական բուլշևիկների կուսակցությունը—ՀՍՄԿ(Բ)Կ-ն:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԱՅԻՍԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱՄԸ ՅԵՎ ՓԵՏՐՎԱՐՅԱՆ ԲՈՒԹԹՈՒԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ե
5

Հենին իմպերիալիստական պատերազմի դեմ մղվող պայքարում	8
Ֆաբիան Ռուսաստանի պարտությունը	12
1916 թվի ապստամբությունը	13
Փետրվարյան բուրժուական հեղափոխության հաղթանակը	14
Հեղափոխության հաղթանակը Մոսկվայում	15
Շերիլիստություն	19
Սապինը Պետրոգրադում	20

ՄԱՅԻՍԱԿԱՆ ՄԵՆ ՀԵՂԱՓՈՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ

22

Հենին Ապրիլյան թեզիսները	23
Մասաները բուրժուազիայի քաղաքականության դեմ	25
Բանվոր յերիտասարդության կազմակերպությունը	27
Խորհուրդների առաջին համագումարը	28
Քառական ղերքերի հարձակումը ռազմաճակատում	30
Բանվորների հուլիսյան յելույթը	31
Բուրժուական քաղաքացիական պատերազմ և սկսում	34
Բուրժուազիայի դավադրությունը հեղափոխության դեմ	35
Հենին ընդհատակում	37

ՄԱՅԻՍԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՂԹԱՆԱԿ

40

Փամանակ և սկսել ապստամբությունը	42
Դավաճանները	43
Ապստամբությունը Պետրոգրադում	45
Հենին Սմոլնիում	46
Ձմեռային պալատի դրամում	48
Պրոլետարական հեղափոխության հաղթանակը Պետրոգրադում	50
Պրոլետարական հեղափոխությունը Մոսկվայում	52
Բալչիկների հաղթանակը ռազմաճակատում	55
Թնշու հաղթանակը Հոկտեմբերյան սոցիալիստական մեծ հեղափոխու- թյունը	57

ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ ՏԵՂԵՐՈՒՄ 59

Հեղափոխության Ուղիները	59
Ապստամբությանը դիմադրում	61
Խորհրդային իշխանությանը դիմադրում	64
Հեղափոխությանը բեկումնային	66
Խորհուրդների հաղթանակը Ուրալում	70
Հեղափոխությանը Միջին Ասիայում	73
Պայքար խորհուրդների համար Անդրկովկասում	76
Խորհրդային իշխանությանը Հյուսիսային Կովկասում	78

ԲՈԼՇԵՎԻԿՆԵՐԻ ՊԱՅՔԱՐԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՄՐԱՑՆԵ-
ԼՈՒ ՀԱՄԱՐ 82

Սոցիալիստական շինարարության առաջին քայլերը	82
Կարմիր բանակի կազմակերպումը	89
Պայքար կազմակերպության համար	90

Թարգմ. Գ. Ղուկասյան
 Զմբ. Ա. Հովհաննիսյան
 Տեխն. խմբ. Ս. Խաչատրյան
 Որբագրիչ Վ. Ջիդեջյան
 Կոնտրոլ որբագրիչ Լ. Արսվյան

Գլավլիտի լիազոր № 4—2476, հրատ. № 634,
 Պատվեր № 181, տիրաժ 5.000
 Թղթի չափսը 62×94¹/₁₆ (38,480 տպ. նիշ 1 տպ.
 մամուլում). 6 ¹/₃ տպ. մամուլ, 3 ¹/₄ թերթ թուղթ:
 Հանձնված է արտագրության 13/XII 1933 թ.
 Ստորագրված է տպագրելու 17/I 1934 թ.
 Դիմել 1 ա. 25 կ.

Պետհրատ—Քաղաքական գրականության
 հրատարակչության տպարան,
 Յերևան, Ալավերդյան № 65

3

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0403905

78
ԳԻՆԸ 1 Ռ. 25 Կ.

И. МИНЦ

ВЕЛИКАЯ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ
РЕВОЛЮЦИЯ В СССР

Армгиз—Издательство полит. литературы
Ереван, 1939